

บทที่ 3

แนวคิดและผลงานของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ที่เกี่ยวกับการพลศึกษาและการกีฬา

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) ได้เริ่มรับราชการในกระทรวงธรรมการ มาตั้งแต่ พ.ศ.2435 (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2520 : 4) ขณะนั้นท่านมีอายุเพียงแค่ว่า 16 ปีเท่านั้นจากนั้นเป็นต้นมาท่านก็มีหน้าที่และตำแหน่งในกระทรวงธรรมการมาตลอด จนกระทั่ง พ.ศ.2459 ท่านก็ได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงธรรมการ (ครูสภา, 2501 : 50) ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อการศึกษาของชาติมากที่สุดตำแหน่งหนึ่ง

ในกรศึกษาของชาติโดยทั่วไป เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้มีแนวคิดและผลงานที่สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับการศึกษาของชาติเป็นอย่างมาก และในการศึกษาของชาติอีกด้านหนึ่งที่ท่านได้มีความสนใจ สนับสนุน และเอาใจใส่กับงานด้านนี้มาตลอดคืองานด้านการพลศึกษาและการกีฬา เพราะท่านได้มองเห็นว่าการให้การศึกษาทางด้านการพลศึกษาและการกีฬานั้นจะช่วยให้พลเมืองของชาติเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของความ เป็นคนที่สมบูรณ์ท่าน เคยกล่าวไว้ว่า

ข้าพเจ้าเชื่อว่าการอบรมพลเมืองควรเป็นไปในทางอบรมให้มีน้ำใจ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นนักกีฬาและเป็นพลเมืองดี ประการต้นจะให้คนอยู่ในอำนาจแห่งเหตุ ประการที่ 2 ที่ 3 จะให้คนเป็นมนุษย์ที่ไว้ใจได้ ถ้าใครประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง 3 ประการนี้แล้ว ผู้นั้นจะเป็นนายหรือบ่าว เป็นเจ้าหรือเป็นข้าก็ควรใช้ได้ทั้งนั้น (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2514 : คำนำ)

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ท่านได้ให้ความสำคัญของการศึกษาทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาไม่น้อยกว่าทางด้านอื่น ๆ ดังนั้นจากการที่ท่านได้แสดงออกทั้งที่เป็นแนวคิดและการกระทำนั้น จึงมีคุณค่าแก่การพลศึกษาและการกีฬาของชาติเป็นอย่างยิ่ง และอาจพูดได้ว่าในสมัยของการเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ) ของท่านนั้น การพลศึกษาและการกีฬาได้มีความเจริญก้าวหน้าไปโดยไม่ด้อยกว่าการศึกษาทางด้านอื่น ๆ เลย แนวคิดและผลงานทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาของท่านจึงเป็นสิ่งที่นักพลศึกษา ตลอดจนนักการศึกษาโดยทั่ว ๆ ไปจะได้ศึกษาไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานต่อไป

สำหรับการเสนอข้อมูลจะแยกออกเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ

1. ด้านแนวคิดทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
2. ด้านผลงานทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
1. แนวคิดทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ความคิดเห็นของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่เกี่ยวกับคุณค่าทางด้านการพลศึกษาและการกีฬานั้น ท่านได้แสดงไว้ในโอกาสต่าง ๆ กัน เช่น ในการปาฐกถาให้ครูพ้องที่สามัคยาจารย์สโมสรสถาน จากบทความที่ท่านเขียนลงพิมพ์ในหนังสือของสามัคยาจารย์สมาคมคือ หนังสือวิทยาสาร และหนังสืออื่น ๆ จากการให้โอวาทแก่นักเรียนและครูในงานต่าง ๆ จากหนังสือตำราเรียนและในโคลงกลอนต่าง ๆ ตลอดจนจดพิพจน์ที่ท่านได้เขียนขึ้นในวาระและโอกาสต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาของท่านมีดังนี้

จากการปาฐกถาวิชาครูครั้งที่ 13 เรื่องวาดเขียนกับกายกรรมในวันพระที่ 27 กุมภาพันธ์ รศ.114 ณ วิทยาทานสถาน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งตอนนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของวิชากายบริหารไว้ในตอนหนึ่งว่า

ธรรมดาของโรงเรียนคำ ๆ นักเรียนอายุน้อย ๆ วิชาไม่เป็นสิ่งสำคัญมาก เราอยากปลูกฝังสันดานอันดี และความเจริญให้เกิดแก่ตัวนักเรียนเป็นประมาณ เพราะฉะนั้นวิธีสอนของเราจึงเกี่ยวข้องการฝึกหัด สันดานมาก และวิธีที่ตั้งขึ้นสำหรับช่วยในการนี้หลายอย่างมีวาดเขียน กายกรรม และบทเรียนด้วยตนเอง เป็นต้น . . . (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, รศ.121-122 : 217)

และอีกตอนหนึ่งเกี่ยวกับประโยชน์ของกายกรรม ท่านได้กล่าวถึงประโยชน์ของวิชากายกรรมไว้ 5 ประการใหญ่ ๆ ใจความว่า

เราสอนวิชากายกรรม เพราะเหตุที่มีประโยชน์ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นเอ็กเซอร์ไซส์ ที่จะบำรุงกล้ามเนื้อให้แข็งแรงขึ้น
- 2) สอนให้เกิดความนิยมในการพริกก้อน ทำการทุก ๆ สิ่งให้สม่ำเสมอไม่ขาด ๆ รื่น ๆ
- 3) ให้ให้รู้จักทำตามคำสั่งโดยเร็ว เพราะในเวลาหัดกายกรรมเมื่อครูให้คำสั่ง นักเรียนต้องทำตามเร็วพริบเหมือนทหาร เมื่อเรียนหนังสือครูสั่งอะไรนักเรียนก็จะทำตามคำสั่งนั้น ๆ โดยเร็วติดตัวไป แต่ข้อนี้จะต้องอาศัยความเอื้อเฟื้อของครูในทางบังคับให้เป็นไปตามนั้นต่อไปอีก
- 4) เป็นบทเรียนที่จะช่วยผ่อนเวลาเรียนไม่ให้เป็นหนังสือไปวันยังค่ำ เด็กได้ทำการมาจนเพลียแล้วก็ให้มีโอกาสได้กายปลุกตัวเสียบ้าง
- 5) นอกจากประโยชน์เหล่านี้กายกรรมยังเป็นสง่าแก่โรงเรียนของเรา และเป็นสง่าแก่ตัวนักเรียนด้วย

เพราะประโยชน์เหล่านี้แหละ เราจึงได้จัดให้กายกรรม เป็นบทเรียนชั้นอย่างหนึ่งใน
โรงเรียนของเรา . . . (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, รศ.121-122 : 222-224)

จากการปรากฏว่าด้วยประเภทวิชาครูของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งตอนนั้น
ยังมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์อยู่เช่นเดียวกัน ท่านได้แสดงปรากฏาที่วิทยาทานสถาน
โดยพูดถึงหน้าที่ทั่ว ๆ ไปของครูและได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการพลศึกษาและการกีฬาไว้ โดยท่าน
ได้พูดถึงหน้าที่ของครูไว้ว่าครุนั้นจะมีหน้าที่ใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการด้วยกันคือ 1. มีหน้าที่สอนเด็ก
ที่ไม่มีวิชาให้มีวิชาขึ้น 2. สอนให้เด็กประพฤติดีและละเว้นความชั่วต่าง ๆ อันเป็นความเสื่อมแก่
ตนเอง 3. สอนให้เด็กได้รู้จักรักษาร่างกายให้เป็นปกติบริบูรณ์อยู่เสมอ ด้วยการกระทำเอ็กเซอร์
ไซส์ในเวลาที่เหมาะสม (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, รศ.121-122 : 236-244)

จากปรากฏาในเรื่องเดียวกันนี้ท่านได้พูดถึงคุณประโยชน์ของการออกกำลังกายไว้ใน
ตอนหนึ่งว่า

. . . เมื่อนักเรียนผู้ใดเป็นผู้มีความรู้ ความประพฤติดีประพฤติก็นให้เป็นไปตามธรรมจริยา
เสมอแล้วยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่น่าจะทำตนให้เป็นคนไม่สามารถทำประโยชน์ให้เต็มกำลังและ
ความรู้ของตนได้ สิ่งนั้นคือ อาการร่างกายที่ไม่บริบูรณ์เป็นปกติ มีโรคภัยเบียดเบียนอยู่เสมอ
ทำการมากเกินไปก็ทำให้เจ็บไข้ หรือมีอาการวิงเวียน อ่อนเพลียไปต่าง ๆ แม้จะเข้าไปทำ
การในที่ใดก็ยอมเป็นความเหนื่อยหน่ายแก่ผู้เป็นหัวหน้า เพราะจะต้องทำ ๆ หยุด ๆ อยู่เสมอ
การรักษาร่างกายให้แข็งแรง เป็นปกติเป็นของสำคัญอย่างที่สุดอย่างหนึ่ง อันโรคภัยไข้เจ็บ
ที่เกิดขึ้นนั้นใช้ว่าจะเกิดขึ้นเองได้เมื่อไร ย่อมเกิดขึ้นเพราะความทอดทิ้งปล่อยร่างกายไว้ให้
ทรุดโทรม หรือทำปกติของร่างกายให้คลาดเคลื่อนไป เช่น รับประทานอาหารผิดเวลาที่ทำให้
ท้องเสีย และทิ้งไว้ก็กลายเป็นโรคหนักไปได้เช่นกัน ผู้ที่รักษาเป็นปกติอยู่เสมอจนไม่มีโรคภัย
เบียดเบียน สามารถทำการได้โดยแข็งแรงเสมอไปนั้น มีตัวอย่างที่อ้างให้เห็นปรากฏในที่นี้
คือ อธิบดีของเราเอง ผู้นั่งอยู่ในท่ามกลางเรานี้ เป็นต้น หรือจะอ้างผู้อื่นอีกก็ได้ ดัง
พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เป็นต้น

การปฏิบัติตามความประสงค์ของร่างกาย ที่เรียกว่า เอ็กเซอร์ไซส์ นั้น เป็นสิ่งที่โลกแล
เห็นแล้วว่าเป็นของจำเป็นอย่างไร แขนของเราถ้ามัดให้ติดตัวไว้ไม่ใช้สักเดือนหนึ่ง เมื่อแก
ออกก็เหยียดไขได้ไม่ถนัด อย่างนี้ได้ว่าชื่อว่าเป็นไม่ได้ปฏิบัติตามความประสงค์ของร่างกาย คือให้
เคลื่อนไหวอยู่เสมอแต่บางท่านที่มีร่างกายทรุดโทรมเสียแล้วนั้น การกระทำเอ็กเซอร์ไซส์ที่
หนักเกินไปก็อาจทำให้ร่างกายทรุดโทรมยิ่งขึ้นได้ จึงควรเห็นว่าจำต้องหัดปฏิบัติตาม
ความต้องการของร่างกายมาเสียแต่เด็ก ๆ เมื่อร่างกายยังเป็นปกติอยู่นั้นจะได้เป็นการตัดหน
ทางไม่ให้ร่างกายทรุดโทรมลงเกินส่วนได้ (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, รศ.121-122 :
237-238)

จากการที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ส่งเสริมให้โรงเรียนต่าง ๆ ได้ฝึกกายบริหาร โดยเน้นให้เห็นความสำคัญของการพลศึกษาในอันที่จะก่อให้เกิดความมีร่างกายแข็งแรงและมีจิตใจ เป็นนักกีฬานั้นจะเห็นได้ว่าโรงเรียนต่าง ๆ ทั้งชายและหญิงต่างได้เห็นความสำคัญของการฝึกกายบริหาร และได้ตอบสนองนโยบายของท่านอย่างดีและแพร่หลายดังจะเห็นได้จากงานรื่นเริงของโรงเรียนที่ได้จัดขึ้นมาก็มักจะมีการจัดการแสดงกายบริหารด้วยเสมอ เช่น การรื่นเริงของโรงเรียนเบญจมราชาลัย และโรงเรียนสตรีวิทยา เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นวันปิดโรงเรียนสำหรับเทอมปลายปี พ.ศ. 2460 ครูและนักเรียนโรงเรียนเบญจมราชาลัย และโรงเรียนสตรีวิทยา ได้พร้อมใจกันให้มีการรื่นเริงที่สถานโรงเรียนเบญจมราชาลัย ("ข่าวการรื่นเริงของโรงเรียนเบญจมราชาลัยและโรงเรียนสตรีวิทยา, 2461 : 902) และในงานนี้ก็จัดให้มีการแสดงกายบริหารประกอบเพลงขึ้นด้วย ซึ่งแสดงโดยนักเรียนโรงเรียนสตรีวิทยา จำนวน 25 คน โดยร้องหมู่เพลงแขกสาหร่าย ซึ่งเนื้อร้องบรรยายคุณค่าของกายบริหารอันเป็นการสะท้อนถึงแนวความคิดทางด้านพลศึกษาและการกีฬาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น และได้สนับสนุนการพลศึกษาในโรงเรียนเป็นอย่างมาก โดยมีเนื้อร้องดังนี้คือ

ปวงข้าเจ้าเหล่าพญัผู้ผลิต	สตรีวิทยาเสถียรโรงเรียนหญิง
ฝึกสันทศัตตกายมุ่งหมายจริง	หวังค่อสิ่งศึกษาภาวะพล
(สร้อย) อุทยานตระการสวยด้วยนุพผา	
สดขาว พรवादตา-วาสนา-ชวนปรา-โมทยนิยม	
เปรียบโฉน ฉันทใด เช่นไว้ชม พองท่านที่สมาคม	
ในวันรื่นเริงโรงเรียนเอย	
วิชากายบริหารประการหนึ่ง	บำรุงซึ่งส่วนผละจำนำผล
คือความ เบิกบำเทิง เริงกมล	ร่างสกลธ กอบด้วยสวยสำอาจ
(สร้อย) ปลุกเพาะพืช พฤษพันธ์ธุ์ัญญาหาร	
หากเฉยเชื่องงานบ่มขัน เอาการ เพื่อบำรุงยอมเสีย	
ผลพลีเพราะปราศจากผดุง	
ฉันทใดร่างกายก็หมายปรุง	
ปรานเปรือพุง เยียงกันเอย	
สมทรวดทรงส่งศรีสรีระ	อวัยวะแต่ละส่วนล้วน เหมาะะร่าง
ดูงามตาทำที่ที่ไว้ว่าง	ระเบียบอย่างผลรวมชอบธรรมนอง
(สร้อย) มาลัยรองค่อระเบียบ จุนเจียบสม	
กลืนสี ชวนคม แต่สรรให้ลม ซึ่งงามตา	
เปรียบสรรพางค์ พรรณิจะโสภา	
ก็โดยทราบสุขวิทยา บำรุงรักษานิรันดรเอย	

เป็นสตรีกรียะกิจมาก
มีเวลากายกรรมจำฝึกปอง

ต้องกรำกนกนกรวการบ้านทั้งพอง
เพื่อพ้องผลอย่างอ้านั้นแล

(สร้อย) เครื่องจักรกลโลกให้หึงเห็น
บถนอมย้อม เป็นสิ่งเหมือนเดือน เช่นสรระยงค์
หากละลายย้อมหมองมล ควรจักรรักษาภาวะผล
เพื่อกอบกมลสำราญเอย ("การรื่นเริงของโรงเรียน เบญจมราชาลัยและโรงเรียนสตรีวิทยา,
2461 : 910-912)

ในโอวาทของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ท่านได้ให้โอวาทต่อที่ประชุมครูและนักเรียน
จีน เนื่องจากการจัดกีฬานักเรียนจีนเก็บเงินบำรุงสภาภาษาชดสยาม ท่านได้กล่าวถึงคุณค่าของการ
พลศึกษาและการกีฬาว่าการพลศึกษาและการกีฬานั้นจะช่วยในการบำรุงร่างกายให้แข็งแรง บำรุง
จิตใจให้เข้มแข็ง มีชีวิตที่ยืนนานปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ นอกจากนั้นก็ฝึกให้เป็นคนที่มีใจ
สัตย์ซื่อ มีคุณธรรม มีความยุติธรรม มีความอดทน แคล้วคล่อง กล้าหาญ มีจิตใจเป็นนักกีฬา ซึ่งสิ่ง
ดังกล่าวมาแล้วนี้จะทำเด็กเป็นพลเมืองดีของชาติและช่วยให้ประเทศชาติเจริญในโอกาสต่อไป ดัง
ข้อความตอนหนึ่งในโอวาทของท่านว่า

การเล่าเรียนในสมัยนี้เราไม่ได้เรียนแต่วิชาอย่างเดียว เราย่อมฝึกหัดนักเรียน กล่อม เกลา
สันดานให้เป็นคนดีขึ้นด้วยด้วย การ เรียนในสนามซึ่งท่านทั้งหลายมีความพร้อม เปรียงกันมาสำแดง
ในเวลานี้ ย่อมทราบกันอยู่แล้วว่ามีประโยชน์ในการบำรุงกำลังให้ร่างกายของเรา และจิตใจ
ของเราแข็งแรงให้เราบรรเทาหรือปราศจากโรค ชีวิตของเราจะได้อยู่ยืนอยู่นาน เราจะได้
ทำประโยชน์ได้มากมาย นอกจากที่เป็นพลศึกษา คือ สำหรับบำรุงกำลัง การฝึกหัดในสนามยัง
ได้เป็นประโยชน์ในทางฝึกหัดนิสัยใจคอของเด็ก ซึ่งนับว่าเป็นส่วนสำคัญนัก เราอาจฝึกหัดใจให้
มีสัตย์ อดทน อดอ้อ อดใจ อดทน กล้าหาญ ด้วยการ เล่นในสนาม เราอาจฝึกใจให้มีธรรม
รักความยุติธรรม รู้จักร่วมมือกัน เพื่อชิงชัยในนามของคณะ และรู้จักแพ้หรือชนะอย่างนักเลง
คือเวลาชนะก็ไม่กำเริบหรือเหยียดเหยียดผู้แพ้ เวลาแพ้ก็ไม่ระหัดระหายท้อแท้จนเป็นเหตุให้แพ้
มากขึ้น ไม่ยอมให้การ เล่นเป็นไปด้วยความยุติธรรม นี่แหละ เรียกว่ารู้จักชนะและแพ้ และมีใจ
เป็นธรรมนักเลง การ เล่น เช่นนี้จะไม่นับว่าเป็นส่วนสำคัญของการศึกษาที่จะกล่อม เกลาเด็กให้
โตขึ้นเป็นคนดีต่อไปอย่างไรได้ ความ เป็นไป ในทางฝึกหัดและศึกษาที่ท่านได้ฝึกหัดมาแล้ว จะ
ได้สำแดงในเวลานี้ เป็นการปฏิบัติถูกทาง โรงเรียนของเราทุกโรงเรียนจะทิ้งพลศึกษาเสีย
ไม่ได้ เพราะพลศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาโดยชอบดังอธิบายมานี้ ("ข่าวการกีฬานักเรียน
จีน", 2461-2462 : 154-158)

แนวคิดที่เกี่ยวกับการพลศึกษาและการกีฬาที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เรียนไว้
อีกเรื่องหนึ่งก็คือ เรื่อง "งานกับเล่น เนื่องด้วยข้อควรคิด" ซึ่งเป็นบทความที่ท่านได้พิมพ์แจกใน
การทอดกฐินพระราชทาน ณ วัดโมฬีโลก เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม พ.ศ. 2462 ท่านได้กล่าวถึงการออก

แรง หรือการออกกำลังกายในลักษณะที่เป็นทั้งงานและเป็นการ เล่นในคอนตันของบทความนี้ ท่าน ได้กล่าวถึงการออกแรงในวัยเด็ก หรืองานของเด็ก ซึ่งท่านกล่าวว่าการที่เด็กออกแรง เช่น การ เคลื่อนไหวในขณะที่ยัง เป็นเด็กทารกอยู่หรือการวิ่งเล่นในขณะในวัยเด็กนั้น ล้วนแต่ถือได้ว่าเป็นงาน ส่วนหนึ่งของ เด็กที่จะทำให้เด็กได้พัฒนาการทางด้านทักษะต่าง ๆ ตลอดจนทำให้ร่างกายของเด็ก ได้เจริญเติบโตมีความแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เป็นการฝึกหัดที่ทำให้เด็กได้เกิดการ เรียนรู้ให้เด็กได้มีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ให้กับตนเอง ดังข้อความในคอนตันจาก เรื่องดังกล่าวท่านได้กล่าวไว้ว่า

งานคือการออกแรงทำและการ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ที่มุ่งหมาย ดังนั้นการเล่นก็ย่อมนับว่า เป็นงานได้ แท้จริง เมื่อลูกแมววิ่งไล่เศษกระดาษที่ปลิวอยู่ตามพื้น ก็เท่ากับมันเรียนวิชาจับหนู นั้นเอง สัตว์ทุกชนิด เกิดมาแล้วฝึกหัดตัวของมันสำหรับการหากินและเอาตัวรอดต่อไปในชีวิต ของมัน อากาศที่มันฝึกหัดเช่นนั้น ถ้าเราไม่นึกก็ก็เป็นเพียงแค่เล่น ถ้านึกเขาก็แลเห็นเป็นงาน ไปได้

. . . สิ่งอันควรคบบ้างไว้ซึ่งเราเรียกว่าธรรมชาติ เป็นของละเอียดยากที่จะเข้าใจได้ ตลอด แม้ร่างกายของเราเองก็เป็นเครื่องจักรอันน่าพิศวงมิใช่หรือ? เหตุฉะนั้นอาการกิริยา ของเด็กที่ธรรมชาติบดบังให้เป็นไปเพื่อฝึกตนเรายังแลไม่เห็นละเอียดไม่เข้าใจเสียทีเดียว ผู้ใหญ่ที่กล่าวว่า "ข้าเป็นผู้ใหญ่อายุน้ำร้อนมาก่อนเจ้า ข้าต้องรู้มากกว่าเจ้า" เช่นนี้มักเป็นผู้ เหลอได้ง่าย เพราะเข้าใจตัวมากเกินไป ผู้ใหญ่ควรจะรู้มากกว่าเด็กจริง แต่ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องรู้เท่าทันธรรมชาติ ซึ่งเป็นบุพการีของเด็ก การยกแขนขาของเด็กในเขาะ และการ เคลื่อนไหวของเด็กทุกฝีก้าว ไปปฏิเสธได้หรือไม่ใช่ สำหรับประโยชน์แห่งร่างกายของเด็ก และปฏิเสธได้หรือไม่ใช่ความจำเป็นเพื่อความเจริญเติบโตของเด็กนั้นเอง?

ความขี้ขลาดเป็นจริงสำหรับเด็กในผ้าอ้อมฉนโค ก็เป็นจริงสำหรับเด็กขนาดวิ่ง เล่นฉนนั้น เหมือนกัน เด็กตั้งแต่อายุ 3-4 ขวบจนถึง 12 หรือ 15 ขวบ ย่อมแสดงอาการที่จะฝึกหัดตนเอง ช่วยตัวเองเพื่อความ เป็นไปในฉนข้างหน้าอยู่เสมอ การเล่นทุกอย่างถ้าตามสังเกตจะเห็นได้ ว่ามีความหมายว่าอยากทำอะไรอย่างโน้นอย่างนี้ ซึ่งไม่ใช่อื่น คือความฝึกหัดของเด็กที่เพียรพยายาม จะทำให้ได้เหมือนผู้ใหญ่ การเล่นของเด็กก็กว้างขวาง เพราะเด็กสนุกง่าย อะไร ๆ ก็สนุกได้ ทั้งนี้ การเล่นนั้นจึงอาจฉนแปรให้เกิดคุณหรือโทษได้ง่าย เพราะความชอบสนุกและความอยู่ ไม่สุขนั้นเอง เราไม่ต้องอ่อนวอนและไต่หรือบังคับเด็กเล็กให้เล่นอย่างที่เราต้องบังคับเด็กโต หรือผู้ใหญ่

หมอมอนเตสโซริ ผู้หญิงชาวอิตาลีเป็นผู้สังเกตและทดลอง และแสดงขึ้นก่อนเมื่อไม่กี่ ปีนี้เองว่า เด็กปกติ (คือยังไม่มีใครหรืออะไรทำให้เสียเด็ก) ชอบเล่นไม่แต่สำหรับสนุกเท่านั้น สำหรับแสดงความสามารถว่าตนอาจลวงพันอุปสรรคหรือทำอะไรแปลก ทำอะไรใหม่ได้ ลำพัง ตนเองด้วย ดังนั้นเด็กจึงชอบเล่น เพราะมัน เป็นงานมากกว่าชอบงาน เพราะมัน เป็นเล่นและ ด้วยวิธีทดลองหนามยอกเอาหนามบ่ง ทำให้การเล่นของเด็ก เป็นงานขึ้นมา หมอมอนเตสโซริ พิสูจน์ได้เพียงพอว่า เด็กมีปัญหาคือกับบำรุงปัญญาให้ฉลาดขึ้นได้ เสมอกับ เด็กปัญญาอ่อนไว้อยู่แล้ว

แต่ปล่อยให้ตามเรื่องไม่ได้ใช้วิธีบำรุง (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2462 : 1769-1771)

และอีกตอนหนึ่งจากในเรื่องเดียวกันนี้ ท่านได้กล่าวถึงการออกกำลังกายหรือการเคลื่อนไหวของร่างกายซึ่งถือได้เป็นงานที่ทำเป็นเล่นอย่างหนึ่งนั้นจะช่วยให้อวัยวะเจริญเติบโตแข็งแรง ทำให้อริยาบถทั้ง 4 คือ นิ่ง นอน ยืน เดิน เป็นไปได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ การออกกำลังกายจะช่วยให้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ตลอดจนระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เมื่อยคเมียนไต่ยากเข้า การออกกำลังกายหรือการบริหารกายนั้นก็เหมือนกับการกินยาสำหรับกัน ซึ่งจะดีกว่าการกินยาสำหรับแก้ ดังนั้นการได้ออกแรงหรือได้ออกกำลังกายอันถือได้ว่าเป็นงานอย่างหนึ่งแต่เป็นงานที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานคล้ายกับการเล่นจะทำให้เกิดประโยชน์อันทำให้ชีวิตมีสุข ดังข้อความในตอนหนึ่งของเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวไว้ว่า

ข้าพเจ้ากล่าวแล้ว เรื่องแ่งงานให้เป็นเล่น (สำหรับเด็กโตหรือผู้ใหญ่) จะได้เบื่อน้อยจะได้เพลินมากและจะได้สำเร็จผลดีที่สุด ลำดับนี้จะกล่าวถึงเล่นที่เป็นงาน (สำหรับเด็กโตและผู้ใหญ่เหมือนกัน) สภาพธรรมดาหรือธรรมดาโลกนี้ เป็นเจ้าการจ้างงานตึนิก อะไรที่ทิ้งไม่ได้เข้าทำอะไรที่ไม่ต้องปล่อยเด็กเล็ก ๆ ร่างกายกำลังงอก จะต้องเติบโต ธรรมดาเข้าช่วยจุดหนุน เช่น ให้อำมือ ฟาดแขน เหวี่ยงขา วิ่งเล่น เขย่าและไข่อวัยวะทุกส่วน เปิดโอกาสให้ออกและเจริญเติบโตโดยสะดวกอยู่เสมอ แต่ครั้งคอยเติบโตสมบูรณ์แล้ว พอจะปล่อยได้ นุพการีใหญ่ คือธรรมดาโลกก็ค่อยวางมือในตอนนี้อวัยวะเติบโตแข็งแรงเต็มที่แล้ว อริยาบถทั้ง 4 คือ นิ่ง นอน ยืน เดิน ก็จัดเพื่อไว้ให้พร้อมแล้ว ถ้ามุขย์เราเป็นไปตามธรรมดาโลก อริยาบถทั้ง 4 เป็นไปเหมาะสม ชีวิตก็จะเป็นไปตามปกติอายุขัย

แต่ทำเป็นเช่นนั้นไม่มุขย์เรามีความคิดชอบใช้สติปัญญาประกอบ คบคั่งธรรมชาติให้วิเศษแปลกไปด้วยฝีมือ เช่น ทำเครื่องบริโภค อุปกรณ์ และขวยยานต่าง ๆ มีการแบ่งแ่งแยกพวกแยกชั้น คนที่มีอาชีพใช้ร่างกายมาก ก็ได้ออกแรงพอเป็นการบริหารร่างกายอยู่ในตัว คนที่มีอาชีพในทางใช้ความรู้ความคิด มีการออกแรงน้อย อวัยวะภายนอกภายในไม่ค่อยได้เคลื่อนไหวก็ช่วยให้อ่อนเปลี้ย ซุปเซียว กล้ามเนื้ออ่อนมีแรงน้อย โลหิตอ่อน เดินไม่สะดวกทั่วตัว ชักให้ปวดเมื่อย ลำไส้และกระเพาะอาหารอ่อน ทำหน้าที่ไม่ปกติ เกิดจุจาระจุก ธาตุหย่อน เหล่านี้ล้วนแต่เกิดแต่รักษา อาริยาบถทั้ง 4 ไม่พอดี นิ่งนอนมากเกินไป ร่างกายไม่ได้มีการเคลื่อนไหวหรือการใช้เพียงพอ ธรรมดาโลกก็ไม่มาช่วยบังคับให้วิ่งเดินสนุกสนานเหมือนเด็ก ๆ คนเช่นนี้จึงเกิดโรคประจำตัว กำลังน้อย แก่เร็ว ตายเร็ว เพราะเหตุพยาธิเบียดเบียน และเพราะเหตุความสามารถแห่งร่างกายในการต่อสู้พยาธิอ่อนแอลงด้วย คนเราที่รู้จักและสามารถบังคับใจได้ ก็แสวงหาการออกแรงในการเล่น เช่น เลือกเล่นกีฬาที่สนุกเพลิดเพลินให้ ยืน เดิน วิ่ง เดินได้อุ่ยาวนาน การเล่นที่ออกแรงได้มาก เพราะสนุกเพลิดเพลินเช่นนี้ เมื่อคิดถึงประโยชน์ในทางบริหารร่างกาย จึงเกิดเป็นงานขึ้นส่วนหนึ่งเหมือนกันก็ไปเดินหรือไปเล่นออกแรง ก็เท่ากับกินยาถ้วยหนึ่ง เป็นยาสำหรับกันจำเป็นมากกว่ายาสำหรับแก้เสียอีก

ดังนั้น เล่นกับงานจะขัดเขตกันแค่ไหน? งานที่เพลินเพลินแปลกอะไรกับเล่น และเล่นที่น่าเบื่อแปลกอะไรกับงานตามอธิบายศัพท์งานข้างต้น เล่นก็เป็นงานได้เหมือนกัน เพราะเราก็ได้เห็นแล้วว่าการเล่นเป็นงานได้จริง ๆ เหตุฉะนั้นมาเราช่วยกันปลุกใจเด็กให้เล่น เป็นงาน เมื่อเติบโตขึ้นคนเราจะได้พากันเล่นเป็นงาน เราจะได้การได้งานดี . . .
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2642 : 1776-1778)

จากบทความ เรื่อง "งานกับเล่น" อีกตอนหนึ่งซึ่งเป็นตอนต่อเนื่องมาจาก "อันเนื่องด้วยข้อควรคิด" ที่ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เขียนไว้ดังได้กล่าวมาแล้วก็คือ เรื่อง "งานกับเล่น อันเนื่องด้วยกายนกร" ท่านได้กล่าวถึงลักษณะของการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับงาน และประโยชน์ของการออกกำลังกาย ในลักษณะของการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับงานนั้น ท่านได้กล่าวไว้ในลักษณะที่ว่าการทำงานในหน้าที่ของคนเรานั้นมีลักษณะที่ไม่เหมือนกันบางคนที่ได้มีการออกกำลังกาย ซึ่งเพียงพอกับความต้องการของร่างกายหรืออาจจะหนักเกินไป พวกนี้เวลาออกกำลังกายเพื่อการเล่นก็ควรจะเป็นไปในลักษณะของเชิงพักผ่อน เพื่อให้ร่างกายได้ผ่อนคลาย แต่ถ้าเป็นงานที่ใช้ความคิดหรืองานที่หนักใจก็ควรจะทำอย่างอื่นในเชิงเล่นที่ต้องใช้กำลังกายและให้เกิดความสนุกสนาน ดังข้อความในตอนหนึ่งของบทความนี้ ท่านได้กล่าวไว้ว่า

คนเราเกิดมาต่าง ๆ กัน บางคนเคราะห์ดีมีงานเหมาะแก่ความต้องการของคน เขาไม่ต้องแก้ไขอย่างอื่น ทำแต่งานประจำได้ลาอย่างยอดเยี่ยมแล้ว คือความไม่มีโรค ซึ่งปรากฏตามพระบรมพุทโธวาทว่า "อาโรคนยา ปรามาลาภา" ความไม่มีโรคเป็นยอดแห่งลาภ ดังนี้ได้แก่พวกที่ทำงานด้วยแรงกาย แต่คนบางจำพวกไม่เคราะห์ดีเช่นนั้น เพราะมีงานไม่ใช่แต่ไม่ใช่แรงกายเท่านั้น กลับทรมาณกายโดยต้องนั่งมากเกินไปด้วยอีกพวกนี้ได้แก่ เสมียน เป็นต้น ต้องแสวงหาการออกกำลังกายทางด้านอื่น เพื่อให้ได้ยอดแห่งลาภ บางคนแสวงหาผิดทางหรือมีแต่แสวงหาขายกินเลยต้องรับอาชญาตามกฎธรรมดา หนักบ้างเบาบ้าง ตามโทษานุโทษ ซึ่งไม่ใช่อื่นคือความไม่เข้าใจ หรือความหลงผิดนั่นเอง พวกทำงานด้วยแรงใช้ว่าจะเคราะห์ดีทุกคนก็หาไม่บางคนต้องทำงานหนักเกินไป หรือทำมากชั่วโมงเกินไป เกินพอดีสำหรับร่างกายของคนก็เกิดทุพพลภาพ หรืออายุสั้นเหมือนกันฉันใดก็ดี พวกเสมียนหรือพวกที่ทำงานด้วยความคิด ก็ไม่จำเป็นต้องได้รับอาชญากรรมแห่งสภาพธรรมทุกคน เมื่อเสร็จงานแล้วก็รู้จักการแสวงหา การออกกำลังกายให้พอเหมาะแก่ความต้องการแห่งร่างกายคน ผู้นั้นก็อาจได้ยอดแห่งลาภและทำให้อายุยืนได้

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้ใดประสงค์ยอดแห่งลาภ ถ้าเป็นคนทำงานด้วยแรงกาย แม้ว่าจะงานนั้นพอดีก็ชื่อว่างานนั้นเป็น เล่นอยู่แล้ว เพราะร่างกายก็ออกกำลังกายพอแก่ความต้องการ จิตใจก็รื่นรมย์อยู่กับงานเป็นอันได้ความปกติที่พอคืออยู่ตลอดชีวิต แม้งานจะหนักเกินไป ด้วยหนักแรงก็ตามหรือหนักใจเพราะ เบื่อก็ตาม ต้องแสวงหาการเล่น เมื่อสิ้นงานแล้วให้พอกันกันได้ ถ้างานหนักก็ต้องเล่นเป็นเชิงพักผ่อน ถ้างานหนักใจด้วยหรืองาน เบื่อหน่ายการเล่นต้องเป็นเชิงสนุกให้แก้กันได้ คราวนี้ว่าถึงประเภทเสมียน หรือพวกใช้ความคิดที่มีงานไม่ใช่นโยบายขึ้นต่อร่างกาย หรือกลับ

ให้โทษด้วยซ้ำ พวกเหล่านี้ต้องการการเล่นที่เป็นการออกกำลังกาย เมื่อเสร็จงานแล้ว ดั่งนี้ งานกับเล่นซึ่งเป็นของคู่กันจริง ๆ งานบางที่เราเลือกไม่ได้ตามใจชอบ แต่เล่น เราเลือกได้เสมอ เพราะเวลาเล่นเป็นเวลาพวกเราเองใครรู้จักจัดงานกับเล่นให้พอเหมาะสม ผู้นั้นมีทางจะได้ยอดแห่งลาภ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 22-23)

จากเรื่องเดียวกันนี้ ท่านได้กล่าวถึงการใช้ไม่ใช้ของอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ท่านได้กล่าวโดยรวม ๆ ว่า ตามธรรมชาติของอวัยวะร่างกายของคนเราจำเป็นที่จะต้องมีการใช้หรือมีการออกกำลังกายอยู่เสมอ ๆ จึงจะทำให้อวัยวะเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่ปกติ คือทำหน้าที่ของมันได้อย่างมีประสิทธิภาพในทางตรงกันข้ามถ้าอวัยวะในร่างกายของเราอยู่นิ่ง ๆ คือ มีได้ออกแรงให้เพียงพอกับความต้องการของอวัยวะนั้น ๆ อวัยวะนั้นก็ไม่สามารถจะใช้งานได้เต็มที่ตามความต้องการของร่างกาย ซึ่งสิ่งที่จะติดตามมาคือโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ ดังนั้นการที่ออกกำลังกายอยู่เสมอก็เปรียบเสมือนการบำรุงรักษาร่างกายให้ปกติปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บต่าง ๆ นั้นเอง ดังข้อความในตอนหนึ่งของบทความ ท่านได้กล่าวไว้ว่า

. . . ข้าพเจ้าไม่ต้องอธิบายอ้อมค้อม ท่านก็คงเข้าใจแล้วว่าร่างกายของเราทุกส่วนต้องการใช้ มิฉะนั้นก็ผิดปกติ อ่อนแอ เล็กเล็ เพราะคนเราเกิดมาสำหรับทำงาน ไม่ได้เกิดมาสำหรับขี้เกียจหลังยาว ขาไม่ได้ใช้เดินนาน ๆ ก็เดินไม่ถนัด ทานตัวไม่ไหว ต้องไต่ราวหัดเดินกันใหม่ แขนเมื่อถนอมมากเกินไป กล้ามเนื้อก็ลีบไม่มีกำลังยกของหนักได้ ลำไส้เมื่อไม่ได้รับความกระเทือนให้พอ หนักเข้าก็ไม่มีกำลังรัดอาหาร ทำให้จุลภาวะผูก ร่างกายทั้งหมดถ้าไม่ได้ใช้ให้พอดีทุกส่วน หรือใช้ส่วนใดมากเกินไป ไม่มีพักผ่อนพอก็เกิดความบั่นบ่วน โลหิตเดินไม่สะดวก เส้นประสาทชักให้เมื่อยชบอ่อนเปลี้ย มึนหัว หนักเนื้อหนักตัวจะต้องร้อนถึงหมอ, คนเราจะต้านทานเพียงใด ถ้ามัดให้นอนแช่อยู่ทั้งเดือนก็จะกะปลกกะเปลี้ย และเจ็บ ดั่งนี้เป็นพยานที่เห็นชัดอยู่แล้วหมอและยามมีหน้าที่จะแก้ เมื่อโรคคือความผิดปกติได้เกิดขึ้นแล้ว ส่วนที่จะกันไม่ให้โรคคือความผิดปกติแห่งอวัยวะต่าง ๆ เกิดขึ้นได้นั้น ต้องตัวเราเอง โดยอาศัยมึງงานกับเล่นให้เหมาะสมกันเป็นปกติอยู่ตลอดชีวิต กัน ย่อมสำคัญกว่า แก้ เป็นข้อที่ท่านเราทั้งหลายไม่ปฏิเสธแล้วไม่ใช่หรือ?

ข้าพเจ้าหรือท่านอาจเขลาได้บ่อย ๆ ในเวลาที่ร่างกายต้องตะโกนบอก เราก็มองหาเหตุหลบเลี่ยง หรือถ้าทำก็ไหลไปทำผิด เช่นไม่ได้ใช้แขนขา พอเกิดอาการเมื่อยเสียดตามเส้นเนื้อและเส้นเลือด นี่คืออวัยวะนั้น ๆ ร้องบอกเราแล้ว ต้องการให้ใช้มิฉะนั้นจะเกิดเหตุ เราไม่เข้าใจภาษาของร่างกายเลย ทำเป็นทองไม่รู้ร้อนจนเกิดเหตุมากไปได้จริง ๆ หรือเรารู้สึกแล้วปฏิบัติผิด เช่นไปหายากิน หายาทา ทาหมอนวด ก็อาจจะระงับอาการได้ชั่วคราวชั่วคราว ดันเหตุเกิดจากความไม่ได้ใช้อวัยวะนั้น ๆ พอเราไม่ได้แก้ทันเหตุก็เสมอกับว่า พอเด็กอ่อนหนาวต้องการเสื้อผ้าร้องขึ้น เราไหลไปเอานมให้กิน ดั่งนี้เราทำถูกที่ไหน ไม่ผิดกับถามว่าไปไหนมา? ตอบว่าสามวาสองศอก ความเขลาของเราเช่นนี้มีบ่อย ๆ บางคนมีเป็นปกติด้วยซ้ำไม่ควรปฏิเสธเลย ถ้าอวัยวะต่าง ๆ ขุดได้เหมือนสรรพคุณยาต่าง ๆ ที่บอกการแก้โรคได้ในเรื่องของท่าน

เราก็ไม่ต้องเขลาเช่นว่านี่ นี่ภาษาที่บอกเข้าใจกันยาก เราจึงตกอยู่ในฐานะเคอย่าง
เคไรค และใช้ยาเคไปจนกว่าจะเคราะห์ดีไปถูกรอคเข้า หรือเคราะห์ดีที่ไรคถึงระยะ
หายเอง หรือมีละนั้นก็ตายเอง . . . (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 24-25)

จากเรื่องเดียวกันนี้ท่านได้กล่าวถึงวิธีการออกกำลังกายของคนเราโดยทั่ว ๆ ไป
ท่านได้กล่าวโดยสรุปว่า การที่คนเราอยากมีร่างกายแข็งแรงโดยการออกกำลังกายนั้น ก็ไม่ควรที่
จะหักโหมเอาในระยะเวลาอันสั้น เพราะการทำเช่นนั้นเป็นการใช้ร่างกายเกินกำลังไป ก็อาจจะ
ทำให้เจ็บป่วยขึ้นมาได้ การออกกำลังกายนั้นควรจะค่อย ๆ ทำค่อยเป็นค่อยไป ตามความพอดีของ
ร่างกายตนเอง และออกกำลังกายให้ถูกต้องตามหลักการ ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ก็จะต้องศึกษาหา
ความรู้เอาเหมือนกัน ดังในตอนหนึ่งของบทความในเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวไว้ว่า

ท่านว่าร่างกายกะปลกกะเปลี่ย เพราะไม่ใช้ร่างกายเราทุพพลภาพอยู่ อยากให้แข็งแรง
เราก็ออกวิ่งกระโดดโลดเต้นดูสักหนึ่ง พอเสร็จแล้วก็ลงนอนเจ็บพอดี ท่านว่าเดินแก้มือ
ไปเดินเข้ามากลับถึงบ้านระบมจนก้าวขาไม่ออกเลยเข็ด และเหมาเอาว่าท่านว่าผิดที่หลังเรา
ไม่เชื่อ เลยกล่าวการเดินเลยไม่เดินมากกว่าจำเป็น เลยเป็นคนขาดความบำรุงในทางออก
แรง เสียเลยทีเดียว ตรงกันข้ามกับบำรุงในทางไม่ออกแรง แสงหาแต่หมอดิยาตีเท่านั้น คน
อายุสั้นเพราะเหตุนี้มีไม่น้อย แท้จริงการระบมเป็นผลของการใช้มากเกินไป ไม่จำเป็นจะเป็น
โทษกลับเป็นคุณ ที่บอกให้เราทราบว่าเกินพอดีไปเสียแล้ว สำหรับคราวหน้าเราจะได้ม่อนทำให้
น้อยลงพอดี การออกแรงเพียงคราวเดียวจะให้ความอ่อนแอหายเป็นปกติทั้ง หรือออกแรง
คราวหนึ่งจะให้คุ้มไปนาน ๆ นั้น เท่ากับเกณฑ์ให้การออกแรงเป็นยาพิษ จะได้สมหวังที่ไหน?
แต่ยายังต้องกินกันหลาย ๆ ถ้วยหรือหลาย ๆ หม้อ การออกแรงเพื่อกันความอ่อนแอ หรือเพื่อ
บำรุงให้หายอ่อนแอก็ต้องอาศัยทำเสมอเป็นปกติ ยิ่งทำสัปดาห์ละสอง-สามครั้งหรือทุกวันก็ยิ่งดี
ความเคหรือความผิดเหล่านี้มีมากมายด้วยกันทุกรูป ทุกนาม ใครจะอวดว่าใครเป็นผู้วิเศษ
ไม่มีเคไม่ได้ และใครจะอวดว่าใครเป็นผู้สามารถ กำหนดความพอดีในทางกิน ในทางบำรุง
ในทางจัดงานกับ เล่นให้พอแก่กันให้แก่คนอื่น ก็ไม่ได้เหมือนกัน ตัวเองนั้นแหละจะกะความพอดี
ของคนได้แม่นกว่าที่คนอื่นจะกะให้ แต่คนจะต้องไม่คือ ไม่หลง ไม่เขลามากเกินไปนัก ซึ่งแปล
ว่าจะต้องมีความรู้โดยอาศัยการอ่าน การฟัง และการสังเกตแก้ไขใช้วิธีต่าง ๆ จนพอเหมาะ
. . . (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 26-27)

และจากในเรื่องเดียวกันนี้ (งานกับเล่น อันเนื่องด้วยกายนศร) ท่านได้กล่าวถึง
คุณประโยชน์ของการออกกำลังกายอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเตรียมร่างกายไว้สำหรับป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ
ต่าง ๆ มิให้ลวงล้ำเข้ามาในร่างกายของตนได้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านเชื่อว่า การที่คนเรา
ได้ออกแรงหรือออกกำลังกายอยู่เสมอ นั้น ก็เปรียบเสมือนกับการเตรียมกองทัพแห่งกายนศรให้เข้มแข็ง
สำหรับป้องกันข้าศึกคือพวกเชื้อโรคทั้งหลายที่จ้องจะเข้าโจมตีอยู่ตลอดเวลา ดังข้อความที่ท่านได้
กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า

. . . นอกจากส่วนต่าง ๆ ของร่างกายจะผิดปกติไปด้วยความไม่ได้ใช้เพียงพอ ดังพรณามาแล้ว ยังมีพยาธิภายนอกเข้าทำให้ร่างกายแปรปรวนเกิดเป็นโรคชั้นพยาธิเหล่านี้ นอกจากอุบัติเหตุหรือกำลังดินฟ้าอากาศ ความรู้ใหม่ยังอธิบายว่ายังมีเชื้อโรคมามากมายหลายพันธุ์ที่เป็นปรมาณูเล็กจนแลเห็นไม่ได้ด้วยตาเปล่า เชื้อโรคเหล่านี้เป็นลักษณะสัตว์บ้าง พืชบ้าง ระหว่างสัตว์และพืชบ้างอยู่กับดินบ้าง กับน้ำบ้าง แม้ช่นไปกับร่างกายสัตว์บ้าง ให้โทษแก่ร่างกายมนุษย์หนักเบาผิดกัน แต่ควรเป็นที่อนคืออย่างหนึ่งที่ธรรมชาติโลกจัดพยาธิไว้สำหรับเบียดเบียนร่างกายแล้ว ก็จัดร่างกายไว้สำหรับต่อสู้พยาธิทั้งมวลด้วย ร่างกายคือกองทัพฝ่ายแรก สำหรับต่อสู้กับกองทัพฝ่ายข้าศึกคือพยาธินี้ ถ้าได้บำรุงไว้ให้แข็งแรง บริบูรณ์พร้อมที่จะต่อต้านอยู่เสมอ ก็ย่อมมีกำลังเพื่อจักปราบพยาธิให้ย่อยยับได้สะดวกเข้า ถ้าถูกละเลยไว้จนกะปลกกะเปลี้ยอ่อนแอ ก็เปรียบเสมือนกองทัพที่ขาดกำลังพล กำลังอาวุธ และกำลังบังคับบัญชา กองทัพ เช่นนี้จะต่อสู้ราชศัตรูเพื่อป้องกันบ้านเกิด เมืองมารครของเราได้ฉันทิ เราจึงจำต้องพยายามสั่งสมกำลังกองทัพแห่งกายนครของเราไว้สำหรับต่อสู้ป้องกันข้าศึกคือ พยาธิอันแลเห็นไม่ได้ด้วยตาเปล่า ประจวบว่าล่องหนหายตัวลอบเข้ามาจะทำร้ายเราฉันทิ การออกแรงโดยทำงานหรือทำงานทั้งเล่นให้พอเหมาะอยู่เสมอ เพื่อบำรุงรักษาปกติของร่างกายให้แข็งแรงไว้ นี้แหละเป็นการสั่งสมฝึกปรือ กำลังกองทัพแห่งกายนครเสียละ . . .

(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 27-28)

จากเรื่องเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านยังได้กล่าวถึงประโยชน์ของการออกกำลังกายไว้อีกอย่างหนึ่งก็คือ การออกกำลังกายนั้นนอกจากจะทำให้ร่างกายแข็งแรง มีสมรรถภาพในการทำงาน อวัยวะทุกส่วนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ประโยชน์ของการออกกำลังกายอีกอย่างหนึ่งคือเรื่องของพันธุกรรม ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านมีความเชื่อว่าการสืบพันธุ์ต้องอาศัยพันธุ์ที่ดี ดังนั้นพ่อแม่ที่ได้บำรุงหรือออกกำลังให้ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงอยู่เสมอ ลักษณะนี้ก็ย่อมจะสืบทอดไปถึงลูกด้วย ดังข้อความในเรื่องนี้ ในตอนหนึ่งท่านกล่าวไว้ว่า

. . . : ยังเหตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวถึงทีหลัง ก็ไม่ใช่ว่าสำคัญน้อย หน่อกล้วยอวบอ้วนทำพันธุ์ได้ผลงาม หน่อกล้วยผอมแกร็นปลูกได้ผลสืบเล็ก ม้าพันธุ์ใหญ่บริบูรณ์ผสมได้ลูกงาม ม้าพันธุ์เล็กผสมผสมได้ลูกเลี้ยงเล็ก มนุษย์ก็เช่นกัน ถ้าพ่อแม่แข็งแรงลูกโดยปกติก็แข็งแรง ถ้าพ่อแม่หงอ (ตัวเล็ก ชีโรค : ผู้ศึกษา) ลูกก็พลอยชีโรคด้วย เราท่านทั้งหลายย่อมปรารถนาให้ลูกแข็งแรง เหตุฉะนั้นก็เป็นความจำเป็นอีกอย่างหนึ่งที่จะต้องบำรุงตัวเราให้แข็งแรงเข้าไว้ เพื่อไม่ให้ลูกต้องอ่อนแอเพราะเรา การสืบพันธุ์ย่อมบันดาลให้เจริญหรือเสื่อมได้ ถ้าเราสามารถผสมให้ไข่เป็นทะนาก็ได้ ความเจริญแห่งสภาพคืออย่างนี้ ถ้าคนทำเป็นไปเพื่อเจริญ เด็กที่เกิดในภายหน้าจะเจริญขึ้นเป็นลำดับ เป็นคน และเป็นกำลังแก่ประเทศชาติ ถ้าความเป็นไปตรงกันข้ามผลก็ตรงกันข้ามเหมือนกัน ดังพระบรมราชาโชวาทในงานวิสาขบูชา โรงเรียนมหาดเล็กหลวง พ.ศ. 2459 ว่า "ชาติใดที่หวังในอนาคตอันรุ่งเรือง ต้องมุ่งมาดปรารถนาพลเมืองผู้มีกำลังกายบริบูรณ์ สำหรับบำรุงชาติให้ถาวรพัฒนาสืบไป" ดังนี้เราอยากให้นุตรหลาน

ของเรา เป็นอนุชาติหรืออภิชาติ คือดีเสมอ หรือดียิ่งขึ้น เราไม่ต้องการให้เป็นอวชาติคือ
 ทราบกว่า จะได้เป็นทางเจริญแห่งสกุลแล้วจะต้องบำรุงร่างกายเราให้แข็งแรงเป็นปกติเป็น
 นิคม . . . (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 28-29)

จากบทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในเรื่อง งานกับเล่น อันเนื่องด้วยกายนกร
 นี้ ท่านได้สรุปเกี่ยวกับความสำคัญของการออกกำลังกายไว้ 3 ประการด้วยกันคือ

1. ร่างกายทุกส่วนต้องใช้จึงจะเจริญหรือคงอยู่ได้ เหตุฉะนั้นเราต้องมีการออก
 แรงกายให้พอเหมาะสมส่วนทุกเมื่อ
2. พยาธิภายนอก ซึ่งเป็นข้าศึกแก่ร่างกายจึงต้องอาศัยร่างกายเข้าต่อสู้เอาชนะ
 ชนะด้วย เหตุฉะนั้นก็ต้องบำรุงร่างกายให้แข็งแรงไว้
3. การสืบทอดวงศ์ต้องอาศัยพันธุที่ดี เราปรารถนาความเจริญ เราต้องบำรุงร่างกาย
 อย่าให้เกิดที่เกิคมมาภายหลังต้องรับโทษจากเรา ทั้ง 3 ข้อนี้ล้วนบังคับให้เป็นกรณีที่เราต้องบำรุง
 ร่างกายเราให้แข็งแรง เป็นนิคมทั้งนั้น (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2463 : 29)

จากบทความเรื่องงานกับเล่นของท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้เขียนไว้
 อีกตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องสืบเนื่องมาจากสองตอนดังได้กล่าวมาแล้วในตอนที่สามนี้ ท่านให้ชื่อเรื่อง
 ว่า "งานกับเล่น อันเนื่องด้วยจิตต์" ซึ่งจากสองตอนที่แล้วมาท่านได้ให้ข้อคิดไว้ว่า การออกกำลังกาย
 ภายนั้นทำให้เกิดการพัฒนาการทางด้านของความเจริญเติบโตทางด้านของร่างกาย มีการพัฒนาการ
 ของอริยาบถ 4 คือ การนั่ง นอน ยืน เดิน การออกกำลังกายทำให้ร่างกายแข็งแรง อวัยวะต่าง ๆ
 ของร่างกายทำงานได้อย่างคล่องแคล่วและมีประสิทธิภาพ ระบบต่าง ๆ ของร่างกายทำงานได้อย่าง
 เป็นปกติ การออกกำลังกายทำให้ร่างกายปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ บัองกันโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ
 ที่จะมารุกล้ำร่างกายของเรา และการออกกำลังกายเป็นการสร้างเผ่าพันธุ์ให้เจริญแข็งแรง เป็น
 กำลังของชาติต่อไป

ในบทความเรื่อง "งานกับเล่น อันเนื่องด้วยจิตต์" ซึ่งเป็นตอนที่ 3 ของบทความ
 เรื่องงานกับเล่นของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีนี้ ท่านได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องของอารมณ์และจิตใจ
 ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากการออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬา ท่านมีความเชื่อว่าการออกกำลังกายหรือ
 การเล่นกีฬาจะทำให้มีอารมณ์เบิกบานไม่ขุ่นมัว มีจิตใจที่ละจากกิเลสและตัณหาต่าง ๆ รู้จักทำหน้าที่
 ของตนเองให้ดีที่สุด ไม่มีความอิจฉาริษยาซึ่งกัน ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวเป็นคนที่มีข้อสัยไว้ใจได้ ดัง
 ข้อความในตอนหนึ่งของบทความในเรื่องนี้ ท่านได้กล่าวไว้ว่า

. . . คนจะเป็นนักพรตด้วยกันไม่ได้ พระบรมศาสดาของเรา ท่านก็ไม่ได้ประสงค์เช่นนั้น จึงประทานธรรมไว้ต่าง ๆ กัน เช่น โลกธรรม และคิทธิปฏิบัติ สำหรับผู้ครองครองบ้านเรือน เป็นต้น เราต้องมีการแบ่งแรง ต้องมีผู้เพาะปลูก ผู้ค้าขาย ผู้ทำราชการ ผู้เป็นช่าง แพทย์ กวี อาจารย์ นักพรต ฯลฯ ใครเกิดมาสำหรับทางไหนต้องไปทางนั้น เป็นนักพรตใช่ว่าว่าง่ายเมื่อไร ภิกษุในศาสนาของเราต้องให้ชาวบ้านเลี้ยง ก็มีหน้าที่ตอบแทนชาวบ้านด้วยการสืบต่อพระศาสนา โดยประพฤติดุจธรรมอย่างเอกรุกขฤกษ์เองแล้วสั่งสอนให้ผู้อื่นประพฤติดุจธรรมโดยการแก้ตัว เขาด้วย ใครมีวิสัยเหมาะจะเป็นนักพรตก็ไปบำเพ็ญพรต ใครควรเป็นอะไรไปเป็นนั่น ต่างคนต่างเหมาะ ต่างคนต่างมีง่าย มียาก มีสะดวกไม่สะดวก ใครเลือกเป็นอะไรแล้วพยายามเป็นนั่นให้ดีที่สุด ไม่ต้องบ่น ไม่ต้องอิจฉากันละ สมมติว่าเป็นบทธะครก็แล้วกัน นี่แหละที่ข้าพเจ้าเรียกว่า สปอร์ตติง (Sporting) ชอบด้วยเชิงนักกีฬาเป็นคนใจแผ่นดิน เป็นตัวมันดาคาทีเดียว นักแค้จะปรับตัวให้เหมาะแก่โลก ไม่ต้องการจะดึงโลกให้ผันแปรมา สำหรับเหมาะแก่ตัวเป็นคนไม่ตระหนี่เห็นแก่ตัว มีกิเลสเบาบาง มีอารมณ์ขึ้นบาน เพราะมีงานเป็นเล่นสนุกไปตลอดชีวิต เป็นนักกีฬาอย่างวิเศษ แพ้ก็สนุก ชนะก็สนุก มีแต่ความสุขตลอดชาติ และใครจะไม่เชื่อว่า ถ้าโลกเรามีแต่คนเป็นสุข เช่นนี้โลกเราจะไม่เป็นสวรรค์? ที่อยู่แห่งความสุขไม่ใช่สวรรค์จะอะไร เสียอีกเล่า? ผู้รุดดำราแห่งความสุขไม่ควรลืมความจริงข้อนี้ สวรรค์ของเขาจะเป็นสวรรค์ได้เพราะคนเป็นสุขได้ด้วยพากันเป็นนักเล่น อันได้ประโยชน์อย่างนี้ . . . (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2464 : 19-21)

และอีกตอนหนึ่งในเรื่องเดียวกันนี้ ท่านได้กล่าวถึงวิสัยของนักกีฬาที่ตัวจะต้องไม่แสดงอารมณ์ในทางด้านใดด้านหนึ่งออกไปมากจนเกินไป คือต้องรู้จักหักห้ามจิตใจ หรือหักห้ามอารมณ์ของตนเองไว้ให้ได้ ไม่หลงคิดในลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขจนเกินความพอดีไป รู้จักข่มโลก โทสโมท ได้รู้จักควบคุมสิ่งดังกล่าวไว้ได้ก็จะทำให้ใจเกิดสุข นักกีฬาที่สามารถทำจิตใจได้เช่นนี้ การเล่นก็จะมีแต่ความสุข แพ้ก็สุข ชนะก็สุข ดังท่านได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งของบทความเรื่องนี้ว่า

. . . โลกธรรม 8 ที่ว่าเป็นเครื่องมือสำหรับฝ่าขวากหนามแห่งโลกิยสุขนั้น เป็นอย่างหนึ่ง ซึ่งพระบรมศาสดาของเราได้ประทานไว้ เพราะเมื่อใครรู้จักประสพลาภ ยศ สรรเสริญ สุข กับความเสื่อมของทั้ง 4 อย่างนี้ รวมเป็น 8 ผู้นั้นจะกลัวทุกข์ทำไม? นักกีฬาผู้ชนะได้อะไร แล้วก็ไม่เห่อ ไม่ตื่นตัวจนเกินไป แสดงความยินดีเป็นอหังกาสัยผู้ที่มีความดีของผู้ให้ก็พอแล้วมิใช่หรือ? ฝ่ายเมื่อแพ้แล้วคือไม่ได้รับ หรือพลัดพรากจากอภิวรรณธรรมทั้ง 4 นั้น หรือแต่ละอย่าง ๆ ก็ดี ข่มโลก โทสโมท ตัวอภิวรรณธรรมใหญ่ไว้ให้ได้ เชื่อมมั่นในอนัตตา ความไม่ใช่อัตตา ไม่หลงในอัตตา ความเป็นตัวตนมากเกินไป โสภ (ความแค้นใจ) ปรีเทเวท (ร้องไห้คร่ำครวญ) ทุกข์ (ความลำบากกาย) โทมณัส (ความลำบากใจ) อุปยาส (ความคับแค้นใจ) จะเยี่ยมกรายเข้ามาได้ยากเข้า นักกีฬาเช่นนี้ชนะก็สนุก แพ้ก็ไม่ทุกข์ ตั้งหน้าเล่นการเล่นของตัวทุกเมื่อเชียววันจนตลอดอายุขัย ซึ่งคงจะยืนยาวไม่น้อย เพราะบริบูรณ์ทั้งกำลังกาย กำลังใจที่นับเป็นหลักสำคัญ สำหรับเราทั้งหลายได้เป็นอย่างหนึ่ง . . . (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2464 : 21-22)

จากหนังสือแบบสอนอ่านใหม่ สอนธรรมชาติศึกษา อบรมน้ำใจนักกีฬาและพลเมืองดี สำหรับชั้นประถมปีที่ 2-3 ซึ่งแต่งโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในบทคำนำของหนังสือท่านได้แสดงความคิดเกี่ยวกับการธรรมสั่งสอนเด็กนักเรียนไว้ว่า ควรจะอบรมให้มีน้ำใจเป็นไปในทางใหญ่ ๆ 3 ทางด้วยกันคือ มีน้ำใจเป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นนักกีฬา และเป็นพลเมืองดี ซึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า

นักเรียนต้องเป็นนักอ่าน นักอ่านเท่านั้นที่จะเป็นพหูสูตรได้ นอกจากแบบเรียน จึงต้องมีแบบสอนอ่าน ที่อบรมไว้ให้นักเรียนชอบการอ่านไปแต่เล็ก ๆ

แบบสอนอ่านมักทำเป็นชุด ๆ เช่น ชุดจรรยา ชุดประวัติศาสตร์ ชุดภูมิศาสตร์ ชุดกวีนิพนธ์ ชุดเบ็ดเตล็ด ฯลฯ ชุดหนึ่ง ๆ ก็มีหลายเล่มสำหรับให้อ่านชั้นละเล่ม

แบบเรียนใหม่จะต้องมีแบบสอนอ่านประกอบด้วยชุดหนึ่ง ข้าพเจ้าจึงคิดทำขึ้น เพื่อให้เหมาะแก่มหาชนใช้คือ ให้ความรู้รอบตัวที่ทุกคนต้องรู้และราคาเยียมเยียว ตามแนวความประสงค์ของแบบเรียนนั้นใช้ชื่อแบบสอนอ่านใหม่

ข้าพเจ้าเชื่อว่า การอบรมพลเมืองดีเป็นไปในทางอบรมให้มีน้ำใจ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นนักกีฬา และเป็นพลเมืองดี ประการต้นจะให้คนอยู่ในอำนาจแห่งเหตุ ประการที่ 2 ที่ 3 จะทำให้คนเป็นมนุษย์ที่ไว้ใจได้ ถ้าใครประกอบด้วยคุณธรรมทั้ง 3 ประการนี้แล้ว ผู้นั้นจะเป็นนายหรือบ่าว เป็นเจ้าหรือเป็นข้า ก็ควรใช้ได้ทั้งนั้น

ข้าพเจ้าปรุงแบบสอนอ่านชุดนี้ด้วยความมุ่งหมายเช่นว่านั้น และให้ทั้งชุดมี 7 เล่ม สำหรับอ่าน ตั้งแต่ชั้นประถม 2 ถึงชั้นประถม 6 กันค้อยอดอีก 2 เล่ม สำหรับผู้จบประถม 4 แล้วชั้นเรียนชั้นมัธยม จะได้มีอ่านจนจบมัธยมต้น

หนังสือนี้ไม่ปรารถนาจะบรรจุวิชาสารพัดอย่าง ต้องการแต่จะปฏิบัติตามความมุ่งหมายดังกล่าวแล้วเท่านั้น แต่ถ้าหนังสือที่ให้พอสมความมุ่งหมาย หนังสือนี้ก็ย่อมจะเตรียมเด็กไว้เป็นอย่างดี เพื่อเป็นพลเมืองในอนาคตของสยาม (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2514 : คำนำ)

นอกจากนี้ในหนังสือเล่มเดียวกัน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านยังได้ให้คำจำกัดความของน้ำใจนักกีฬาไว้อีกว่า

ที่เรียกใจลูกผู้ชาย หรือใจนักเลง หรือใจเสือป่า หมายความว่าอย่างเดียวกัน คือหมายถึงน้ำใจซึ่งไว้ใจได้ทั้งมิตรทั้งศัตรู และใคร ๆ ทั้งหมด เพราะเป็นน้ำใจที่สุภาพ และรักเกียรติ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2514 : 64)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้แต่งเรื่องอ่านประกอบ เพื่ออบรมให้มีน้ำใจนักกีฬาไว้มี มอญซ่อนผ้า ชุดบอล ซ่อนหา ร้อนรูป ซึ่งในแต่ละเรื่องเป็นการปลูกฝังให้เด็กมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา เป็นคนที่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ เป็นคนที่รู้จักปฏิบัติตามกฎกติกาเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นผู้ที่ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น ไม่ข่มเหงผู้ที่ด้อยกว่า ตลอดจนเป็นผู้ที่มีความสง่าผ่าเผย เป็นต้น

จากเรื่อง "มอญซ่อนผ้า" ท่านได้สอนให้รู้ว่า การไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง หรือการที่โกรธง่ายนั้นไม่ใช่ นักกีฬา เนื้อหาในเรื่องมอญซ่อนผ้ามีดังนี้

"เรามาเล่นมอญซ่อนผ้ากันดีกว่า" มะลิชวน

ที่ ๆ ความใจน้อง เด็ก ๆ จึงนั่งล้อมวงที่สนามหญ้า หน้าเรือน แดงเอาผ้าอาบน้ำทบกันคว้น เป็นกลีวยพอให้แข็งแล้วรวบปลายผูกเป็นปมส่งให้มะลิ

มะลิฉวยผ้าเดินไปรอบ ๆ วงเด็กบางคนเหลียวดู แต่แดงห้ามไม่ให้เหลียว แดงว่าต้องเล่นให้ถูกต้องบังคับ คือให้หนึ่งกัมหน้า เอามือคล้องข้างหลังได้ ใช้ตาชำเลืองได้ แต่เหลียวหน้าไปด้วยไม่ได้ ผ้าที่ซ่อนก็จะต้องไม่ให้ทางหลังนักต้องให้มือของคนส่งคลำถึง

มะลิเอาผ้าพาดกันเด็กคนหนึ่ง เขาตกใจ เขาไม่ทราบว่ามีมะลิเอาผ้าซ่อนไว้ข้างหลังเขา เมื่อไร เพราะมะลิค่อยทิ้งผ้าไว้เงียบ ๆ แล้วพอเดินกลับมาอีกระยะหนึ่งก็ก้มลงหยิบผ้าพาด เขาคราวนี้เขาต้องเป็นคนซ่อนผ้าแทนมะลิ มะลิลงนั่งแทนที่เขา มะลิระวังตัวดี คิดว่าเขาคงแก่ผิด พอเขามานถึงข้างหลังมะลิก็ระวัง เขาจึงเดินเลยไปยังไม่ซ่อนผ้า

เขาเดินอยู่หลายรอบ แต่อีกสักหน่อยก็มีเรื่องเอาผ้าพาดกัน เขาซ่อนผ้าไว้ข้างหลังเด็กอีกคนหนึ่ง เด็กคนนั้นเผลอ พอเดินเวียนไปครบรอบ เขาก็เอาผ้าพาด เด็กคนนั้นต้องเป็นคนซ่อนผ้าต่อไป

เมื่อรู้จักสังเกต เขาได้ยินเสียงอะไรตกบนหญ้าใกล้ตัวเขา แล้วเขาเห็นคนซ่อนผ้าเอามือซ่อนข้างหลัง แต่ในมือไม่มีผ้า เขาจึงคลำผ้าข้างหลังเขา พอได้ผ้า เขาก็ลุกขึ้นเอาผ้าไล่พาดคนซ่อนผ้า

คนซ่อนผ้าหนีเขานิ่งในวงไม่ทัน ก็ถูกผ้าพาดกันแล้ว เขาก็เป็นคนซ่อนผ้าต่อไป

เมื่อทิ้งผ้าไว้ข้างหลังแดง แต่แดงก็สังเกตเห็น แดงคว้าผ้าวิ่งไล่พาดกัน เขอก แต่เขอกหนีเขานิ่งที่ในวงทันจึงไม่ถูกพาด แดงต้องเป็นผู้ซ่อนผ้าบ้าง

เขาเล่นกันอยู่นาน พอจวนเลิกก็เกิดเรื่อง คือเด็กเพื่อนบ้านคนหนึ่งถูกผ้าพาดโกรธ เขาแย่งผ้าจะพาดแก่คันบ้าง แดงต้องเข้าห้าม

"พาดถูกแผลฉนั้น" เด็กคนนั้นว่า

"ฉนั้นจะรู้ได้อย่างไรว่าเธอมีแผล ฉนั้นเสียใจ" เด็กคนหนึ่งตอบ

แดงตัดสินว่า "คนพาดเขาไม่ผิด เขาเป็นนักกีฬา เขารู้จักขอโทษ ถ้าใครมีแผลที่กันก็ไม่ควรเล่น"

เครื่องจำ

โกรธง่ายไม่ใช่ นักกีฬา (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2514 : 65-66)

จากเรื่อง "ฟุตบอล" ท่านได้สอนให้เด็กได้รู้ว่า การเป็นนักกีฬาที่ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่เคารพ เชื่อฟังคำตัดสินของผู้ตัดสินไม่ได้เถียงหรือโต้แย้ง เมื่อยอมรับใครเป็นผู้ตัดสินแล้วต้องเชื่อฟังคำตัดสินของเขาหาไม่แล้วก็จะ เป็นนักกีฬาที่ดีไปไม่ได้ เนื้อหาของเรื่อง "ฟุตบอล" มีดังนี้

วันหนึ่ง เขามีฟุตบอลแข่งขันชิงโล่ วันนั้นโรงเรียนของแดง เข้าแข่งขัน แดงขออนุญาตไปดู พ่อจึงพาแดงกับน้อง ๆ ไปดูด้วย

แดงใจเด่นมากกว่าคนอื่น เวลาลูกบอลไปอยู่ใกล้ประตูฝ่ายโรงเรียนของตัว ก็กลัวว่าเขาจะเตะลูกบอลเข้าประตูได้ เวลาลูกบอลผ่านไปอยู่ทางประตูของอีกฝ่ายหนึ่งก็ใจเด่น อยาให้พวกของตัวเตะลูกบอลเข้าประตูเร็ว ๆ

มะลิไม่เข้าใจวิธีเล่น แแดงต้องอธิบายว่า เขาเล่นกันสองพวก ๆ ละ 11 คน แบ่งสนามเป็นสองแดน อยู่ฝ่ายละแดน ต่างฝ่ายต่างมุ่งจะเตะลูกบอลให้เข้าประตูของอีกฝ่ายหนึ่ง แแดงชี้ให้มะลิดูประตูซึ่งตั้งอยู่สุดแดนของทั้งสองฝ่าย ถ้าฝ่ายไหนเตะเข้าประตูของปฏิบัติได้มากกว่าฝ่ายนั้นก็ชนะ

วันนั้นฝ่ายโรงเรียนของแดงเตะได้สองประตู ฝ่ายโน้นได้ประตูเดียว โรงเรียนแดงจึงชนะ 2 ประตูต่อ 1 ประตู เรียกสั้น ๆ ว่าชนะ 2 ต่อ 1 ประตู

เมื่อเข้าโรงเรียนแล้ว เมื่อเข้าใจวิธีเล่นแล้ว เมื่อชี้ให้มะลิคนถือธงวิ่งผ่านไปมาตามเส้นข้างสนาม

ดูซิ มะลิ ลูกออกแล้วคนกำกับเส้นเขาไปยืนยกธงที่ตรงลูกออกนอกเส้น คนเล่นของฝ่ายที่ไม่ได้ทำออกต้องมายกลูกทุ่มตรงที่คนกำกับเส้นยืนอยู่

มะลิ "หนูอยากทุ่มลูกบ้าง"

เสียงนกหวีดจากกลางสนาม คนทุ่มลูกก็ลงมือทุ่ม แแดงอธิบายว่าต้องได้ยินเสียงนกหวีดก่อนจึงทุ่มลูกได้ คนเป่านกหวีดคือ ผู้ตัดสิน

"ผู้ตัดสินเขาเตะลูกบอลด้วยหรือจะ" มะลิลถาม

พ่อ "เขาไม่เตะ เขาไม่ใช่คนเล่น เขาเป็นคนกลางคอยตัดสิน"

"หนูอยากให้พ่อเป็นผู้ตัดสิน" มะลิพูด

เสียงนกหวีดคนดูรอบสนามคบบมือกราวใหญ่ แแดงกระโดดร้องว่า "ดีจริงโรงเรียนเราได้ประตูหนึ่งแล้ว"

พอดีหยุดพักครึ่ง ตอนหลังฝ่ายโรงเรียนของแดงได้อีกประตูหนึ่ง รวมเป็น 2 ประตู เมื่อจวนเลิกข้างฝ่ายโน้นเขาได้อีกประตูหนึ่ง เสียงคบบมือ และเสียงตะโกนว่า "ไม่เข้าประตู ไม่เข้าประตู"

แดงกับเผือกเห็นด้วยว่า ลูกไม่เข้าประตูเพราะคนเฝ้าประตูรับไว้ได้ แแดงกับเผือกหาว่าผู้ตัดสินเข้าข้างฝ่ายโน้น

มะลิ "โหมละ หนูจะให้พ่อตัดสินดีกว่า"

พ่อ "เมื่อคนเฝ้าประตูรับลูกนั้น ตัวเขาถอยหลังเข้าไปในประตู ลูกบอลเข้าประตูว่าครึ่งลูก ก็นับว่าเสียประตูแล้ว"

แดง "หนูเห็นคนเฝ้าประตูไม่ได้ถอยหลัง เขาอยู่ตรงประตูพอดี ผู้ตัดสินดูผิดใช้ไม่ได้ หรือไม่อย่างนั้นก็เข้ากัน"

เผือก "โรงเรียนเราไม่ควรยอม ควรถอดผู้ตัดสิน"

พ่อ "ธรรม เนียม นักกีฬา เราตั้งให้ใครเป็นผู้ตัดสินแล้ว เราต้องฟังคำตัดสินของเขา ถึงเราจะคิดว่าเขาผิด เข้าตัดสินผิด เราก็ต้องยอมเขา เพราะเราตั้งเขาแล้ว หรือเรายอมยกให้เขาเป็นผู้ตัดสินแล้ว"

มะลิ "เขาดังตันกันใหม่ที่กลางสนาม เขาตกลงยอมกันแล้ว"

แดง "หนูก็ยอม หนูเป็นนักกีฬา"

เผือก "หนูก็เหมือนกัน"

เครื่องจำ

ธรรมเนียมของนักกีฬา เมื่อรับใคร เป็นผู้ตัดสินแล้วต้องฟังคำตัดสินของเขา
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2514 : 68-71)

จากแบบสอนอ่านใหม่ เล่ม 1 และ 2 ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้ให้
ข้อคิดว่า คนที่มีน้ำใจนักกีฬานั้นยอมให้เกียรติและไม่ทำลายผู้ที่อ่อนแอกว่า ท่านได้ยกตัวอย่างจาก
การสู้รบของทหารไว้ว่า

เมื่อนายทหารฝรั่งเศสเห็นข้าศึก ก็ขยับมาจะเข้าต่อสู้ แต่พอเห็นข้าศึกมีแขนขาข้างเดียว
ก็กระทำวันทยาอุศด้วยดาบ และชักม้ากลับไป

และจากเรื่อง "ช่อนทา" ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ ท่านได้ให้ข้อคิดไว้ในลักษณะ
ที่ว่า นักกีฬานั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตทั้งฝ่ายตัวเองและผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาของการ
เล่น ไม่คดโกงผู้อื่นหรือคู่แข่งชน ตลอดจนเป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ทั้งก่อนหน้าและหลัง ดังเนื้อหารายละเอียด
ของเรื่องช่อนทา มีดังนี้

เวลาพักเรียน แก้ว ถิก พวง กับนักเรียนหลายคน เล่นช่อนทา แก้วอยู่โยง พวงช่อนข้าง
ไ่องน้ำ แก้วจับได้ พวงเป็นเด็กเล่นจึงช้า

พวงอยู่โยง ถิกประมาณ เห็นเป็นเด็กเล็ก จึงแอบอยู่ข้างพวง ถิกไม่ทันเข้าโยง พวงจับ
ได้

ถิกบอกว่าเขาถึงโยงก่อน ไม่ยอมอยู่โยง แต่นักเรียนหลายคนว่าถิกโกง พวงจับได้ก่อน
ต้องให้ถิกอยู่โยง

ถิกไม่ปิดตาให้มืด คอยชำเลืองดูว่าใครช่อนที่ไหน แก้วเป็นหัวหน้าชั้นบอกว่าถิกเล่นโกง
ต้องให้ช่อนกันใหม่ให้ถิกปิดตาหันหน้าเขาฝา ห้ามไม่ให้เหลียว ถ้าโกงอีกแก้วจะห้ามไม่ให้
ถิกเล่น

ถิกเป็นเด็กเข้าใหม่ มีนิสัยโกงติดตัวมา ถิกยังไม่รู้จักเล่นอย่างนักกีฬา

เครื่องจำ

นักกีฬาเล่นไม่โกง

นักกีฬาเป็นคนซื่อตรง (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 55)

และจากเรื่อง "ฟุตบอลล์" ในหนังสือเล่มเดียวกันเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่าน
ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับความเป็นนักกีฬาไว้ในลักษณะที่ว่า การเป็นนักกีฬาจะต้องเล่นไปตามกฎกติกา
ของกีฬาที่กำหนดไว้ จะเล่นเอาแต่ใจของตัวเองไม่ได้ จะใช้กำลังเล่นแบบป่าเถื่อนไม่ได้ สิ่งที่จะ
ต้องปฏิบัติตามในการเล่นกีฬา ก็คือต้องเล่นตามกฎและกติกาที่ได้วางไว้ ดังเช่นการเล่นฟุตบอลท่าน
ได้กล่าวไว้ว่า

ข้อบังคับมีว่าต้องเตะลูก เตะคนไม่ได้ เตะขาก็ไม่ได้ เล่นฟุตบอลก็เตะได้แต่ลูกฟุตบอลเท่านั้น

ดังเนื้อหาของเรื่องฟุตบอลมีรายละเอียดดังนี้

นักเรียนรุ่นกลาง กำลังเล่นแข่งชั้นฟุตบอลเด็กเล็ก ๆ ตูยู่ข้างสนามเป็นหมู่ ถึกสนุกใหญ่ และร้องว่า "เตะมันให้ทกล้ม แอ่งลูกไปเลยก็แล้วกัน"
 แก้วหัวหน้าชั้น อยู่ที่นั่งด้วยจึงว่า "ถึกแกมาแต่ป่าหรือ? นี่เขาเล่นกีฬาเขาไม่เตะค้อยกัน"
 ถึกเสียงว่า "ซัดขาให้ทกล้มก็ได้ เขาซัดขากันบ่อย ๆ เห็นไหม?"
 แก้วสอนว่า "ถึกอุให้ตี เขาไม่ได้ซัดขากันเขาสอดขาเข้าไปแอ่งลูกกัน ข้อบังคับมีว่าต้องเตะลูก เตะคนไม่ได้ เตะขาก็ไม่ได้ เล่นฟุตบอลก็เตะได้แต่ลูกฟุตบอลเท่านั้น"
 ถึกยังเล่นฟุตบอลไม่เป็น แต่ถึกชอบฟุตบอล ถึกอยากเป็นนักกีฬา"
 แก้วเป็นเด็กดี เป็นหัวหน้าชั้นของถึก แก้วคอยเตือนถึก และบอกให้ถึกเข้าใจเล่นฟุตบอล แก้วกับถึกยังเป็นเด็กเล็ก แต่เขาอยากโตขึ้น เป็นนักกีฬา

เครื่องสังเกตุ

เล่นเตะบอลได้แต่ลูกบอล เตะคนไม่ได้ (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 56-57)

และจากเรื่อง "ซ่อนรูป" ในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับลักษณะของความมีน้ำใจนักกีฬาไว้ในลักษณะที่ว่า ผู้ที่เป็นนักกีฬาจะต้องไม่เอาโรคเอาเปรียบ ไม่รังแกผู้ที่อ่อนแอกว่า นักกีฬาจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักยอมรับผิดเมื่อตัวเองทำผิดลงไปแล้ว และนักกีฬานั้น จะต้องเอาชนะคู่ต่อสู้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมปราศจากข้อสงสัยใด ๆ

"นักกีฬาไม่เอาเปรียบใคร นักกีฬาเอาชนะอย่างสง่าผ่าเผย" ดังเนื้อหารายละเอียดของเรื่อง ซ่อนรูปมีดังนี้

บันลือนั่งร้องไห้ ถึกยืนนับแผ่นรูปอยู่ข้าง ๆ แก้วเห็นเข้า แก้วถามถึกว่า "ทำไมบันลือนั่งร้องไห้"

"เขาซ่อนรูปเสียหมด" ถึกตอบ

แก้วถามบันลือ "ใครได้รูปไปหมด"

บันลือชี้ที่ถึกและบอกว่า "หนูสู้เขาไม่ได้"

"ถึกถ้าจะเอาเปรียบวะ? แก่โตว่าเขามาก เขาเล็กนิดเดียว" แก้วพูด ถึกเดินเสียวไป แก้วจับข้อมือไว้ แล้วถามว่า "แกต่อให้เขาหรือเปล่า?"

"ไม่รู้หรือ? อยากรู้แล้วก็ร้องไห้" ถึกตอบ

แก้ว "แกเล่นหลอกกินเด็ก เด็กมันจะสู้แกไหวหรือ? น้ำใจแกยังไม่เป็นนักกีฬา ๆ เขาไม่เอาเปรียบเด็ก เล่นกันใหม่ ฉันจะเป็นผู้ตัดสิน แก่ต้องต่อให้บันลือมาก ๆ"

ถึกละอายใจ เขาอยากเป็นนักกีฬา เขาก็ยอมคืนรูปให้บันลือแล้ว เล่นกันใหม่

คราวนี้เขาต่อให้บันลือระยะ 5 ก้าว แก้วคอยให้บันลือเล่นให้บันลือ บันลือหายร้องไห้

ถึกได้มีน้ำใจเป็นนักกีฬามากขึ้น

เครื่องจำ

นักกีฬาไม่เอาเปรียบใคร

นักกีฬาเอาชนะอย่างสง่าผ่าเผย (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 57-58)

จากบทกวีชื่อ "แฟร์เพล" ในหนังสือ แบบสอนอ่านใหม่ สอนธรรมชาติศึกษาอบรม นำใจนักกีฬาและพลเมืองดี สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2-3 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการเล่นไว้ในลักษณะที่ว่า ในการเล่นหรือการกระทำอะไรก็ตามควรพยายามให้ผู้เล่นได้รู้จักรักษาในกติกาของการเล่นให้มากที่สุด เพื่อจะได้ฝึกหัดให้เขาเหล่านั้นไม่เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว นอกจากนี้ในการเล่นนั้นควรจะฝึกให้ผู้เล่นเป็นผู้ที่มีความอดทน รู้จักวิธีในการเล่นอย่างถูกต้อง มีใจคอกว้างขวาง รู้จักสามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ไม่หลงระเหิงไปกับผลของการเล่นจนเกินเหตุเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเล่น และการแข่งขัน และการฝึกหัดให้เขาเหล่านั้น ยอมรับในผลของการเล่นถึงเวลาชนะก็ทำตัวให้สงบกับเป็นผู้ชนะและที่สำคัญ เมื่อถึงเวลาแพ้ก็ต้องฝึกหัดให้เขาเหล่านั้นรู้จักพ่ายแพ้เป็นคือยอมรับต่อความพ่ายแพ้ตนเอง ยัง เนื้อหาของบทกวีที่ชื่อ "แฟร์เพล" มีดังนี้

จงท่องคำกลอนต่อไปนี้ไว้ร้องเล่น	เลือกเพลงตามถนัด
โปรดหัดค้น รู้จัก	รักษากติกาการเล่น
เพื่อฉันจักได้ไม่เป็นที่	คนเห็นแก่ตัวชั่วช้า
อนึ่งให้ฉันพ้นจาก	อยากได้ดาวเดือนเหมือนบ้า
หรือเฝ้าแต่บิณฑบาต	ร้องทาลูกบิ๊บบแตกแล้ว
อนึ่งรักกับหลงต่างกัน	ให้ฉันอยากได้คล้องแล้ว
รักคือแสงสว่างพรายแพรว	หลงแล้วมีคมนอนธกาล
ให้ฉันเปี่ยมด้วยความรัก	หักห้ามความหลงเพื่อร้าน
ถ้าฉันจักต้องทนทาน	ให้ฉันขึ้นบานอดทน
นิคชมทนน้อยชมสมเป็น	บ้ายอบเห็นเป็นผล
พิดกับสรร เสริญคุณคน	โปรดฝนฝึกฝนข้าของ
อนึ่งโปรดหัดให้ฉันเชี่ยวชาญ	ในเชิงชิงชัยทั้งฟอง
แต่ครั้นถึงคราวฉันต้อง	พ่ายแพ้ให้ฉันแพ้เป็น
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2525 : 23)	

และจากบทกวีที่ชื่อ "กิเลส" ในหัวข้อที่ว่า "เล่นเก่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นนักกีฬา" ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้ให้ข้อคิดไว้ในลักษณะที่ว่า การเป็นนักกีฬาที่เล่นกีฬาได้เก่งกาจเพียงอย่างเดียว นั้น ยังถือเป็นนักกีฬาที่ดีไม่ได้ หากว่ายังไม่รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเองปล่อยให้

กิเลสเข้าครอบงำอยู่ เช่น เล่นไปในทางเกเรไม่เคารพกฎกติกา โกรธง่าย และมีนิสัยไปในทางเกเร มีจิตใจหยาบคาย เช่นนี้ก็จะถือเป็นนักกีฬาที่ดีไม่ได้ ซึ่งเนื้อหาของบทกวีที่ชื่อ "กิเลส" มีดังนี้

เล่นเก่งไม่จำเป็นต้อง เป็นนักกีฬา	
เก่งกีฬาหาใช่ชื่อ	นักกีฬาไม่เลย
โทสะกิเลสยังหนา	แน่นแท้
เล่นง่ายใจโทดแท้	เสียชื่อ เสียอีก
ฉุนง่ายใจโทดแท้	มีคหน้า พาพาล

(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2515 : 39)

ส่วนบทกวีที่ชื่อ "นักกีฬา" นั้นท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้เกิดข้อคิดจากการที่ท่านได้ไปนั่งดูการแข่งขันมวยฝรั่ง (มวยสมัครเล่น) แล้วมีผู้ชมบางส่วนไม่พอใจในการตัดสินของผู้ตัดสินท่านจึงได้เขียนบทกวีนี้ขึ้น ท่านได้ให้ข้อคิดในลักษณะที่ว่า นักกีฬานั้น เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่ามี ความสวยงามทั้งทางด้านของร่างกายและจิตใจเป็นผู้ที่ใคร ๆ ก็สามารถคบหาสมาคมได้อย่างสนิทใจ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้ใด แม้แต่ศัตรูก็ยังกลายมาเป็นมิตรกันได้ เพราะการกีฬานั้นทีเดียว ดังนั้นในการเล่นหรือการแข่งขันก็ดี ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นนักกีฬาที่ดีนั้น จะต้องมีความ เชื่อฟังในคำตัดสินของผู้ตัดสิน ถึงแม้จะมีการผิดพลาดหรือไม่ถูกใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบ้างก็ต้องจักเชื่อฟังอย่าง เกรงครัต จึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นนักกีฬาที่ดี นักกีฬานั้นบางครั้งหย่อนความสามารถทางด้านร่างกายไปบ้างแต่จิตใจประเสริฐ ก็ถือว่าเป็นนักกีฬาที่ดีได้ แต่ในทางตรงกันข้าม มีความสามารถทางด้านร่างกายสูงแต่จิตใจต่ำซ้าก็จะหาเป็นนักกีฬาที่ดีได้ไม่ ดังนั้นการเป็นนักกีฬาที่ดี ที่ประเสริฐนั้น จะต้องมีความงามพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ดังบทกวีที่ชื่อ "นักกีฬา" ที่ท่านได้เขียนไว้มีเนื้อหาละเอียดดังนี้

นักกีฬาสารรูปล้วน	กายใจจ่ารูป
เลิศมิตร เลิศมนุษย์ใน	โลกนี้
ใครใครก็ไว้ใจ	ได้หมด
แม้ศัตรูยังลี้	หลีกให้อภัยครัน
ในอันเอาเปรียบไซ้	ไม่มี
ขอยุติธรรมที่	เถอะเนื้อ
จริงถาเล่นก็ดี	ใดแปลก
จริงอย่าเป็นเล่น เก้อ	เล่นเนื้อ พาลจริง
ด้านดิงมตีผู้	ตัดสิน
นักกีฬาดีฉิน	ชั่วช้า
ชอบมิชอบยิน	ยอมอย่างนักกีฬา
ตั้งท่านฟังท่านก้า	ตั้งนี้ มีวินัย

วิสัยสมรรถภาพต้อง	ความกำเริบ
มิใช่จะชนะเลิศ	ท้าวผู้
หย่อนกายแต่ใจประเสริฐ	สมศักดิ์ นักกีฬา
เก่งแต่กายท่อนอุ	เกียรติได้ ดังประสงค์
งามทรงสมด้วย	บริหาร
งามจิตมิตรภาพวาน	คบค้า
งามลัคน์สุจริตขาน	เขต เชื้อถือ เทอญ
งามกว้างงาม เพราะหน้า	นุ่ม เนื้อ นวลหงส์
ขอจงวีรชาติเชื้อ	ชาวไทย
เป็นนักกีฬาไกร	เกริกคำว
ครบถ้วนส่วนร้อยใน	อนาคต
บริสุทธ์ ภายใจน้าว	โลกน้อมนิยมชม
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2515 : 41)	

และในจากบทกวีในชื่อเดียวกัน ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้อธิบายถึงคุณลักษณะของนักกีฬาไว้ว่า นักกีฬานั้น เป็นผู้ที่มิบุคลิกภาพที่องอาจสง่างามดังพระยาราชนี มีกิริยาวาจาที่สุภาพอ่อนโยน เปรียบประดุจได้อย่างกับสุภาพสตรีที่มีความสวยงาม นักกีฬานั้น เป็นผู้ที่มิกล้าเนื้อ และทรหดที่สวยงาม เป็นผู้ที่ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้เป็นผู้ที่ไม่รู้จักอาฆาตมาดร้ายใคร ในการแข่งขันนั้นนักกีฬาจะ เล่นอย่างดีที่สุดจนกว่าจะมีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะหรือแพ้ไปจึงจะเลิกความพยายามโดยที่การเล่นหรือการแข่งขันนั้นต้อง เป็นไปตามกฎกติกาอย่างแท้จริงไม่มีการเอาเปรียบหรือเสียเปรียบกัน ในการเล่นนั้นก็มิได้เล่นเพื่อที่จะหวังในอามิสสินจ้างใด ๆ แต่เล่นด้วยคำว่ากีฬา นักกีฬานั้นย่อมมีความขยันหมั่นฝึกฝนร่างกายอยู่เป็นนิจ เพื่อที่จะได้ทำให้มีความพร้อมอยู่เสมอ ในเวลาแข่งขัน เพราะนักกีฬานั้นมีความเชื่อว่า การฝึกซ้อมย่อมจะทำให้ร่างกายของเขามีความแข็งแรงสมบูรณ์ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เพราะการเล่นกีฬาจะทำให้มีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ นักกีฬานั้นจะมีความเชื่อว่าจิตใจที่สขายนั่นย่อมจะต้องอยู่ในร่างกายที่สขมาเสมอ การกีฬานั้นถือเป็นการศึกษาอย่างหนึ่งที่ช่วยสร้าง เสริมความเป็นมนุษย์หรือเป็นพล เมืองดีของประเทศชาติได้เป็นอย่างดี ซึ่งข้อความของบทกวีที่ชื่อ "นักกีฬา" อีกตอนหนึ่งนั้นมีข้อความรายละเอียดดังนี้

ฉันชมชอบนักกีฬาผู้สามารถ	เธอองอาจดังพระยาราชนี
สุภาพทั้งกิริยาพาที	งามอ่อน โยนอย่างสตรีที่น่ารัก
ทรหดทรงงามกล้าม เนื้อนืดเห็น	ใจ เบือก เย็นยิ้มละมัยให้ประจักษ์
ยิ้มทั้งแพ้ และชนะประหลาดนัก	ไม่รู้จักอาฆาตหรือหวาดเกรง
ไม่ยอมแพ้แม้แต่มีใครชนะ	ไม่ลละแต่ไม่ไข่มุข เหนง
ต้องการแต่แฟร์เพล เล่นให้สงบ	ยุติธรรม เธอเองใช้อื่นไกล

เล่น เพื่อเจริญดี เธอเกลียดการอาบิส
กีฬาเพื่อกีฬาหน้าชื่นใจ

การฝึกซ้อมซ้อมกาย ทาย เมื่อยล้า
การรักษาอนามัย เธอไม่ทิ้ง

ใจสบายอยู่ภายในกายสบาย
เครื่องจักรธรรมชาติหรือคือตัวเธอ

เธอซังเขิงซังซัยอย่างไม่เลือก
แท้งจริง เธอ เป็นได้ไม่จับจิบ

เธอกล่าวการกีฬาอนามัย
แท้งจริง เด็ก เกิด เป็นนักกีฬา

การกีฬา คุณศึกษาควรสร้างมนุษย์
เราเคยบั้น เทวคามาแต่ไร

(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 44)

เสาวนิตคำตัดสิน เป็นใหญ่

ไม่มวยหมัดคักให้อย่างโพร่จริง

เพิ่มฤทธิ์พาเธอให้ไวว่องวิ่ง

กินอยู่นิ่ง เกลี้ยงสะอาดปราศฟุ้ง เพื่อ

ทั้งกายใจ เจิดฉายหายหยัง เยื่อ

สม่า เสมอสมรรถงานปาน เครื่องทิพย์

เช่นกลิ้ง เกลือกอามิสพิศศีลฉิบ

คุณค่าแข่งควรหทัยชั้นบูชา

ว่ามีฤทธิ์บ่มนิสัย ได้อย่างวา

อามิสก่อนมา เสียคนไป

ช่วยกัน อดทั้งกระบิให้ได้

ยกกระบิเถิดได้ เทวดาเอง

จากบทกวีที่ชื่อว่า "การฝึกซ้อม" ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกซ้อมกีฬาหรือเล่นกีฬานั้นว่า การฝึกซ้อมนั้นจะทำให้การเล่นหรือการแข่งขันกีฬาของนักกีฬานั้นทำได้อย่างเต็มที่ และสมศักดิ์ของนักกีฬา การแข่งขันกีฬานั้นมีความสำคัญปานใดก็ตาม การฝึกซ้อมกีฬาย่อมจะมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

นอกจากนี้ การฝึกซ้อมหรือเล่นกีฬานั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางร่างกายและจิตใจกล่าวคือ

ทั้งด้านของร่างกายทำให้มีความแข็งแรงมีสมรรถภาพทางกายที่ดี ทำให้อ่อนหลับสบาย อวัยวะต่าง ๆ ทำงานได้อย่างมีสมรรถภาพไม่ทำให้เกิดอาการของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ไม่ไปเลือกก่อกลัวกับอบายมุขหรือสิ่งเสพติดต่าง ๆ มีความเป็นอยู่ที่มีระเบียบ เกิดการมัธยัสถ์ประหยัด ทรัพย์สิน ทำให้ร่างกายมีความสุขสบาย

ทางด้านของจิตใจ ทำให้มีนิสัยร่างเริง มีความอดทนอดกลั้น สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ ช่วยขจัดให้กิเลสที่มีอยู่ค่อย ๆ หดไป ไม่โกรธไม่โมโหง่าย จิตใจความคิดไม่ฟุ้งซ่าน มีความเชื่อมั่นในตนเอง ความดีนกลัวต่าง ๆ ถูจะค่อย ๆ ulyหายไย

จากสาเหตุที่ทั้งร่างกายและจิตใจได้รับการฝึกฝนโดยออกกำลังกายอยู่เสมอ ก็จะ ทำให้การดำเนินชีวิต เป็นไปในทางที่ดี ร่างกายแข็งแรง จิตใจผ่องแผ้วจากสิ่งชั่วช้า กิเลสตัณหาต่าง ๆ ความสุขที่แท้จริงก็จะคามา

นักกีฬาที่ดีจะต้องมีการฝึกซ้อมอยู่เสมอ หากไม่แล้วก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จในด้าน
ต่าง ๆ ได้

เนื้อหาของบทกวีที่ชื่อ "การฝึกซ้อม" ที่ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเขียนไว้มี
รายละเอียดดังนี้

นักเล่นเล่นไปตามใจนึก
การฝึกฝนปรนปรือถือว่ามี
การแข่งขันเห็นสำคัญปานใด
ฝึกทั้งกายและใจไม่เฉื่อยชา
ส่วนกาย หมายถึงกำลังฤทธิ์
อาหารที่นรีนคุณทูนบุคเพื่อ
โปรคกลางแจ้งออกแรงรักระเบียบ
การส่อง เสพหทัยสลับบ่ามัดทุกข
ส่วนใจหัดนิสสัยให้รำเรง
ใจเป็นนายกายเป็นบ่าวเข้าแบบแท้
ไม่จนเฉียวเปรี้ยวเปลี้ยเสียสติ
ความประหม่าพาฟกสะทกสะท้าน
เมื่อกายจิตปรับสนิทตั้งนี้แล้ว
ความเคยชินเป็นพระเจ้าเฝ้าโปรดให้
ที่ตรงข้ามคือความเคยข้างชั่ว
คมพระเจ้าติกว่าอย่าประทุวง
นักกีฬาคือสาวกของพระเจ้า
ด้วยวิธีฝึกไปไม่แซ่เขื่อน
ศิษย์พระเจ้าก่อนเข้าแข่งขันใด
ไม่มีก่ายหน้าข้อมยอมอาจิน
ฝ่ายมารลึงทำจริงไม่สำเร็จ
ขาดระเบียบเฉียบขาดคลาสวินัย
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 46)

ไม่ต้องฝึกฝนให้กายได้ที
แต่พวกที่สมศักดิ์นักกีฬา
การฝึกสำคัญไม่น้อยไปกว่า
ทุกเวลาปรับปรุงบำรุงบำเรอ
การกินนอน เป็นกิจสม่ำเสมอ
ไม่มัวเกล่อกลัวกลายอบายมุข
ประพฤดิเฉียบทางวินัยให้เกิดสุข
บำเพ็ญปลูกเคยชินบุญญแล
เชี่ยวชาญเชิงรังใจไม่บ้อแม่
ค่อยเกียงแกกิลเสตามเหตุการณ
ไม่หัดขู่ดูซิไม่หุงชาน
ค่อยรำทนายทนายแก้แหห่างไป
ความเป็นอยู่ห้องแหว่พันสงสัย
สำเร็จได้ทุกอย่างตั้งใจจริง
ก็เหมือนคัวมารเข้าเป็นเจ้าสิง
ขึ้นทอคทั้งมารเข้าเป็นเจ้าเรือน
เขาพะเคียงท่านเข้ามาอยู่เพื่อน
ตลอดเดือนปีเลยเป็นเคยชิน
ฝึกซ้อมพิเศษไปจนเจณสิ้น
แม้ฝึกกินเวลาดังหน้าไป
ใจไม่เค็ดกายคือถือดีใหญ่
เป็นนักเล่นเล่นอะไรไม่จริงเลย

และจากบทกวีที่ชื่อว่า "กีฬาไม่ถือชาติ" ซึ่งท่านได้แต่งขึ้นในโอกาสที่มีการแข่งขัน
กีฬาโอลิมปิก ครั้งที่ 11 ณ กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมันในปี ค.ศ. 1936 หรือ พ.ศ. 2479
(สวัสดิ์ เลขยานนท์, 2520 : 15) ท่านได้แสดงแนวคิดให้เห็นได้ว่าการกีฬานั้น เป็นกิจกรรมอีก
กิจกรรมหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นได้ในมวลหมู่มนุษยชาติ ซึ่งการได้มีการแข่งขัน
กีฬาร่วมกันหรือได้เล่นกีฬาร่วมกันนั้นจะทำให้มวลมนุษยชาติต่างชาติต่างภาษา และต่างลัทธิกันได้มา

เล่นร่วมกัน อยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีงามให้เกิดขึ้นต่อกัน ขจัดเสียซึ่งความไม่เข้าอกเข้าใจความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ออกไป ซึ่งก็เป็นแนวทางที่จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบในอนาคตต่อไป บทกวีที่ชื่อ "กีฬาไม่ถือชาติ" มีข้อความดังนี้

รอบกีฬาโอลิมปิกถึงอีกแล้ว
เยอรมันนี่รับแขกแจกฏีกา
จัดค่ายพักนักกีฬาอย่าง น่าอยู่
กระยาหารอย่างบ้านของตัวไซร์
มอบ เขตแดนแคว้นกีฬาสารพัด
แคว้นกีฬานักกีฬามายู่ครอง
มีแสดงพิพิธภัณฑจัดสรรขึ้น
แสดงภูมิประเทศวิเศษซึก
ระหว่างงานกีฬานานาชาติ
ห้ามตากผ้ารุงรังดูซึงแท้
สละที่ให้สตรียวกก็ได้
การถือชาติยกเว้น เป็นครั้งครา
โอลิมปิกแห่งกรีกโบราณยัง
คบกีฬาพาสว่างกลางเวที่
สักวากีฬาโอลิมปิก
แข่งคราวหน้าจะมีที่กรุงไค
คืออังกฤษ ญี่ปุ่น อาเจนไตน์
ให้โอกาสญี่ปุ่นครุ่นดำเนิน
(เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี, 2511 : 47)

โลกกีฬาห้องแผ้ว เป็นนักหนา
เชิญนานาชาติประชุม เพชฌัญชัย
เป็นหมู่หมู่ ตามอธยาศัย
ที่ฝึกซ้อมพร้อมได้ ตั้งใจปอง
ให้องค์การกีฬาจัดไม่ขัดข้อง
การรับรองครั้งนี้ดูดีนัก
เพื่อปูพื้นงานใหม่ให้ประจักษ์
เชิญชวนนักทอง เทียวให้เหลียวแล
มารยาทกวดขันกันอย่าแย
ต้อนรับแม้ชาติยิว เคยกริ้วมา
ทั้งนี้ เพื่อร่วมสมัยรับแขกหนา
ด้วยอ่านาจกีฬาน่ายินดี
มีชีวิตอยู่ตั้งได้ เห็นนี้
แห่งการ เมืองซึ่งมี เขาเราไป
กิจการ เมือง เข้าอีก นิดหรือมิใช่?
ก็เลือกตามใจที่มีผู้เชิญ
แต่อังกฤษถอนไปไม่ขัดเขิน
ทางเจริญไมตรีดีนัก เอย

และบทกวีอีกบทหนึ่งที่ได้ชื่อว่า เป็นหัวใจของการกีฬาของไทยมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ บทกวีที่ชื่อว่า "บทเพลงกราวกีฬา" ซึ่งท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้แต่งให้กับโรงเรียนพลศึกษากลาง เมื่อ พ.ศ. 2478 และเพลงนี้ก็ได้รับเกียรติให้เป็นเพลงของนักกีฬาไทยมาจนถึงปัจจุบัน ในบทเพลงกราวกีฬานี้ท่านได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของการกีฬาไว้ในลักษณะที่ว่า การกีฬานั้น เปรียบได้เสมือนกับยาวิเศษที่ช่วยทำให้ผู้เข้าร่วม เล่นหรือร่วมแข่งขันนั้นได้ใช้ฝึกฝนตนเอง ให้มีความ เป็นคนโดยสมบูรณ์ ตลอดจนมีความพร้อมในด้านต่าง ๆ คือ การกีฬาจะช่วยทำให้ผู้เข้าร่วม เล่นหรือร่วมแข่งขันนั้นมีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ มีสมรรถภาพทางกายที่ดี มีความอดทน ตลอดจนความว่องไว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการใช้ในกิจกรรมประจำวันต่อไป นอกจากนี้การกีฬายังช่วยให้ เป็นผู้มีจิตใจสูงมีความหยิ่งทนงในตัวเอง รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยใช้สติปัญญา ใคร่ครวญให้รอบคอบ รู้จักแพ้เมื่อคราวแพ้ รู้จักชนะเมื่อถึงคราวชนะ เป็น

ผู้ที่ไว้ใจได้ มีความซื่อสัตย์สุจริตไม่โกรธแค้นเอาหาใคร ๆ เป็นที่ไว้ใจได้ของผู้คนในสังคมทั่ว ๆ ไป นักกีฬานั้นจะต้องเป็นผู้ที่ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่นในทางที่ไม่ถูกไม่ควร ไม่คดโกงผู้อื่นยึดถือกฎกติกา เป็นสำคัญ ไม่เห็นแก่ตัวไม่มุ่งเอาแต่ชนะแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง นักกีฬานั้น ต้องรู้จักรักษา ความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้ใด รู้จักร่วมมือกันในการที่จะกระทำ สิ่งที่ต้องการ รู้จักหน้าที่ของตัวเองและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น เนื้อหาของบทกวีที่ชื่อ

"บทเพลงกราวกีฬา" มีดังนี้

- 1) พวกเรานักกีฬาใจกล้าหาญ
 เชี่ยวชาญชิงชัยไม่ย่นย่อ
 คราวชนะรุกใหญ่ไม่รีรอ
 คราวแพ้ก็ไม่ท้อ กัดฟันทน
 (สร้อย) อิม อิม อิม อิม
 กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ
 ฮาไฮ้ ฮาไฮ้
 (สร้อย) กีฬา กีฬา เป็นยาวิเศษ
 แก่กองกีเลส ทำคนให้เป็นคน
 ผลของการฝึกคน
 เล่นกีฬาสากล
 ตะล้า ล้า
- 2) ร่างกายกำยำล้าเลิศ
 กล้ามเนื้อก่อเกิดทุกแห่งหน
 แข็งแรงทรหดอดทน
 ว่องไวไม่ย่นระยอใคร (สร้อย)
- 3) ใจคอมั่นคงทรงศักดิ์
 รู้จักที่หนีทีไล่
 รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย
 ไว้ใจได้ทั่วทั้งรักชัง (สร้อย)
- 4) ไม่ชอบเอาเปรียบเฉียบแข่งขัน
 สู้กันซึ่งหน้าอย่าลับหลัง
 มีส่วนตัวเบื้อเหลือกำลัง
 เกลียดชังการเล่นเห็นแก่ตัว (สร้อย)
- 5) เล่นรวมกำลังกันทั้งพวก
 เอาชัยชนะสะดวกมิใช่ชั่ว
 ไม่ว่างงานหรือเล่นเป็นไม่กลัว
 ร่วมมือกันทั่วก็ไชโย (เจ้าพระยาธรรมาศกัณฐิมนตรี, 2512 : 25-26)

จากบทกวีอีกบทหนึ่งชื่อ "น้ำใจนักกีฬา" ท่านได้แต่งขึ้นเนื่องในโอกาสที่พระองค์ เจ้าพระทรงชนะการแข่งขันรถยนต์จากประเทศอังกฤษ ซึ่งท่านก็ได้แสดงแนวคิดว่าการที่จะเป็น นักกีฬาที่เก่งกาจและดีพร้อมในทุก ๆ ด้านจนมีผู้คนชื่นชมเยี่ยงพระองค์เจ้าพระนั้น นอกจากจะมีฝีมือ ทางด้านของการกีฬาแล้ว ทางด้านของจิตใจหรือน้ำใจนักกีฬานั้น ก็จะต้องเพียบพร้อมไปด้วยเช่นกัน ดังเนื้อหาของบทกวีที่ได้แต่งไว้ในปี พ.ศ. 2479 ว่า

พิรทงศ์วงศ์เอกเจ้า	เจ็ดสยาม นามระบือ
ไทยธวัชหาสะบัดสนาม	ยุโรปโพ้น
เป็นที่หนึ่งในยามแข่งขัน	ยานยนต์
โทเทียวโทเทศโพ้น	เพียบผู้ช่วยพร
ทินกรจรแจ่มฟ้า	ธาดรี
ท่านหน่อภาณุรังษี	สว่างจ้า
แรงอาทิตย์ แสงพี	ระพวงศ์ส่องประลองฤา
แสงหนึ่งฟ้าหนึ่งหล้า	โลกรู้ชู้เฉลิม
เสริมศุภสวัสดิ์ให้	ใน ธ ธนะเทอญ
อยู่ว่าแต่เราจะ	เพรียกพร้อม
แม้ที่ท่านชนะ	นับเลิศนักกีฬา
ยังจับหัตถ์ท่านช้อง	เสกแซ่สรร เสริญ
เชิญอย่างประชดให้	คำคือว่าเป็น
เพราะเลิศนักกีฬาหรือ	จึงฉะนั้น
ก็ใจธรรมสมำเสมอถือ	กันทั่ว
ไทยเทศทุกเพศชั้น	ชอบเชื่อ นักกีฬา
ปัญหาอยู่ที่น้ำ	ใจหนอ
เล่นเก่งแต่ใจคอ	ผ่อแม่
เล่นไม่เก่งใจพอ	ตระหนัก นักเลง
ดีกว่ากันแน่แท้	เก่งด้วยดีไซ
โอกาญเคราะห์ได้	ดั่งใจ
หากเกิดนักกีฬาไกร	เกริกหล้า
ธรรมานุเคราะห์ใน	ใจเที่ยง จอมธรรม
จึงมนุษย์ทั่วหล้า	โปรดน้ำใจเจริญ

นอกจากบทกวีดังกล่าวมาแล้วยังมีข้อ เตือนใจ หรือคติพจน์ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้เขียนไว้อีกโดยใช้ชื่อว่า "คติพจน์ของครูเทพ" ซึ่งในเรื่องของการกีฬาท่านได้เขียนไว้สอง ทมวดด้วยกันคือ "คติพจน์ของครูเทพ" ใน "ทมวดสนามกีฬา" และ "คติพจน์ของครูเทพ" ใน "ทมวดน้ำใจนักกีฬา"

ในหมวดสนามกีฬานั้นท่านได้แสดงแนวคิดให้เห็นว่า การเล่นในสนามกีฬาหรือการเล่นกีฬาย่อมก่อให้เกิดความมีน้ำใจนักกีฬาต่อผู้ที่ร่วมเล่นเป็นอย่างมาก เพราะการเล่นในสนามกีฬาเป็นไปในลักษณะของ "แฟร์เพลย์" ซึ่งเต็มไปด้วยกฎกติกาที่จะต้องปฏิบัติตาม และอันว่าน้ำใจนักกีฬานั้นเมื่อเกิดขึ้นในผู้คนที่สังคมแล้ว ก็จะมีผลต่อการทำงานและการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วย เนื้อหาของคติพจน์ของ "ครูเทพ" หรือท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีใน "หมวดสนามกีฬา" นั้นมีดังนี้

"ที่ยชณะของประเทศ เริ่มเกิดที่สนามกีฬา"

น้ำใจนักกีฬาย่อมเพาะได้ทั้งในสนามและรอบสนามกีฬา

จากเมล็ดข้าวกล้าที่เพาะในสนามและรอบ ๆ สนามกีฬา นั้นเองเราได้ธัญญาหารเลี้ยงโลกพื้นสนามและรอบสนามกีฬาปลูกด้วย "แฟร์เพลย์" แต่ผู้เหยียบย่ำบนพื้นนั้น ๆ เหลือดัวม้อย ๆ ประทีปแห่งสนามกีฬา ให้ความสว่างถึงบริเวณรอบสนามด้วยแต่พายุรอบบริเวณสนามบางที่พัดให้ประทีปนั้นปั่นป่วน

สนามกีฬาจตุรัสภา เป็นสมรภูมิที่คู่ปัจจัยามิตรวิวาทกันได้ด้วยสามัคคี

ในระบอบสมบูรณาสิทธิราช ท่านปกครองให้เราสนามกีฬาของเราไม่สำคัญเลย แต่ในระบอบรัฐธรรมนูญ ราษฎรปกครองตนเอง ทุกคนมีน้ำใจนักกีฬา สนามกีฬาสำคัญนัก

เมื่อผู้ปกครองมีน้ำใจนักกีฬา ผู้อยู่ในปกครองไว้วางใจได้ เพราะน้ำใจนักกีฬากับความเป็นธรรม เดินกอดคอกันไป

ศีลธรรมและมารยาท เพาะที่สนามกีฬาได้คล่องกว่าในห้องเรียน

(กรมพลศึกษา, 2513 : ปกหลัง)

ส่วนคติพจน์ของ "ครูเทพ" ใน "หมวดน้ำใจนักกีฬา" นั้น ท่านได้แสดงแนวคิดถึงความสำคัญของความมีน้ำใจนักกีฬาในลักษณะที่ว่า น้ำใจนักกีฬานั้น เป็นสิ่งที่ต้องการ เป็นอย่างยิ่งของสังคม ไม่ว่าจะเป็นการเล่นหรือการทำงานก็ตามล้วนจะต้องเล่นหรือทำงานกันด้วยความมีน้ำใจนักกีฬาทั้งสิ้น น้ำใจนักกีฬานั้นมิได้หมายความว่า เล่นกีฬาเก่งแต่เพียงอย่างเดียวแต่จะต้องประกอบไปถึงความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพกฎกติกา การรู้จักหน้าที่ การเคารพหน้าที่และสิทธิของผู้อื่น สิ่งเหล่านี้ต่างหากที่คือน้ำใจนักกีฬาที่แท้จริง เนื้อหาของคติพจน์ของ "ครูเทพ" ใน "หมวดน้ำใจนักกีฬา" นั้นมีดังนี้

น้ำใจนักกีฬา ยามชนะไม่ตั้งคิ้วยามแพ้ไม่เสียขวัญ ฉะนั้นน้ำใจนักกีฬา ชนะ เป็นและแพ้ก็เป็นโลกุชานน้ำใจนักกีฬา แต่โลกดูถูก น้ำใจที่ไม่ใช่รักกีฬา

ใครเล่นอย่างนักกีฬา เขาทำงานอย่างนักกีฬาด้วย

ใครไม่เล่นอย่างนักกีฬา อย่างหวังว่าเขาจะทำงานด้วยน้ำใจนักกีฬา

น้ำใจนักกีฬาอยู่ที่ใจ มิใช่อยู่ที่ลำแข้ง ฉะนั้นน้ำใจนักกีฬา ไม่จำเป็นมีแข่งกีฬา และแข่งกีฬาก็ไม่จำเป็นมีน้ำใจนักกีฬา

เราค่านับนักกีฬาอย่างสง่าผ่าเผย เราไม่เงยดูหน้าคนข่าเถื่อน
อันน่าใจนักกีฬาบูชาได้ ไม่ว่าใครไว้ใจได้ทุกเมื่อ ขาคำนำใจนักกีฬานี้ น่าเชื่อถือ
และไม่ไว้ใจเลย (กรมพลศึกษา, 2516 : ปกหลัง)

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้มีแนว
ความคิดทางด้านพลศึกษาและการกีฬาไปในลักษณะที่ว่า การพลศึกษาและการกีฬานั้นนับเป็นการศึกษา
อีกด้านหนึ่งที่จะช่วยให้นักเรียนนักศึกษา ตลอดจนประชาชนพลเมืองทั่วไปได้เกิดการพัฒนาการในด้าน
ต่าง ๆ เช่น ทางด้านของร่างกาย ทางด้านของอารมณ์ ทางด้านของสังคม ตลอดจนทางด้านของ
จิตใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งก็ตรงกับแนวคิดทางด้านของการพลศึกษาและการกีฬาในปัจจุบันที่ว่า "การ
พลศึกษาเป็นกระบวนการศึกษาอย่างหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้มีการเจริญองงาม และมี
การพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม โดยอาศัยกิจกรรมพลศึกษาที่ได้เลือกเฟ้น
แล้วเป็นสื่อกลางของการเรียนรู้" (วรศักดิ์ เพียรชอบ, 2527 : 2)

2. ผลงานทางด้านพลศึกษาและการกีฬาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

ดังได้กล่าวมาแล้วว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านเริ่มรับราชการมาตั้งแต่อายุ
16 ปี โดยครั้งแรกเริ่มนั้นได้รับตำแหน่งเป็นครูผู้ช่วยในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ซึ่งตามที่หนังสือนาย
เซ็น เออเนสต์ยัง อาจารย์โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มีไปถึงพระยาภาสกรวงศ์ เสนาบดีกระทรวง
ธรรมการในขณะนั้น มีใจความตอนหนึ่งว่า "ขอให้เจ้าคุณลงความเห็นด้วย เรื่องนายสนั่น ณ เวลานั้น
ข้าพเจ้าคั้งเป็นครูผู้ช่วยข้าพเจ้าในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ด้วยว่าถ้าไม่ตั้งนายสนั่น เป็นผู้ช่วยแล้ว
ข้าพเจ้าจะทำไปคนเดียวนั้นก็ไม่ได้" ("เรื่องขอ นายสนั่น เป็นครูผู้ช่วยและขอรูปภาพแผนที่สำหรับ
นักเรียนขอตั้งหอสมุดที่โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ 27 กรกฎาคม - 6 สิงหาคม พ.ศ. 2437", ข.
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 53.1/10. เลขที่ 1)

จากการที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีรับราชการในกระทรวงธรรมการตั้งแต่อายุยัง
น้อยดังกล่าวกว จึงเป็นโอกาสให้ท่านได้สร้างผลงานทางด้านการศึกษาของชาติไว้มากมาย โดยเฉพาะ
ทางด้านของการพลศึกษาและการกีฬาแล้วนับได้ว่าท่าน เป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุดในบรรดา เสนาบดี
กระทรวงธรรมการในช่วงสมัยนั้น ผลงานของท่านทางด้านการศึกษาและการกีฬาของท่าน ทั้งที่ ๆ
ท่านมีบทบาทโดยตรงในฐานะของตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงธรรมการ และเกี่ยวข้องในฐานะของ
ข้าราชการในกระทรวงธรรมการ มีดังนี้คือ

2.1 ทางด้านการเรียนการสอน

2.1.1 ทางด้านตำรา ในปี พ.ศ. 2442 ขณะนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ (ชลธิรา สัตยาวัฒนา, 2526 : 7) และรับราชการในกระทรวงธรรมการสอนวิชาครูและคำนวณวิธีในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ พร้อมกับเป็นพนักงานแต่งแบบเรียนประจำศาลาว่าการกรมศึกษาธิการด้วย ท่านได้เห็นว่าการศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ ในขณะนั้นยังไม่มีแบบแผน และหลักการที่ยึดถือเป็นแนวเดียวกันได้ ท่านจึงได้แต่งตำรากายกรรมขึ้นมา เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ใช้ตามโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ดังปรากฏในหนังสือที่เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น (พ.ศ. 2442) ที่มีถึงพระองค์เจ้าสมมตอมรพันธุ์, ราชเลขาธิการ เพื่อให้ท่านหนังสือตำรากายกรรมขึ้นทูลเกล้าถวายในหลวงมีใจความตอนหนึ่งดังนี้

ด้วยข้าพพุดเจ้าได้ส่งตำราฝึกหัดร่างกาย นายสนั่น เป็นผู้แต่ง กรมศึกษาธิการได้พิมพ์ขึ้นเพื่อเป็นแบบแผนกำหนดลงในโชคใหม่ของกรมศึกษาธิการให้บรรดาโรงเรียนหลวง ซึ่งฝึกหัดอยู่แล้วบ้าง และโรงเรียนเขลยศักดิ์ที่อยู่ในบำรุงฝึกหัดนักเรียนในโรงเรียนนั้นทั่วไป การพิมพ์คราวนี้ เพราะเพื่อประสงค์จะให้ราคาถูกเพียงเล่มละ 2 สตางค์ สำหรับนักเรียนจะได้ซื้อฝึกหัดเองได้ ("เรื่องนายสนั่นแต่งตำรากายกรรม." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 9.2/19. เลขที่ 1.)

และในเวลาต่อมาหนังสือตำรากายกรรมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็มีจำหน่าย และใช้เรียนใช้สอนในโรงเรียนต่อมา จึงนับได้ว่าเป็นตำราที่ใช้ในการเรียนการสอนพลศึกษาที่เป็นทางกายเล่มแรกของประเทศไทย หนังสือตำรากายกรรมของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เป็นหนังสือที่โรงเรียนต่าง ๆ ในสมัยนั้นได้ใช้เป็นแนวทางในการสอนวิชากายบริหาร (พลศึกษา) ในสมัยนั้นสืบต่อกันมา แม้กระทั่งในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ซึ่งตามหลักสูตรโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์สำหรับครูชั้นประถมศึกษาในหมวดของวิชาวิทยา ซึ่งมีวิชากายกรรมอยู่ด้วยก็ได้ระบุไว้ในหลักสูตรว่า วิชากายกรรมนั้นให้สอนตามตำรากายกรรม ("หลักสูตรโรงเรียนอาจารย์สำหรับอาจารย์ชั้นประถมศึกษา", รศ. 121-122 : 116)

นอกจากหนังสือตำรากายกรรมแล้วในปี พ.ศ. 2466 ซึ่งขณะนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ท่านเห็นว่าการฝึกหัดกรีฑาที่ฝึกหัดกันอยู่ในขณะนั้นยังไม่มีตำราที่จะใช้เป็นแนวทางในการฝึกหัด ทำให้ผู้สอนและผู้ฝึกหัดขาดความรู้ความชำนาญที่แท้จริง ท่านคิดว่าควรจะได้มีตำราเกี่ยวกับการฝึกหัดกรีฑาขึ้นมาสักเล่มหนึ่ง เพื่อประโยชน์ดังได้กล่าวมาแล้ว ท่านจึงได้ให้นาย ว. ย. ขอนสั่น ที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการในสมัยนั้น เรียบเรียงตำราการฝึกหัดกรีฑาขึ้นมาเล่มหนึ่ง และส่งไปให้มณฑลต่าง ๆ เพื่อแจกจ่ายแก่โรงเรียน

อีกต่อหนึ่ง เพื่อใช้ในการฝึกหัดกรีธาให้ได้ผลอย่างจริงจัง ดังใจความตอนหนึ่งในหนังสือที่ท่านมีไปถึง
อุปราชประจำมณฑลต่าง ๆ ว่า

การฝึกหัดกรีธาในสนามที่จะให้ได้ผลจะต้องรู้จัก เกณฑ์ว่าจะใครควรจะทำอย่างไร กระทรวง
ศึกษาธิการรู้สึกว่าคุณค่าแนะนำในเรื่องนี้มานานแล้ว และบัดนี้ได้ให้นาย ว.ย. ยอนสันที่ปรึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ เรียบเรียงขึ้นแล้ว จึงส่งมาพร้อมครั้งนี้ เพื่อแจกจ่ายแก่โรงเรียนรัฐบาล
ในมณฑลต่อไป ("เรื่องส่งคำแนะนำการฝึกซ้อมกรีธาสำหรับนักเรียนในมณฑลต่าง ๆ."
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 16/15. เลขที่ 1.)

จากคำรายการฝึกหัดกรีธาที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้ให้นาย
ว.ย. ยอนสัน เรียบเรียงขึ้นมาและส่งไปยังมณฑลต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้น นับได้ว่าเป็นคำรายการฝึก
กรีธาเล่มแรกของประเทศไทย รายละเอียดของหนังสือเล่มนี้อยู่ในภาคผนวก

2.1.2 ทางด้านการเป็นครูผู้สอน :- เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้เริ่ม
รับราชการ เป็นนักเรียนสอนในโรงเรียนตัวอย่าง และเป็นครูผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ในโรงเรียนฝึกหัด
อาจารย์ตามลำดับมาด้วยความสามารถในเชิงวิชาครู และวิธีสอนของท่านทำให้กระทรวงธรรมการ
เจาะจงเลือกกัน เป็นผู้แสดงปาฐกถา ว่าด้วยวิชาครูและวิธีสอน ณ วิทยาทานสถานเป็นประจำ
ทุกวันพระให้บรรดาครูในโรงเรียนหลวงในกรุงเทพฯ ห้าง เพื่อแก้ไขวิธีสอนในโรงเรียนประถมและ
มัธยมให้เป็นไปตามแบบแผนใหม่ วิธีสอนในโรงเรียนทั่วไปจึง เปลี่ยนจากวิธีคือนั่งล้อมมาเป็นวิธีสอน
อนุโลมแบบปัจจุบันเป็นต้นมา (สุจิตรา สุดเดี่ยวโกกร, 2526 : 9)

ใน รศ.121 (พ.ศ.2445) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งขณะนั้น
มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ได้ปาฐกถาวิชาครูที่วิทยาทานสถาน ซึ่งเป็นปาฐกถาใน
ครั้งที่ 13 ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ รศ.121 ว่าด้วย "ประโยชน์และวิธีสอนวาดเขียนและกายกรรม"
(หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, ง.รศ.121-122 : 217) ท่านได้พูดถึงประโยชน์ของกายกรรมไว้ใน
ข้อความตอนหนึ่งว่า

เราสอนกายกรรม เพราะเหตุที่มีประโยชน์ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นเอ็กเซอร์ไซส์ที่จะบำรุงกล้ามเนื้อให้แข็งแรงขึ้น
- 2) สอนให้เกิดความนิยมในการรักพร้อมทำการทุกอย่างให้เสมอไม่ขาด ๆ วัน ๆ
- 3) หัดให้รู้จักทำตามคำสั่งโดยเร็วพร้อมเหมือนทหาร เมื่อเรียนหนังสือครูสั่งอะไร นักเรียน
จะได้ทำตามคำสั่งนั้น ๆ โดยเร็วติดตัวไป แต่ข้อนี้จะต้องอาศัยความเอื้อเฟื้อของครูในทางบังคับ
ให้เป็นไปตามนั้นต่อไป
- 4) เป็นบทเรียนที่จะผ่อนเวลาเรียนไม่ให้ เป็นหนังสือไปวันยังค่ำ เด็กได้ทำงานมาจนเพลีย
แล้วก็ให้มีโอกาสสดกกายปลุกตัวเสียบ้าง

5) นอกจากประโยชน์เหล่านี้ วิทยากรยังเป็นสง่าแก่โรงเรียนของเรา และเป็นสง่าแก่ตัวนักเรียนด้วย (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, จ.รศ.121-122 : 222-223)

นอกจากนี้ท่านยังได้พูดถึงวิธีการสอนวิทยากรไว้ด้วยว่า ควรจะสอนอย่างไร ดังข้อความในคอนหนึ่งท่านได้กล่าวไว้ว่า

ท่าทางที่จะสอนมีปรากฏอยู่ในหนังสือวิทยากรที่กรมศึกษาธิการจะพิมพ์ขึ้นนั้นแล้ว แต่ลักษณะที่จะสอนจงตั้งอำนาจให้แข็งแรง ถึงจะไม่จริง แต่ก็ต้องทำเหมือนแลนดู ถึงคู้บ้างก็ได้เพราะการหักวิทยากรต้องเป็นการแข็งแรง และธรรมเนียมต้องจัดอยู่เอง จึงจะสมกับประโยชน์ที่กล่าวมาแล้ว ถ้าคำสั่งคำใดคำหนึ่งออกมาจากปากครูแล้ว นักเรียนต้องปฏิบัติตามในสิ่งเสียงของคำสั่งนั้น ถ้าไม่มีคำสั่งก็ทำไม่ได้เป็นอันขาด . . . (หลวงไพศาลศิลปศาสตร์, จ.รศ. 121-122 : 223-224)

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าท่านจะไม่ได้เป็นครูผู้สอนทางด้านพลศึกษาโดยตรงก็ตามที่ แต่ท่านก็มีความรู้ความสามารถในด้านการสอนทางด้านนี้อย่างดีทีเดียว

2.1.3 ทางด้านการจัดดำเนินการในด้านการเรียนการสอน

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้แต่งตำราวิทยากร เพื่อใช้สอนในวิชากายบริหารขึ้นมาเล่มหนึ่ง เมื่อ รศ.118 (พ.ศ.2442) ซึ่งขณะนั้นท่านมิได้มีบรรดาศักดิ์ใด ๆ ยังเป็นนายสนั่นอยู่ และรับราชการ เป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และต่อมาหนังสือตำราวิทยากรของท่านก็ใช้กันแพร่หลายทั่วไปตามโรงเรียนต่าง ๆ แม้กระทั่งในหลักสูตรเจาะจงเลยว่าวิชาวิทยากรนับให้สอนตามตำราวิทยากร ("หลักสูตรโรงเรียนอาจารย์ สำหรับอาจารย์ชั้นประถมศึกษา", รศ.121-122 : 115-116) ซึ่งก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าท่านมีความรู้ความสามารถและมีความสนใจในทางด้านนี้ ดังนั้นในช่วงต่อมาท่านได้มีส่วนรับผิดชอบและเกี่ยวข้องทำงานทางด้านพลศึกษาหรือวิทยากรนี้ให้กับกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ จนกระทั่งวิชาพลศึกษาหรือวิทยากรหรือกายบริหาร ตลอดจนการกีฬาของชาติในสมัยนั้นได้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมากดังจะได้กล่าวต่อไป

ในปี รศ.119 (พ.ศ.2443) ในขณะนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ และดำรงตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้ากองตรวจกระทรวงธรรมการ และเป็นอาจารย์สอนอยู่ในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์

ในปี รศ.121 (พ.ศ.2445) ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการเริ่มก่อตั้งสมาคมอาจารย์สมาคมกันในวันที่ 15 กันยายน รศ.121 และได้จัดตั้งเป็นสมาคมอย่าง

แท้จริง เมื่อวันที่ 1 มกราคม รศ.123 (พ.ศ.2447) (ระเบียบสภามหาวิทยาลัยมหาดไทย, รศ. 124 : 81) และในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ รศ.123 ได้มีการก่อตั้งสโมสรขึ้นในสภามหาวิทยาลัยมหาดไทย เรียกว่า "สภามหาวิทยาลัยมหาดไทย" สภามหาวิทยาลัยมหาดไทยได้มีพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ เป็นสภานายก และมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระไพศาลศิลปศาสตร์ เป็นเลขานุการ ("รายงานประชุมสภามหาวิทยาลัยมหาดไทยครั้งที่ 50", รศ.124 : 73-78)

กิจกรรมของสภามหาวิทยาลัยมหาดไทย ซึ่งมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นเลขานุการ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นตัวจักรในการดำเนินงานของสโมสรมหาดไทยแห่งนี้ ต่อมามีส่วนเกี่ยวข้องกับ การเรียนการสอนพลศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะในสภามหาวิทยาลัยมหาดไทยนั้นมี เครื่องเล่นในร่ม หมากรุก ครีโอล มีเครื่องเล่นในสนาม แบดมินตัน มีเครื่องช้อมกำลังในสนามบาส สำหรับ โทณ กระโดด มีโรงเรียนนาศติศ ("โปรแกรมสโมสรของสภามหาวิทยาลัยมหาดไทย", รศ.124 : 86-87) และในปี รศ.124 (พ.ศ.2448) ก็ได้มีการตั้งแผนกกรีฑาขึ้นในสภามหาวิทยาลัยมหาดไทย ซึ่งต่อมาสโมสรมหาดไทยแห่งนี้ได้มีการก่อตั้งสถาบันในการเรียนการสอนทางด้านของการพลศึกษาขึ้นมา อันถือได้ว่าเป็นผลงานทางด้านพลศึกษาและการกีฬาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ได้สร้างสรรค์ไว้ ทางด้านนี้ ดังจะได้อธิบายต่อไป

ในปี รศ.121 (พ.ศ.2445) สกเดียวกัน กระทรวงธรรมการได้ปรับปรุงโครงการศึกษา พ.ศ.2445 ซึ่งได้ปรับปรุงมาจากแผนการศึกษาชาติของประเทศญี่ปุ่น และแผนการศึกษาชาติของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกา โดยแบ่งการศึกษาออกเป็นสามัญศึกษา และวิสามัญศึกษา เป็นสองสายขนานกันไปในระดับมัธยมศึกษา การจัดการศึกษามีลำดับชั้น 3 ตอนคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2517 : 118-119) และหลักสูตรเกี่ยวกับพลศึกษาก็ได้บรรจุไว้ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยให้สอนวิชากายบริหาร และ กีฬาต่าง ๆ

จากการที่กระทรวงธรรมการได้จัดให้มีการเรียนการสอนกายบริหาร ในโรงเรียนทั้งประถมศึกษาและมัธยมศึกษาดังได้กล่าวมาแล้ว และได้ทำการสอยไล้สำหรับวิชา กายกรรมขึ้นมา พร้อมกับได้ตั้งนักเรียนที่สอยไล้กายบริหารได้ขึ้น เป็นหัวหน้านักเรียน กรมศึกษาธิการ ได้สรุป ผลดีจากการจัดสอยไล้วิชากายบริหารดังกล่าวไว้คือ

1. ทำให้นักเรียนตั้งใจฝึกหัดจริง
2. ผู้หัวหน้าชั้น ๆ ได้ช่วยกัน เป็นกำลังในการฝึกหัดนักเรียนอื่น ๆ

3. ระเบียบอธิบายถนัดนักเรียนดีขึ้น
4. ทำให้นักเรียนแข็งแรงขึ้นในร่างกาย ("ประกาศแก่นักเรียนมัธยม", รศ.123 : 365-366)

หนึ่งในศกเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมราชบัณฑิต ได้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับประกาศของกรมศึกษาธิการ ซึ่งได้ประกาศแก่นักเรียนมัธยม ซึ่งว่าด้วย "ระเบียบการควบคุมกัน" ประกาศฉบับนี้ลงวันที่ 30 มีนาคม รศ.121 กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการฝึกหัดระเบียบแล้วไว้ว่า

อนึ่งการฝึกหัดระเบียบแล้วนั้น เป็นการให้คุณประโยชน์แก่การศึกษาหลายประการใช้แต่ว่าเพียงเห็นเป็นท่วงเป็นแถวงาม ๆ แก่ตา คุณนอกจากนั้นข้อที่และเห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ ธรรมดาคนในหมู่มากร ๆ ถ้าจะพูดจะนัดหมายอะไรกัน ก็ย่อมจะให้พร้อมเพียงกันได้โดยยาก ถ้ามีระเบียบจัดเป็นหมู่เป็นกองเช่นนั้นแล้ว คนถึงจะมีนิสัยรื้อยนับพันคนก็พึงเสียงนายหมู่่นายกองขึ้นเป็นชั้น ๆ นี้เป็นประโยชน์ประการหนึ่ง ยังฝ่ายการหัดระเบียบแล้ว มีการฝึกหัดกำลังกายอยู่ในนั้นด้วย สิ่งนี้ทำให้เป็นคุณแก่ร่างกายอีกอย่างหนึ่ง และยังมีคุณประโยชน์อันสำคัญของการหัดระเบียบแล้ว ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจสำคัญของสิ่งนี้ที่เกี่ยวของด้วยการศึกษานั้นคือ การสอนให้รู้จัก "ศิลปะป็น" ("ประกาศแก่นักเรียนมัธยมว่าด้วยระเบียบควบคุมกันเอง", รศ.121 : 441-442)

ในปี รศ.122 (พ.ศ.2446) กรมศึกษาธิการได้ประกาศแจ้งความว่าด้วยการสอบไล่กายบริหาร สำหรับให้ประกาศนียบัตรตั้งนักเรียนมัธยม เป็นหัวหน้านักเรียนมัธยมด้วยกัน โดยมีรายละเอียดในแจ้งความซึ่งลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ รศ.122 ดังนี้ "ด้วยการสอบไล่กายบริหารสำหรับให้ประกาศนียบัตรตั้งนักเรียนมัธยม เป็นหัวหน้านักเรียนมัธยมด้วยกัน เพื่อให้ นักเรียนมีความแข็งแรง กล้าหาญ ตลอดจนถึงใจสมเป็นผู้ชาย และใครสอบไล่ได้ก็ยกขึ้นเป็นนายให้บังคับและฝึกหัดผู้อื่นต่อไป ("แจ้งความกรมศึกษาธิการเรื่อง การสอบไล่กายบริหารสำหรับให้ประกาศตั้งนักเรียนมัธยม เป็นหัวหน้านักเรียนมัธยมด้วยกัน", รศ.122 : 560)

และในการประกาศแจ้งความในคราวนี้ทางกรมศึกษาธิการได้ออกระเบียบการสอบไล่กายบริหารขึ้นมาใช้เป็นฉบับแรก เพราะจากที่ได้เคยสอบกันมาแล้ว 2 ครั้ง ยังหาได้กำหนดระเบียบการสอบไล่ส่งให้เป็นหลักฐานไม่ ดังนั้นทางกรมศึกษาธิการจึงได้กำหนดระเบียบการสอบไล่ออกมาเพื่อให้นักเรียนจะได้ฝึกซ้อมกันให้ถูกต้องต่อไป สำหรับระเบียบการสอบไล่กายบริหารของกรมศึกษาธิการได้กำหนดไว้ในปี รศ.122 (พ.ศ.2446) มีเนื้อหาคือ

- (ก) การสอบไล่ให้ประกาศนียบัตร เช่นนี้จะเรียกว่า "ประโยชน์การบริหาร"

สรุป

การศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและผลงานของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ เกี่ยวข้องกับการ
พลศึกษาและการกีฬาในครั้งนี้มีจุดประสงค์อยู่ 2 ประการด้วยกันคือ

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและผลงานของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ เกี่ยวข้องกับการพลศึกษา
และการกีฬา
2. เพื่อวิเคราะห์และสรุปแนวคิดและผลงานของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ เกี่ยวข้อง
กับการพลศึกษาและการกีฬา

การศึกษาได้ศึกษาจากหนังสือ เอกสาร คำรา วิทยานิพนธ์ วารสาร ระเบียบ คำสั่ง
และผลงานที่เกี่ยวข้องโดยค้นคว้าจากแหล่งต่าง ๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
หอสมุดของสถาบัน ตลอดจนสอบถามจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาบันทึกรวบรวมไว้
และทำการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าว จึงได้สรุปผลการวิจัยออกเป็นสองด้านใหญ่ ๆ ดังนี้คือ

1. สรุปแนวคิดทางการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
2. สรุปผลงานทางการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
1. สรุปแนวคิดของทางการพลศึกษาและการกีฬาของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

แนวคิดของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจากการศึกษาค้นคว้า และรวบรวมจากปรากฏา
คำประพันธ์ บทความ บทกวี ตลอดจนโอวาทของท่านที่ได้แสดงไว้ในโอกาสต่าง ๆ กัน แนวคิดที่
เกี่ยวกับการพลศึกษาและการกีฬาของท่านสรุปได้ดังนี้

1.1 ทางด้านความหมายของการพลศึกษาและการกีฬา

จากแนวคิดของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้ให้ความหมายของการ
พลศึกษา และการกีฬาอย่างกว้าง ๆ ซึ่งพอจะสรุปออกมาได้ดังนี้คือ

การพลศึกษาและการกีฬา เป็นการศึกษาอีกด้านหนึ่งที่ใช้กิจกรรมการฝึกหรือ
การเล่นในสนาม เป็นเครื่องก่อให้เกิดการพัฒนาการทางด้านร่างกาย ทางด้านอารมณ์ ทางด้าน

- (ข) ข้อสอบไล่คือ
1. เดินแถว	2. ตัดกาย
3. ยิมนาสติกส์	4. ริ่งเร็ว
5. ริ่งสนาม	6. ริ่งข้ามคู
7. ริ่งข้ามรั้ว	8. กระโดดไกล
9. กระโดดสูง	10. ขุดดิน
11. ลากไม้	12. ขึ้นต้นไม้
13. แชนหลังคา	14. ดับเพลิง
15. บังคับผู้อื่น เช่นกัน	

- (ค) ประโยคการบริหารนี้จะมีลำดับชั้น เป็น 10 ชั้น ทั้งชั้นพิเศษ แต่ที่จะสอบไล่คราวนี้ มีเพียง 7 ชั้น คือ ชั้นที่ 2 นายหมวด (แก่จากที่เดิมเรียกนายกอง) ชั้นที่ 5 ปลัดหมวด (แก่จากที่เดิมเรียกนายหมวด) ชั้นที่ 6 รองปลัดหมวด (แก่จากที่เดิมเรียกปลัดหมวด) ชั้นพิเศษ สารวัตร ชั้นที่ 7 นายหมู่ ชั้นที่ 8 ปลัดหมู่ ชั้นที่ 9 รองปลัดหมู่ ความรู้ความชำนาญยิ่งและหย่อนกว่ากันตามคะแนนที่สอบได้

- (ง) การสอบไล่ประโยคการบริหารนี้จะมีในเดือนพฤษภาคมต้น ๆ เหมอมทุกปี ("แจ้งความกรมศึกษาธิการ เรื่อง การสอบไล่ ภายบริหารสำหรับให้ประกาศนียบัตรตั้งนักเรียนมัธยม เป็นหัวหน้านักเรียนมัธยมด้วยกัน", รศ.122 : 561)

และในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ รศ.122 (พ.ศ.2446)

อธิบดีกรมศึกษาธิการก็ได้ไปแจกประกาศนียบัตรแก่นักเรียนที่ได้สอบไล่การบริหารได้ไว้แล้วก่อนหน้าที่จะมีแจ้งความเกี่ยวกับการสอบไล่ประโยคการบริหารออกมา และกรมศึกษาธิการก็ได้จัดการแก้ไขประกาศนียบัตรให้นักเรียนให้เป็นไปตามประกาศดังกล่าว นักเรียนที่ได้รับใบประกาศนียบัตร "ประโยคการบริหาร" รุ่นแรกนั้นประกอบไปด้วยประกาศนียบัตรเป็นนายหมวด 1 คน ประกาศนียบัตรเป็นปลัดหมวด 2 คน ประกาศนียบัตรเป็นรองปลัดหมวด 2 คน ประกาศนียบัตรเป็นสารวัตร 1 คน ประกาศนียบัตรเป็นนายหมู่ 4 คน ประกาศนียบัตรเป็นปลัดหมู่ 4 คน ประกาศนียบัตรเป็นรองปลัดหมู่ 16 คน ("รายงานการประชุมกรรมการวิทยากรครั้งที่ 1, รศ.122 : 610-612)

ในปี รศ.123 (พ.ศ.2447) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีขณะนั้น มีบรรดาศักดิ์ เป็นพระไพศาลศิลปศาสตร์ ดำรงตำแหน่ง เป็นเจ้ากรมราชบัณฑิต และสอนอยู่ในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ได้มีส่วนรับผิดชอบในงานของกรมศึกษาธิการที่เกี่ยวกับการให้ประกาศนียบัตร "ครูฉันทิ" สำหรับนักเรียนมัธยมที่สอบไล่วิชากายบริหารได้ ซึ่งผู้ที่ได้ประกาศนียบัตร "ครูฉันทิ" นี้จะมีหน้าที่อยู่ 3 ประการคือ

1. เป็นผู้ช่วยครูดูแลนักเรียนในโรงเรียนของตนให้เรียบร้อย
2. เป็นผู้ช่วยครูฝึกหัดกายบริหารให้กับนักเรียนของตน
3. เมื่อประชุมนักเรียนทั่วไป เข้าแถวพร้อมกันในที่ใด ๆ เมื่อผู้ใดได้คำสั่งให้บังคับหมู่หรือหมวดหรือกองใด ๆ ต้อง เป็นผู้บังคับหมู่หรือหมวดหรือกองอันนั้นตามหน้าที่โดยคำสั่งในที่ประชุม ("ประกาศแก่นักเรียนมัธยม", รศ.123 : 366-367)

ในปี รศ.124 (พ.ศ.2448) กรมศึกษาธิการได้มีประกาศใช้หลักสูตรสำหรับโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ที่ใช้เวลาเรียน 2 ปีในหลักสูตรนี้กำหนดให้มีวิชากายบริหารรวมอยู่ด้วย และวิชากายบริหารนั้นที่กำหนดให้สอนคือ การตัดแถว ดัดกาย และการเล่นยิมนาสติกส์ ("หลักสูตรสำหรับโรงเรียนอาจารย์ใช้เวลาเรียน 2 ปี", รศ.124 : 532) และในประกาศดังกล่าวนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีหรือพระไพศาลศิลปศาสตร์ได้เป็นผู้ลงนามแทนอธิบดีกรมศึกษาธิการด้วย

และในปีเดียวกันหลักสูตรวิชากายบริหารทั้งในระดับประถมและมัธยมได้มีการกำหนดให้สอนวิชากายบริหารดังนี้คือ

- (ก) หักระเบียบแถว เดินแถว และแบ่งแถว
- (ข) สอนดิสซิปลิน คือให้รู้จักแม่นยำ เครื่องครัดต่อคำสั่ง
- (ค) ดัดกายเพื่อทำให้เส้นเอ็นแข็งแรง
- (ง) หักวิ่งหักกระโดดในวิธีต่าง ๆ เพื่อซ้อมกำลัง
- (จ) หักยิมนาสติกส์ คือหกโขนโยนโกวต่าง ๆ เพื่อให้ร่างกายแข็งแรง
- (ฉ) หักเป็นครูฉันทิ คือให้รู้จักหน้าที่ผู้บังคับแถว และให้รู้จักลักษณะและวิธีที่จะบังคับแถวให้เป็นแล้วมีการสอบไล่ให้ประกาศนียบัตรข้อนี้เป็นพิเศษ (กรมศึกษาธิการ, 2448 : 25-26)

ในปี รศ.125 (พ.ศ.2449) ทางด้านสามัคยาจารย์สโมสร ซึ่งขณะนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีมีบรรดาศักดิ์เป็นพระไพศาลศิลปศาสตร์ และรับราชการในตำแหน่งเจ้ากรมตรวจในกระทรวงธรรมการ เป็นเลขานุการของสามัคยาจารย์สโมสรสถานอยู่ได้เปิดแผนกสโมสรมวยปล้ำขึ้นในสามัคยาจารย์สโมสรสถาน และได้จัดให้มีการสอนเกี่ยวกับกีฬาไทยขึ้น ดังปรากฏอยู่ในแจ้งความ "สโมสรมวยปล้ำ" ของสามัคยาจารย์สโมสรว่า

สโมสรมวยปล้ำของสมาคมนี้ได้ตั้งมาหลายเดือนแล้ว แต่ไม่เจริญเหมือนสโมสรอื่น ๆ เป็นด้วยครูผู้ฝึกหัดคนแรก (พระไชย โชคชกขนะ) ก็ถึงแก่กรรมเสียแล้ว และครูที่เข้ารับสอนภายหลังก็เป็นเพียงแต่ทดลองสอนดูชั่วคราว ผู้ฝึกหัดยังไม่ได้มีความรู้เพียงพอ ครูก็ลาออกเสียก่อนมาบัดนี้ขุนยี่สรพยากร สามารถที่จะสอนเพลงอาวุธอย่างเก่งได้หลายอย่าง คือ มวย กบมีสี่ศอก คาบสองมือ ง้าว โล่ห์ ดั้ง ไม้สั้น เสโล่ห์ คาบชะเลย ชะเลยแขก หักซัดกฤษ ฯลฯ ได้รับเป็นผู้สอนและได้ฝึกหัดสมาชิกในสโมสรมวยปล้ำนี้ให้มีความรู้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้น ก็นับว่าการหัดมวยปล้ำในครั้งนี้เจริญขึ้นกว่าเดิมมาก ("แจ้งความสโมสรมวยปล้ำ", รศ.125 : 206-207)

ในปี รศ.126 (พ.ศ.2450) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับงานของกรมศึกษาธิการในการประกาศกำหนดวิชาพิเศษ สำหรับครูโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา รศ.126 โดยมีการกำหนดวิชากายบริหารขึ้นเป็นวิชาพิเศษวิชาหนึ่งทั้งในระดับโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยม และยังได้กำหนดไว้ด้วยว่า ถ้าครูคนใดมีความสามารถในการสอนวิชาพิเศษดังกล่าวได้จะได้รับการพิจารณาความดีความชอบเป็นพิเศษด้วย ("กำหนดวิชาวิชาพิเศษสำหรับครูในโรงเรียนประถมและมัธยม "รศ.126" , รศ.126 : 510)

ในสภเดียวกันนี้เอง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระไพศาลศิลปศาสตร์ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมตรวจ กระทรวงธรรมการได้มีคำสั่งให้ครูได้สอดส่องดูแลเกี่ยวกับสภาพร่างกายของเด็กนักเรียนที่อาจจะวางท่าทางไม่ถูกในขณะนั่งเรียนหนังสือ ซึ่งจะทำให้รูปทรงของร่างกายเสียไป อันจะทำให้เกิดความเสียหายแก่เด็กได้ท่านจึงออกคำสั่งมาให้ครูได้เอาใจใส่ในเรื่องนี้ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

. . . การนั่งก้มหลังงอ หรือนั่งเขียนหนังสือตัวเอียง ตัวงอ ย่อมเป็นอันตรายแก่ร่างกายมาก และเมื่อปล่อยให้เคยเสียแล้ว ก็แก้ยากบางทีถึงแก่กลับไม่ได้ ครูย่อมเป็นผู้ที่จะฝึกหัดเด็กให้ดีทุกประการ เพราะฉะนั้นครูทุกคนจำต้องเอาใจใส่ในเรื่องนี้ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายนักเรียนได้ . . . ("คำสั่งกรมตรวจ", รศ.126 : -)

และในสภเดียวกันนี้ กระทรวงธรรมการก็กำหนดให้มีหลักสูตรพลศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาในระยะนั้นคือ หลักสูตรมัธยมศึกษาพิเศษ กำหนดให้เรียนวิชาพลศึกษาคือ

หัตถะเบียบแถว ทั้ง เดินแถวและแปรแถว ตัดกาย หัตถ์หว้าง หัตถะกระโดดในวิธีต่าง ๆ เพื่อซ้อมกำลัง และยิมนาสติกส์ (กระทรวงธรรมการ, 2450 : 62)

ในปี รศ.128 (พ.ศ.2452) ในขณะนั้นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมตรวจของกระทรวงธรรมการได้มีส่วนรับผิดชอบในการจัดตั้งสถานศึกษา วิชาพลศึกษาสำหรับครูขึ้น เป็นครั้งแรกของสามัคยาจารย์สโมสรสถาน ภายในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เรียกว่า "สโมสรกายบริหาร" โดยสโมสรกายบริหารนี้มีวัตถุประสงค์คือ

1) สโมสรนี้ตั้งขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้ครูของกรมศึกษาธิการได้มาฝึกหัดกายบริหารด้วยตนเอง สำหรับจะได้เป็นความรู้ไปใช้ฝึกหัดในโรงเรียนสามัญได้ตามหลักสูตรของกรมศึกษาธิการ

2) กายบริหารที่ฝึกอยู่ในเวลานี้มีสามอย่างคือ หัตถะเบียบแถว หัตถ์ตัดกาย และยิมนาสติกส์ ถ้าผู้ใดมีความสามารถพอที่จะสอนนักเรียนในสามอย่างนี้ได้สมาคมจะออกประกาศนียบัตรให้

3) สโมสรนี้ผู้ที่ จะเข้าฝึกหัดนอกจากสมาชิกของสามัคยาจารย์สมาคม กรมการได้อนุญาตให้ครูในกรมศึกษาธิการที่มีเงินเดือนต่ำกว่า 25 บาท เข้าฝึกหัดได้ด้วย และไม่เก็บค่าบำรุงรักษา ("เรื่องสามัคยาจารย์สมาคม," หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.62/9. หนังสือแทรก.)

สโมสรกายบริหารของสามัคยาจารย์สมาคมนั้นนับว่าเป็นสถานที่ใช้ศึกษาวิชาพลศึกษาสำหรับครูเป็นแห่งแรก ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการผลิตครูพลศึกษาและต่อมาก็พัฒนา มาเป็น "สถานพลศึกษากลาง" "โรงเรียนพลศึกษากลาง" "ฝึกหัดครูพลศึกษา และ "วิทยาลัยพลศึกษา" ในเวลาต่อมา

ในสกเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมตรวจของกระทรวงธรรมการได้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการสอนไล่วิชากายบริหาร ประจำศก รศ.128 ของกรมศึกษาธิการ โดยเป็นกรรมการในการสอนไล่นี้ด้วย ซึ่งกรรมการในการสอนไล่วิชากายบริหารในปี รศ.128 นี้ประกอบไปด้วย อธิบดีกรมศึกษาธิการ (พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์) เจ้ากรมตรวจ (พระยาไพศาลศิลปศาสตร์) นายศิริ นายร้อยโทหยิน และ หม่อมหลวงเล็ก (หลวงเชษฐพลศิลป) ("กรรมการสอนไล่วิชากายบริหารประจำศก 128", รศ.129 : 141)

ในศกเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้มีส่วนรับผิดชอบในงานของกรมศึกษาธิการเกี่ยวกับการสอบไล่วิชาการฝึกหัดวิชากำลังกาย และการให้ประกาศนียบัตร กายบริหาร ซึ่งกรมศึกษาธิการได้ออกประกาศเกี่ยวกับเรื่องนี้มีใจความว่า

- 1) เรามีการสอบกายบริหาร (คือระเบียบแถวตัดกาย กับยิมนาสติกส์) สำหรับเลือกนักเรียนมัธยมขึ้นเป็นครูภาคคีความคุมโดยกองนักเรียนมัธยมมีประกาศนียบัตรเป็น 3 ชั้น
  - 2) สามัคยาจารย์สมาคมมีการสอนกายบริหารสอบไล่อย่างเดียวกับครูภาคคีเป็น 3 ชั้นเหมือนกัน แต่สำหรับครูและสามัคยาจารย์จะเป็นผู้ให้ประกาศนียบัตร ครูเหล่านี้ออกไปเป็นครูกายบริหาร
  - 3) การหัดครูกายบริหารได้ครุมากขึ้น การสอนกายบริหารคือรวมทั้งยิมนาสติกส์ด้วย ก็ขยายกว้างออกไปถึงโรงเรียนสามัญ วิชานี้เป็นวิชาที่เราต้องการมาก แต่จะบังคับในหลักสูตรไม่ได้ จึงควรอุดหนุนให้มีการสอบไล่ และให้ประกาศนียบัตรกายบริหารเป็นเครื่องยั่วใจ ไม่ว่านักเรียนชั้นไหนยอมให้เข้าสอบได้หมด ยกเสียแต่ชั้นครูภาคคี ซึ่งได้ประกาศนียบัตรครูภาคคีอันดีเป็นสูงสุดเสียแล้วจะยอมให้สอบชั้นต่ำอีกไม่ได้
  - 4) ในข้อ 1. ประกาศนียบัตรครูภาคคี สำแดงความสามารถเป็นผู้ควบคุมหมู่
ในข้อ 3. ประกาศนียบัตรกายบริหาร สำแดงความสามารถส่วนตัว
ในข้อ 2. ประกาศนียบัตรครูกายบริหาร สำแดงความสามารถเป็นครูกายบริหาร
  - 5) หลักสูตรสำหรับประกาศนียบัตรกายบริหารคือ
    - หัดแถว (ก) เป็นลูกแถว
    - (ข) เป็นผู้หัด
    - ตัดกาย ทำเอง (ไม่ต้องเป็นผู้หัด)
    - ยิมนาสติกส์ ทำเองไม่ต้องเป็นผู้หัด ("เรื่องการสอบไล่วิชาการฝึกหัดกำลังกาย.")
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.4.5ก/18. เลขที่ -)

ในปี รศ.129 (พ.ศ.2453) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมตรวจในกระทรวงธรรมการได้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการออกประกาศใช้หลักสูตรประโยคครูมูล สำหรับผู้ชายของกรมศึกษาธิการ ซึ่งในหลักสูตรมีวิชาหมวดกกายบริหารรวมอยู่ด้วย ซึ่งวิชาในหมวดนี้ประกอบไปด้วย

- 1) การเข้าแถว หัดระเบียบการเข้าแถว เดินแถว และแปรแถว
สอนดิสซิปลิน คือให้รู้จักความแม่นยำ เครื่องครัดคำสั่ง ตัดกายสอนให้รู้จักหน้าที่ และลักษณะวิธีของผู้บังคับแถวกับฝึกหัดให้เป็นผู้บังคับแถวเป็นด้วย

- 2) การโลดโผนโจนทยาน หัดวิ่งกระโดด และการเล่นต่าง ๆ
ที่เป็นการฝึกซ้อมกำลัง และทำให้ใจมัน หัดยิมนาสติกส์ คือทกไทโยนไกว และการเล่นอื่น ๆ ที่ทำให้ร่างกายแข็งแรง ("หลักสูตรประโยคครูมูล", รศ.129 : 781)

ในปี รศ.130 สโมสรกรีฑาของสามัคยาจารย์สโมสรสถานได้เปิดสอนกายบริหารให้กับครู นักเรียน และผู้ที่สนใจทั่วไป โดยสอนตั้งแต่เวลาบ่าย 4 โมงไปจนถึงเวลาห้าค่ำทุกวัน เว้นแต่วันพระ ("โปรแกรมของสามัคยาจารย์สโมสรสถาน", รศ.130 : ปกหลัง)

ในปี รศ.131 (พ.ศ.2455) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าให้พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ขึ้นเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และทรงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ขึ้นเป็นปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ซึ่งยังความปลาบปลื้มมาสู่ข้าราชการน้อยใหญ่ของกระทรวงธรรมการเป็นอย่างมาก ("ข่าวการรื่นเริงของข้าราชการในกระทรวงธรรมการ", รศ.131 : 450-451)

ในปี รศ.131 (พ.ศ.2455) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองได้มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องการเพิ่มวิชาญติศูเข้าในหลักสูตรครูประถมศึกษาและมัธยม ("เรื่องประกาศเพิ่มวิชาญติศูเข้าในหลักสูตรครูประถมและมัธยม." หอจดหมายเหตุแห่ง. ศธ.2/92. เลขที่ -)

ในปี รศ.132 กระทรวงธรรมการก็ได้มีความคิดริเริ่มที่จะบรรจุวิชาญติศูเข้าสอนในโรงเรียน โดยที่ประชุมได้เสนอความเห็นว่าจะให้สอนวิชาญติศูในโรงเรียนระดับมัธยมและระดับอุดมศึกษา และผู้เรียนก็ควรจะคัดเลือกนักเรียนที่มีความประพฤติดี เช่น ลูกเสือเรียนก่อน และมีการให้พิมพ์ตำราเกี่ยวกับญติศูออกจำหน่าย ("เรื่อง การสอนวิชาญติศู." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.4.4/4. เลขที่ 2)

และในปีเดียวกันนี้ ทางสามัคยาจารย์สโมสรสถานซึ่งเป็นที่ตั้งของสโมสรกายบริหาร ซึ่งมีการริเริ่มขึ้นมา เมื่อ รศ.128 (พ.ศ.2452) เพื่อเป็นสถานศึกษาวิชาพลศึกษาสำหรับครู โดยมีเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งในขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระไพศาลศิลปศาสตร์และดำรงตำแหน่งทางราชการเป็นเจ้ากรมตรวจได้มีส่วนรับผิดชอบในการดำเนินงานนี้ จนมาถึง รศ.132 (พ.ศ.2456) นี้ก็ได้มีการปรับปรุง "สโมสรกายบริหาร" ขึ้นเป็นโรงเรียนเรียกว่า "ห้องพลศึกษากลาง" โดยมีความมุ่งหมายเพื่อช่วยส่งเสริมการพลศึกษา การกีฬาต่าง ๆ ทุกชนิด ตลอดจนการผลิตครูออกไปจัดและดำเนินการสอนวิชาพลศึกษาในโรงเรียนต่าง ๆ ในขั้นแรกที่ได้อาศัยสถานที่อาคารของโรงเรียนมัธยมวัดราชบูรณะ (โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย) เป็นที่เรียน และได้แต่งตั้งให้หลวงเชษฐพลศิลป์ (หม่อมหลวงเล็ก อิศรางกูร) เป็นผู้อำนวยการและอาจารย์ผู้ฝึกสอน ห้องพลศึกษากลางนี้ สังกัดอยู่ในกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507 : 606-607)

ในปี พ.ศ.2457 สามัคยาจารย์สโมสรรสถานโดยสโมสรรกริฑากก็ได้เปิดการสอนวิชาทางพลศึกษาเพิ่มขึ้นจากเดิมคือ นอกเหนือจากวิชากายบริหาร ซึ่งเปิดสอนเป็นประจำ ตั้งแต่บ่าย 4 โมงถึงย่ำค่ำทุกวันเว้นวันพระอยู่แล้ว มาถึง พ.ศ.2457 นี้ก็ได้เปิดสอนวิชามวยฝรั่ง ตั้งแต่บ่าย 4 โมง 30 ถึงย่ำค่ำทุกวันอังคาร และมวยญี่ปุ่น (ญูญิตสึ) ตั้งแต่เวลาบ่าย 4 โมง 30 ถึงย่ำค่ำทุกวันพฤหัสบดี ("โปรแกรมของสามัคยาจารย์สโมสรรสถาน ศก.2457", 2457 : ปกหลัง)

ในปีเดียวกันนี้ กระทรวงธรรมการได้ออกประกาศและพระราชบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบการฝึกหัดกายบริหารของกระทรวงธรรมการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะเปิดโอกาสให้นักเรียนและครูได้เข้าเรียนและสอบเกี่ยวกับกายบริหาร ซึ่งถ้าใครสามารถสอบผ่านเป็นครูกายบริหารได้ก็จะได้ประกาศนียบัตรเป็นครูพิเศษ สำหรับวิชากายบริหาร ผู้ที่ยังไม่ได้เป็นครูก็จะได้รับเข้าเป็นครูโดยได้รับเงินเดือนขั้นต้น 20 บาท ส่วนผู้ที่ เป็นครูอยู่แล้วก็จะได้พิจารณาให้รับเงินเดือนตามตำแหน่งที่สมควร ("เรื่องระเบียบการฝึกหัดกายบริหาร". หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.2/104. เลขที่ 2)

ในปี พ.ศ.2458 เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ มีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสุขภาพและได้กราบถวายบังคมทูลลาออกจากราชการ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการให้มหาอำมาตย์โทพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ปลัดทูลฉลองรับตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวงธรรมการและประกาศแต่งตั้ง เป็น เสนาบดี กระทรวงธรรมการ เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ.2459 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ เป็นเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในปี พ.ศ.2460 และได้ปฏิบัติราชการสืบต่อมา

ในปี พ.ศ.2462 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการได้ให้กรมศึกษาธิการแก้ไขหลักสูตรเกี่ยวกับโรงเรียนฝึกหัดวิชาพลศึกษา เสียใหม่ และให้เปลี่ยนจากโรงเรียนที่เรียกว่า "ห้องพลศึกษากลาง" มาเป็น "โรงเรียนพลศึกษากลาง" และได้มีการให้วุฒิทางด้านพลศึกษาขึ้น

ในปีเดียวกันนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบเกี่ยวกับการฝึกหัดครูพลศึกษา เปิดโอกาสให้ครูทั่วประเทศได้มีโอกาสมาสอบเป็นครูผู้สอนวิชาพลศึกษา และให้วุฒิทางครูพลศึกษาด้วย ซึ่งเป็นการทำให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านของพลศึกษาได้มีโอกาสมาเป็นครูพลศึกษามากขึ้น และมีความก้าวหน้าในการรับราชการด้วย ระเบียบนี้เรียกว่า "ระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษาของกระทรวงธรรมการปี พ.ศ.2462" (รายละเอียดของระเบียบนี้อยู่ในภาคผนวก) ส่วนวุฒิทางพลศึกษาที่จะให้สำหรับผู้สอบไล่ได้ตามระเบียบนี้มี

1. ครูมัธยมพลศึกษาใช้อักษรย่อ ป.ม.พ. ทำยชื่อเป็นเครื่องหมาย
ประกาศนียบัตร และได้รับเงินเดือน 80 บาทขั้นต้น
2. ครูประถมพลศึกษาใช้อักษรย่อ ป.ป.พ. ทำยชื่อเป็นเครื่องหมาย
ประกาศนียบัตร และได้รับเงินเดือนขั้นต้น 45 บาท
3. ครูมูลพลศึกษาใช้อักษรย่อ ป.พ. ทำยชื่อเป็นเครื่องหมาย
ประกาศนียบัตร ได้เงินเดือน 30 บาทขั้นต้น ("เรื่องระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา." ทอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ. ศธ.2/167. เลขที่ 1.)

ต่อมาในเดือนมกราคมปีเดียวกัน (พ.ศ.2462) กระทรวงธรรมการ
ก็ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และในวันที่ 28 มกราคม ศกเดียวกันนี้
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็ได้ออกประกาศขยายความเกี่ยวกับระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษาของ
กระทรวงธรรมการ ปี พ.ศ.2402 ขึ้นมาฉบับหนึ่ง แก้ไขข้อความในบางตอนของระเบียบดังกล่าว
(รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก)

และในปีเดียวกันนี้ได้มีการจัดทำตารางการเรียนการสอนของ
โรงเรียนพลศึกษาแจกจ่ายไปให้กับครูยังโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อความสะดวกในการเข้ามาเรียนมา
ศึกษาที่โรงเรียนพลศึกษากลางด้วย (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก) ("ข่าวสามัคยาจารย์สมาคม",
2463 : 1068-1069)

ในปี พ.ศ.2463 ทางสามัคยาจารย์สมาคมซึ่งมี
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเป็นสภานายกก็ได้ให้สิทธิ์แก่สมาชิกสมาคมที่มีความประสงค์จะเข้าเรียน
วิชาพลศึกษาที่โรงเรียนพลศึกษากลาง ก็อนุญาตให้เข้าเรียนได้โดยไม่ต้องเสียเงินบ่ารุงใด ๆ
("ข่าวสามัคยาจารย์", 2463 : 1068)

จากการออกระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษาและมีการเรียนการสอน
อย่าง เป็นกิจลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น ก็ได้มีผู้สมัคร เข้าเรียนและ เข้าสอบ เป็นจำนวนมาก มีผู้สอบได้
ประกาศนียบัตรครูพลศึกษา เพื่อที่จะออกไปเป็นครูพลศึกษา ซึ่งมันทักไว้ในรุ่นแรก ๆ มีดังนี้คือ

พ.ศ.2462 ผู้ที่สอบไล่ได้ประโยคครูมูลพลศึกษามี

(1) นายขำ ศรียารัตน์	บุตร	นายจุ่น	ศรียารัตน์
(2) นายวิฑูรย์ คุ้มยานนท์	บุตร	นายทง	คุ้มยานนท์
(3) นายสุคนธ์ สรพงษ์	บุตร	นายกั้ง	สรพงษ์

("การสอบไล่ประโยคต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ.2462, 2463 : 1810)

พ.ศ.2463 ผู้สอบไล่ได้ประโยคครูประถมศึกษา

- (1) นายมณี สุขุมวัฒน์ ครูโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร
- (2) นายประสิทธิ์ บุญอารมย์ นักเรียนมณฑลอุดร
- (3) นายสิทธิ จารุภาค ครูโรงเรียนวัดสุทัศน์

ผู้สอบไล่ได้ประโยคครูมูลศึกษา

- (1) นายเลื่อน อาสนานนท์ ครูโรงเรียนโฆสิตสโมสร
- (2) นายชุ่ม อรุณโรจน์ ครูโรงเรียนวัดบวรนิเวศ
- (3) นายทองคำ วรารัตน์ ครูมณฑลอุบล
- (4) นายนิยม ทองชิต ครูโรงเรียนสวนกุหลาบ
- (5) นายยิ้ม มินะकरण ครูโรงเรียนวัดปรานายก

ผู้สอบไล่ประโยคครูผลศึกษาได้ และเป็นผู้ได้ประโยคครูมูลสามัญ แล้วให้เป็นครูประถมสามัญ

- (1) นายเลื่อน อาสนานนท์ ครูโรงเรียนโฆสิตสโมสร
- (2) นายชุ่ม อรุณโรจน์ ครูโรงเรียนวัดบวรนิเวศ

("การสอบไล่ประโยคต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ.2463", 2464 : 1387-1388)

พ.ศ.2464 ผู้สอบไล่ได้ประโยคครูประถมผลศึกษา

- (1) นายศิริ มงคลวัจน์ นักเรียนครูมณฑลอุดร
- (2) นายหลิว คุ้มสุขทอง นักเรียนครูกรุงเทพฯ
- (3) นายทิม อติเปรมานนท์ นักเรียนครูกรุงเทพฯ
- (4) นายมณี สุขุมวัฒน์ ครูโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร
- (5) นายนิยม ทองโต ครูโรงเรียนสวนกุหลาบ

ผู้สอบไล่ได้ประโยคครูสามัญ แล้วมาได้ครูมูลผลศึกษาให้ได้ประโยคครูประถมสามัญ

- (1) นายทรง เอกะนุศย์ นักเรียนครูกรุงเทพฯ
- (2) นายทองหล่อ เสถียรสุนทร นักเรียนครูมณฑลปราจีน

ผู้สอบไล่ได้ประโยคครูมูลพลศึกษา

(1) นายเอียน เจีย เจริญสุน	นักเรียนครูมณฑลจันทบุรี
(2) นายวาศ ยิ้มละมัย	นักเรียนครูกรุงเทพฯ
(3) นายศิริ มิ่งประเสริฐ	นักเรียนครูกรุงเทพฯ
(4) นายอาจิตร	ครูมณฑลราชบุรีสมัครสอบ

("การสอบไล่ประโยคต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ.2464", 2464-2465 : 1620)

จากการที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ในขณะนั้นที่ท่านได้เห็นความสำคัญของการพลศึกษา ท่านได้ให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้านที่จะให้การพลศึกษาเป็นปึกแผ่น จากกิจกรรมพลศึกษาในสามัคยาจารย์สโมสรสถานมาเป็นสโมสรกายบริหาร ห้องพลศึกษากลางจนกระทั่งมาเป็นโรงเรียนพลศึกษากลาง โดยมีการเรียนการสอนเพื่อผลิตครูพลศึกษาโดยตรง ดังได้กล่าวมาแล้วทำให้การเรียนการสอนวิชาพลศึกษาในโรงเรียน เป็นไปอย่างถูกต้องและแพร่หลายแล้ว ท่านยังมีความห่วงใยและต้องการให้การเรียนการสอน เป็นไปอย่างถูกต้องและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ดังนั้นในปี พ.ศ.2463 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในฐานะ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ท่านจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้หลวงเชษฐพลศิลป์เป็นผู้ตรวจการตรวจตราดูแลเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพลศึกษาตามโรงเรียนทั่ว ๆ ไป ("คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ 43/4851", 2463 : 1605)

ในปี พ.ศ.2466 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งแก้ไขระเบียบ การฝึกหัดครูพลศึกษาอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากระเบียบที่ออกเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2462 นั้นไม่ได้กำหนดว่าจะต้องสอบวิชาใดได้ก่อนหรือหลังอย่างไร การแก้ไขในปี พ.ศ.2466 นี้ เพื่อความเหมาะสมจึงได้กำหนดให้วิชาลูกเสือตามข้อ 1(4) แห่งระเบียบนั้น เป็นข้อบังคับคือ ต้องสอบวิชาลูกเสือได้แล้ว และสอบวิชาอื่น ๆ ได้ จึงจะให้ประกาศนียบัตร ถ้ายังสอบวิชาลูกเสือไม่ได้ แม้จะสอบวิชาอื่น ๆ ได้ทั้ง 3 แผนกแล้วก็ยังไม่ให้ประกาศนียบัตรและให้ระเบียบดังกล่าวมีผลใช้ตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2466 เป็นต้นไป ("แผนกคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ, ที่ 16/1702", 2466 : 1466-1467)

และในปีเดียวกันนี้ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวุฒิของครูผู้สอนพลศึกษาเสียใหม่ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่งลงวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ.2460 เกี่ยวกับการเพิ่มเติมแก้ไขระเบียบการฝึกหัดครู และหลักสูตรครูมูล ประถม

และมัธยม โดยกำหนดว่าชั้นครูมูล ครูพลศึกษาให้เรียกว่า ผู้สอนพลศึกษาชั้นตรี. ใช้อักษรย่อ พ.ค. ท้ายชื่อ ชั้นครูประถม เรียกว่า ผู้สอนพลศึกษาชั้นโท ใช้อักษร พ.ท. ท้ายชื่อ และชั้นครูมัธยม เรียกว่า ผู้สอนพลศึกษาชั้นเอก ใช้อักษร พ.อ. ท้ายชื่อ นอกจากนี้ยังได้กำหนดวิธีการเลื่อนประกาศนียบัตรไว้ ด้วยคือ ครูพลศึกษาชั้นตรี (พ.ค.) เป็นครูประกาศนียบัตรมูลสามัญด้วย เลื่อนเป็นครูประกาศนียบัตร ประถมสามัญ ครูผู้สอนพลศึกษาชั้นโท เป็นครูประกาศนียบัตรประถมสามัญด้วย เลื่อนเป็นครูประกาศนียบัตร มัธยมสามัญ นอกจากนี้ยังได้กำหนดไว้ด้วยว่า ผู้ที่ได้เลื่อนเป็นครูประกาศนียบัตรประถมสามัญแล้วจะ เลื่อนเป็นครูประกาศนียบัตรมัธยมสามัญด้วยวิชาชุด ซึ่งตรงกับวิชาที่สอบไล่ได้แล้วไม่ได้ คือ ได้เป็น ครูประถมสามัญได้ครูมูลสามัญ กับผู้สอนพลศึกษาตรี เลื่อนด้วยวิชาชุดทหาร ยิมนาสติกส์และญูติสุไม่ได้ ("เพิ่มเติมและ" แก้ไขระเบียบการฝึกหัดครูและหลักสูตรครูมูลประถม มัธยม", 2466 : 1116-1118)

ในปี พ.ศ.2467 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวง ศึกษาธิการมีความเห็นว่าการที่กำหนดวิชาความรู้สามัญของนักเรียนฝึกหัดครูพลศึกษาไว้ ตามประกาศ แห่งระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษาของวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2462 โดยกำหนดความรู้สามัญไว้ไม่ ต่ำกว่ามัธยม 3 นั้นเป็นการทำให้ความรู้ทางวิชาสามัญของครูพลศึกษาออกจะต่ำกว่าครูทางด้านอื่น ๆ ไป ดังนั้น ท่านจึงได้ออกคำสั่งในนามของกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2467 มี ใจความว่า

ตามข้อ 2 แห่งระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา ลงวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ.2462 ซึ่งว่า "นอกจากความรู้ทางพลศึกษาโดยเฉพาะต้องมีความรู้สามัญไม่ต่ำกว่ามัธยมปีที่ 3 ด้วย" นั้น บัดนี้สมควรขยายความรู้สามัญให้สูงขึ้น เหตุฉะนั้นจึงให้แก้เป็น "ต้องมีความรู้สามัญไม่ต่ำกว่า มัธยมปีที่ 5 ด้วย" ส่วนผู้ที่เล่าเรียนอยู่ก่อนประกาศนี้คงเป็นไปตามระเบียบเดิม ("ข่าว กระทรวงศึกษาธิการ แก้ระเบียบการฝึกหัดครูพลศึกษา", 2467 : 1248)

และในปีเดียวกันนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวง ศึกษาธิการได้มีความต้องการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูผู้สอนโดยทั่ว ๆ ไปได้มีความกระตือรือร้น และหันมาเอาใจใส่จริงจังกับการกีฬาฟุตบอล ตลอดจนเป็นการให้กำลังใจกับผู้ที่ทำงานทางด้านกีฬา ฟุตบอลอยู่แล้วได้มีความตั้งอกตั้งใจในกรทำงานในด้านนี้ต่อไป ท่านจึงออกประกาศ ลงวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2467 ในนามของกระทรวงศึกษาธิการให้เพิ่มวิชาชุดที่เรียกว่า "วิชาชุดฟุตบอล" ดังมีรายละเอียดดังนี้คือ

ผู้ที่ต้องด้วยลักษณะต่อไปนี้ทั้ง 5 ประการนับได้ว่าวิชาชุดชุดหนึ่ง สำหรับครูประถมหรือมัธยม และวิชาชุดนี้เรียกว่า "วิชาชุดฟุตบอล"

1. ได้เล่นฟุตบอลจนได้รับสี่ของสโมสรฟุตบอลที่ได้ลงทะเบียนอยู่ในคณะฟุตบอลแห่งสยาม หรือสี่ที่กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่าสูงกว่านั้น
2. ไม่เคยถูกลงโทษ ในการ เล่นฟุตบอลจนถึงถูกไล่ออกจากสนาม ในฤดูฟุตบอลสองฤดูมาแล้ว
3. ได้ฝึกหัดนักเรียนในการ เล่นฟุตบอล เป็นที่เรียบร้อยไม่น้อยกว่าปีหนึ่ง ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่วนเหนือได้รายงานยกย่องมา
4. สอบไล่ได้เป็นผู้ตัดสินของคณะฟุตบอลแห่งสยาม
5. ได้เคยตัดสินในการ เล่นฟุตบอลที่กระทรวงศึกษาธิการเห็นชอบไม่น้อยกว่า 7 ครั้ง ("เพิ่มวิชาชุดครูประถมและมัธยม", 2467 : 1191-1192)

ผู้ที่มิคุณสมบัติทั้ง 5 ประการดังกล่าวมาแล้ว ก็จะได้วิชาชุดชุดหนึ่งสำหรับที่จะเลื่อนประกาศนียบัตรต่อไป ทั้งในประโยคครูประถมและประโยคครูมัธยม ซึ่งถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมการพลศึกษาและการกีฬาที่ได้อีกทางหนึ่งของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนั้น เป็นผลงาน เกี่ยวกับการจัดการ เรียนการสอนทางด้านพลศึกษาและการกีฬาของท่าน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ตั้งแต่ในช่วงของการรับราชการในกรมศึกษาธิการ จากข้าราชการธรรมดาจนมีตำแหน่ง เป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการ) จะเห็นได้ว่าท่านได้มองเห็นความสำคัญของการพลศึกษาและการกีฬาเป็นอย่างมาก ท่านได้สนับสนุนส่งเสริมตลอดจนดำเนินการจนการพลศึกษาและการกีฬา เป็นมีกแผ่นดินมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

2.2 ผลงานทางด้าน การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกีฬา

การส่งเสริมทางด้านของกีฬาและการจัดการแข่งขันกีฬาที่ถือว่าเป็นสากล สืบเนื่องมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้นั้นได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากการที่พระองค์ได้เสด็จประพาสยุโรปถึง 2 ครั้ง และได้มีการส่งพระราชโอรสไปทรงศึกษาต่อในต่างประเทศ ตลอดจนมีชาวต่างประเทศ เข้ามารับราชการสนองพระเดชพระคุณ จึงได้มีการนำกีฬาสากลเข้ามา เผยแพร่ทำให้ประชาชนชาวไทยได้มีโอกาสได้เห็นการเล่นกีฬาดังกล่าวและมีการเล่นแพร่หลายในเวลาต่อมา

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นข้าราชการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกท่านหนึ่งที่มีโอกาสได้ไปศึกษาวิชาครูต่อในประเทศอังกฤษ และได้้นำสิ่งที่ได้พบได้เห็นทางด้านของการกีฬาเข้ามา เผยแพร่และสนับสนุนให้การกีฬาสากลของไทยได้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอันมาก จนเป็นบรรทัดฐานสืบเนื่องมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

จากการที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีได้รับราชการในหน้าที่ ๆ เกี่ยวข้องกับการศึกษาของชาติมาตั้งแต่ต้นจนขึ้นมาเป็น เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ดังได้กล่าวมาแล้วท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับทั้งทางตรงและทางอ้อม ในการที่จะทำการส่งเสริมและสนับสนุนให้การศึกษาสากลของไทยเป็นที่แพร่หลายไปในหมู่ของนักเรียนและประชาชนทั่วไป ผลงานทางด้านการส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกีฬาของท่านนั้นมีดังต่อไปนี้

2.2.1 การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกีฬาฟุตบอล

การเล่นกีฬาฟุตบอลในเมืองไทยนั้นจะเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่สมัยใดนั้นไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานได้ว่าการ เล่นฟุตบอลตามแบบฉบับสากลนั้นคงจะเริ่มจากพวกชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในประเทศไทยก่อนเป็นอันดับแรก และก็คงเล่นกันอยู่เฉพาะในหมู่ของชาวต่างประเทศและข้าราชการที่เกี่ยวข้องในบางส่วนเท่านั้น กีฬาฟุตบอลมารู้จักและนิยมกันแพร่หลายในสมัยของรัชกาลที่ 5 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มนำเอาการเล่นกีฬาฟุตบอลตามแบบฉบับของสากลมาเผยแพร่ในหมู่นักเรียนก่อนเป็นอันดับแรก ตามประวัติของท่านนั้นขุนวิรุฬห์จรรยาได้กล่าวไว้ว่า

งานริเริ่มของท่านนั้นลงได้ตั้งคันท่าแล้ว แม้แต่อุปสรรคใด ๆ มาขัดขวางท่านก็ไม่ยอมหยุด เพราะท่านได้คิดโดยรอบคอบแล้วว่า สิ่งที่ท่านได้ทำนั้นถูกต้องและทำได้ ท่านก็ได้อดทนทำต่อไปจนเป็นผลสำเร็จอย่างงดงาม เช่น ริเริ่มให้โรงเรียนต่าง ๆ ฝึกหัดเล่นฟุตบอลเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของการพลศึกษา แล้วก็ริเริ่มจัดการแข่งขันฟุตบอลระหว่างโรงเรียนขึ้น ให้มีโล่เป็นรางวัลของกรมศึกษาธิการ เป็นครั้งแรก เรื่องนี้ไม่ได้รับความสนับสนุนและร่วมมือ ไม่เห็นชอบในหมู่ผู้ปกครองของนักเรียน ทว่าการ เล่นฟุตบอลมีแต่ผลร้าย นอกจากเสียเวลาเรียนแล้วจะทำให้เด็กได้รับอันตรายบาดเจ็บ แข็งขาหักจากการ เล่นฟุตบอล อาจถึงตายได้แต่ท่านก็มีได้ลดละ ไม่ยอมเลิกการแข่งขันฟุตบอล เพราะท่านคิดการณ์ไกลกว่านั้น ท่านเห็นว่าการบาดเจ็บอาจมีบ้างเป็นส่วนน้อย ถ้าจะได้เล่นกันโดยระมัดระวัง การเจ็บป่วยถือว่าเป็นโดยบังเอิญ การเล่นฟุตบอลจะช่วยทางใจได้เป็นอย่างดี ทำให้มีน้ำใจนักกีฬา รู้จักอดทน ออกกำลังกาย รู้จักแพ้ รู้จักชนะ ไม่พยายาทำ ผู้กันซึ่งหน้า มีความสามัคคีในหมู่คณะ ไม่มีการแบ่งแยกตัดให้เล่นฟุตบอลไม่ใช่เล่นคน (Play the ball, not Play the man) ท่านได้เชิญครูใหญ่มาชี้แจงในเรื่องนี้โดยตลอดและขอให้ครูใหญ่ชี้แจงให้ผู้ปกครองนักเรียนทราบด้วย (ครูสภา, 2501 : 43)

จะ เห็นได้ว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้ เห็นความสำคัญของกีฬาฟุตบอล เป็นอันมาก ในการที่ ให้กีฬาฟุตบอล เป็น เครื่องมือในการกล่อม เกลาและสร้างสรรค์ ให้เด็ก เป็นคนดี ความพยายาม ในการ เผยแพร่การเล่นฟุตบอล เข้าไปในหมู่โรงเรียน เริ่มได้รับความนิยมนับแต่แพร่หลายขึ้นอย่างรวดเร็ว และการ เตรียมการจัดการแข่งขันฟุตบอลสำหรับนักเรียนของกรมศึกษาธิการ ก็ได้ เริ่มขึ้นอย่างมีขั้นตอน

ในปี รศ.119 (พ.ศ.2443) ได้มีการพิมพ์กติกาและวิธีการเล่นฟุตบอลเผยแพร่ทางหนังสือวิทยากร (รศ.119-120) โดยถือว่าฟุตบอลเป็นการเล่นที่เป็นผลศึกษาส่วนหนึ่ง ทั้งนี้มีจุดประสงค์ที่จะให้โรงเรียนต่าง ๆ ได้ศึกษาก่อนที่จะส่งนักกีฬาฟุตบอลของโรงเรียนเข้าแข่งขันในเวลาต่อมา (รายละเอียดของกติกาการเล่นฟุตบอลฉบับนี้อยู่ในภาคผนวก)

ในปี รศ.120 (พ.ศ.2444) ความคิดริเริ่มที่จะจัดการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงไพศาลศิลปศาสตร์ และมีตำแหน่งของราชการ เป็นผู้ช่วยหัวหน้ากองตรวจ และสอนอยู่ในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ก็ได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจัง กรมศึกษาธิการได้ออกประกาศเกี่ยวกับการแข่งขันกรีฑาประจำศก. 120 มีใจความตอนหนึ่งว่า

ฟุตบอลเป็นการเล่นที่เป็นผลศึกษาส่วนหนึ่งในการโรงเรียนกรีฑา คราวนี้จะมีโล่เงินสำหรับให้เป็นเกียรติยศแก่โรงเรียนที่ชนะเลิศเป็นที 1 ในการเล่นฟุตบอลและจะให้รักษาไว้ชั่วชีวิตหนึ่งจนกว่าจะถึงเวลาแข่งขัน มีผู้ชนะเอาไปอีก ถ้าผู้ถือโล่คงชนะเลิศเป็นที 1 ต่อไปก็จะได้รับรักษาโล่นั้นไว้เป็นเกียรติยศต่อไป แม้โรงเรียนใดรักษาโล่ไว้ครบ 3 ปีติด ๆ กันโล่นั้นจะตกเป็นกรรมสิทธิ์ของโรงเรียนนั้น . . . ("ฟุตบอล", รศ.119-120 : ไม่ปรากฏหน้า)

โล่เงินของกรมศึกษาธิการที่จะมอบให้กับโรงเรียนที่ชนะเลิศในการแข่งขันกีฬาฟุตบอลซึ่งโล่เงินของกรมศึกษาธิการในครั้งแรกนี้นั้น เป็นโล่ที่สั่งทำในกรุงเทพฯ กว้าง 38 เซนติเมตร สูง 42.5 เซนติเมตร มีแผ่นเงินจารึกข้อความว่า "กรมศึกษาธิการ รางวัลที่ 1 สำหรับฟุตบอล" มีช่อดอกไม้ 2 ช่อเดินด้วยลายเขาข้างละ 1 ช่อ ครึ่งลงบนแผ่นไม้สักของทอง (ฟุตบอลสยาม, 2530 : 8-9) และในการแข่งขันในครั้งแรกนี้ทางกรมศึกษาธิการ ได้ระบุดูกติกาขึ้น "สำหรับครูและนักเรียนใส่ใจไว้" ว่า

ในการเล่นของเราเช่นนี้ เราจะขัดเกลาให้เกิดคุณงามความดี 4 อย่าง

- 1) ใจนักเลง (แฟร์เพลย์) ต่อสู้กันซึ่งหน้า ไม่ลอบ ไม่แฉ้ว ถึงแพ้ก็ไม่อาฆาต ถึงชนะก็ไม่เยาะเย้ย
  - 2) สามัคคี หมายถึงชนะด้วยกำลังกันทั้งพวก ไม่อวดดี หรือคิด เอาชนะลำพังตน
  - 3) อัจฉริยะ การที่ได้หันหน้าเข้าสู่อันตรายอยู่บ้าง ย่อมกำจัดเสียซึ่งความขลาด
  - 4) ขันติ ความเพื่องพละ แต่ดันมือไม่ควรเป็นเหตุให้ท้อใจ ถึงแก่ปราศรัยปลายมือ
- (สวัสดิ์ เลขยานนท์, 2520 : 52)

ในการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนซึ่งโล่เงินของกรมศึกษาธิการ ซึ่งเป็นความคิดริเริ่ม และดำเนินการโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีครั้งแรกเริ่มนี้ได้กำหนดไว้ว่า ผู้ที่เข้า

เล่นแข่งขันต้องมีอายุไม่เกิน 20 ปี (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพชร, 2525 : 67) และในการแข่งขันในครั้งนี้ได้ทำการแข่งขันกันที่โรงเรียนสวนกุหลาบ โดยเริ่มการแข่งขันเมื่อวันที่ (ไม่ปรากฏวันที่) รศ.120 (พ.ศ.2444) ในการแข่งขันจัดการแข่งขันแบบแพ้คัดออก (Knock-out) โดยทีมที่แพ้ต้องออกจากการแข่งขันไป แต่ถ้าเสมอกันก็จะต้องแข่งขันกันอีกจนกว่าจะหาผู้ชนะได้ ผู้ชนะก็จะเข้าไปแข่งขันกับผู้ชนะต่อไปจนได้ผู้ชนะเลิศในที่สุด

ในการแข่งขันในครั้งนี้มีโรงเรียนที่ส่งเข้าแข่งขันทั้งสิ้น 9

โรงเรียนด้วยกันคือ

1. โรงเรียนสวนกุหลาบ (อังกฤษ)
2. โรงเรียนราชการ
3. โรงเรียนสายสวัสดิ์
4. โรงเรียนสวนกุหลาบ (ไทย)
5. โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์
6. โรงเรียนราชวิทยาลัย
7. โรงเรียนแผนที่
8. โรงเรียนวัดมทรณ
9. โรงเรียนกล่อมพิทยากร

ผลของการแข่งขันฟุตบอลชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการในปีแรกนี้ปรากฏว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เป็นผู้ชนะเลิศ โดยชนะโรงเรียนสายสวัสดิ์ไป 1 ประตู ("รายงานกรีฑา", รศ.120 : 310-353)

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการที่

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้มีความเพียรพยายามที่จะปลูกฝังให้เด็กได้เล่นฟุตบอล และรักการเล่นกีฬาเพื่อจะได้ใช้การกีฬาหรือฟุตบอล เป็นการพลศึกษาอย่างหนึ่งในวันที่จะกล่อมเกล่าให้เด็กนักเรียนได้เป็นผู้ที่มีน้ำใจนักกีฬา รู้จักออกตน ออกลิ้น รู้จักแพ้ รู้จักชนะ ไม่พยายาท สู้กันซึ่งหน้า มีความสามัคคีในหมู่คณะไม่มีการแบ่งแยก (ครูสภา, 2501 : 43) และ เป็นพลเมืองดีที่มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ นั้นว่าท่านได้สร้างแนวทางที่ถูกต้องให้เริ่มขึ้นกับวงการฟุตบอลของชาติแล้ว

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการได้หยุดไปในปี รศ.121 (พ.ศ.2445) และ รศ.122 (พ.ศ.2446) โดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัดว่ามาจาก

สาเหตุอะไร แต่อย่างไรก็ตามการแข่งขันฟุตบอลชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการก็ได้เริ่มขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และมีติดต่อกันมาตลอดจนถึง รศ.128 (พ.ศ.2452) ก็ได้มีการปรับปรุงแก้ไขระเบียบการแข่งขัน และวิธีการแข่งขันเสียใหม่ โดยเปลี่ยนจากการแข่งขันแบบแพ้คัดออกมาเป็นการแข่งขันแบบพบกันหมด ซึ่งกรมศึกษาธิการได้ออกประกาศเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลนักเรียน สำหรับโล่เงินของกรมศึกษาธิการ สำหรับ รศ.128 ดังมีใจความว่า

ด้วยการแข่งขันฟุตบอลโล่เงินของกรมศึกษาธิการ ซึ่งเคยมีประจำปีนั้นในปีที่แล้ว ๆ มาได้ ใช้วิธีจับสลากต่อสู้กันเป็นคู่ ๆ โรงเรียนไหนแพ้ก็คัดออก โรงเรียนไหนชนะก็ได้แข่งขันต่อไปจน ที่สุดเหลือชนะเป็นที่ 1 อยู่เพียงโรงเรียนเดียว โรงเรียนนั้นก็ได้รับโล่เงิน วิธีนี้ไม่สู้เป็น ยุติธรรม เพราะโรงเรียนที่โชคไม่ดีไปพลาดพลั้งลงเสียแต่ต้นมือ ก็ไม่มีโอกาสแก้ตัวต่อไป ใน การแข่งขันคราวนั้น เพราะฉะนั้นสำหรับศกนี้ และศกต่อ ๆ ไป กรมศึกษาธิการจะได้เปลี่ยนวิธี แข่งขันใหม่ให้ได้คู่ต่อสู้กันเป็นลำดับทุกโรงเรียนไป และนับคะแนนตามแพ้และชนะ ในที่สุด โรงเรียนไหนได้คะแนนมากกว่าโรงเรียนอื่น ๆ โรงเรียนนั้นก็ เป็นอันชนะได้โล่ ("ประกาศ การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนสำหรับโล่เงินของกรมศึกษาธิการ สำหรับศก 128", รศ.128 : 713)

นับได้ว่าการแก้วิธีการแข่งขันจากแพ้คัดออกมาเป็นการจัดการแข่งขัน แบบพบกันหมดนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีผู้ริเริ่มในการจัดฟุตบอลชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการได้ เห็นว่าการแข่งขันเพียงครั้งเดียวแล้วตรอมใจไปนั้นเป็นการไม่คุ้มค่ากับการเข้ามาแข่งขันและอาจทำให้ โรงเรียนดังกล่าวเกิดความท้อแท้ใจและเลิกเล่นฟุตบอลไปเลยก็ได้ และในการแข่งขันที่มีการแข่งขัน เพียงแค่ปีละครั้งนั้น ก็เป็นช่วงเวลาสั้นอยู่แล้ว ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่าควรจะได้เปลี่ยนการแข่งขันมา เป็นการพบกันหมดดังกล่าว

นอกจากนี้ ในปี รศ.128 นั้นทางกรมศึกษาธิการยังได้ออกข้อบังคับ การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนสำหรับโล่เงินออกมาใช้อย่างเป็นทางการ ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่ได้มีระเบียบ การหรือข้อบังคับอะไรที่ได้วางไว้เป็นหลักเกณฑ์อย่างนี้มาก่อน รายละเอียดของข้อบังคับการแข่งขัน ฟุตบอลนักเรียนสำหรับโล่เงินของกรมศึกษาธิการ ซึ่งออกใช้บังคับใน รศ.128 นั้น มีรายละเอียด อยู่ในภาคผนวก ("ข้อบังคับการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนสำหรับโล่เงินของกรมศึกษาธิการ", รศ. 128 : 714-716)

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนสำหรับโล่เงินของกรมศึกษาธิการได้มีการ เปลี่ยนแปลงและพัฒนาขึ้นอีกในปี รศ.129 (พ.ศ.2453) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในขณะนั้น มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ และรัชมหาราชการดำรงตำแหน่งเจ้ากรมตรวจ ได้เห็นว่า

ระเบียบของการแข่งขันตลอดจนวิธีจัดการแข่งขันนั้นยังมีข้อบกพร่องที่จะต้องแก้ไขให้ดีขึ้นอีกหลายประการ ท่านจึงได้เรียกประชุมคณะกรรมการจัดการแข่งขันขึ้นในวันที่ 10 มิถุนายน รศ.129 เวลาบ่าย 4 โมง 15 นาที ที่ห้องเจ้ากรมตรวจมีกรรมการเข้าประชุม 10 ท่าน คือ

1. พระยาไพศาลศิลปศาสตร์
2. หลวงจรีสวานะพันธ์
3. หลวงวินิจวิทยาการ
4. นายเรือ
5. นายศิริ
6. มิสเตอร์ ชัดตัน
7. มิสเตอร์ กอดเฟร
8. มิสเตอร์ ลิเวล
9. มิสเตอร์ คาร์ไรค์
10. มิสเตอร์ เซอร์วิล

และมีคณะกรรมการขาดการประชุม 5 ท่านคือ

1. หลวงสนิทราช
2. หลวงบำเหน็จจรญาณ
3. มล.แหยม
4. มิสเตอร์ ยอนสัน
5. มิสเตอร์ สมิต ("เรื่องการกรีฑา ศก 129 ก.")

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/1. เลขที่ 51.)

จากการประชุมคณะกรรมการจัดการแข่งขันดังกล่าว ได้มีข้อตกลงกันในที่ประชุม เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ชีตอายุ ผู้ลงชื่อสมัครเล่นจะต้องมีอายุอย่างสูงไม่เกิน 18 ปี นับถึงเวลาเริ่มการแข่งขันตามกำหนดคู่ประกาศ
2. ประเภทโรงเรียน โรงเรียนสามัญที่ไม่ใช่ของกรมศึกษาธิการ จะเข้าแข่งขันก็ได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตจากกรมการก่อน เรื่องนี้จะประกาศให้โรงเรียนทั้งหลายทราบ

3. อนุญาตพิเศษ ส่วนโรงเรียนราชวิทยาลัย กรรมการ
อนุญาติให้แข่งขันได้ เพราะเคยเข้าแข่งขัน เรียบร้อยแล้ว

4. ไล้ โรงเรียนที่ได้ไล้นั้นจะต้องชนะ 3 ครั้ง ไม่จำเป็น
ต้องชนะ 3 ครั้ง ติดต่อกัน อย่างแต่ก่อน

5. แก้กฏ กรรมการได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎเดิมบ้าง
เล็กน้อย มี

กฎข้อ 6 แก้เป็น : ยืนขว้างลูกบอลอย่างไรก็ได้ แต่
ต้องให้เท้าทั้งสองอยู่บนเส้น

กฎข้อ 8 ไม่ให้มือหรือแขนถูกลมอล

(" เรื่องการกรีฑา ศก. 129^๙ ข. แลจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 16/1. เลขที่ 52)

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าในปี ร.ศ. 129 นี้ การแข่งขัน
ฟุตบอลนักเรียนสำหรับไล้เงินของกรมศึกษา ได้เริ่มกระจายกว้างออกไป โดยอนุญาติให้โรงเรียน
อื่น ๆ ที่มีได้สังกัดในกรมศึกษาธิการได้เข้าร่วมแข่งขันด้วย อันเป็นการสนับสนุนให้กีฬาฟุตบอล
และการแข่งขันกีฬาฟุตบอลได้แพร่เข้าไปในหมู่นักเรียนอย่างทั่วถึงกัน

สำหรับการแข่งขันในปีนี้ ไล้ของกรมศึกษาธิการนั้น เนื่องจาก
การแข่งขันมีติดต่อกันมา 7 ปี แล้วและไม่มีโรงเรียนใดได้ไว้เป็นกรรมสิทธิ์ครอบครอง เพราะ
ไม่มีโรงเรียนใดได้ชนะเลิศติดต่อกัน 3 ปี เลย ดังนั้นจึงมีแต่จารย์ชื่อโรงเรียนที่ชนะเลิศใน
แต่ละปีไว้ โรงเรียนที่ชนะเลิศตั้งแต่ ปี ร.ศ. 120 - ร.ศ. 128. ที่ถูกจากริกไว้บนไล้
ในแต่ละปีที่ชนะเลิศนั้น เรียงตามลำดับมีดังนี้

- รศ. 120 (พ.ศ. 2444) โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์
- รศ. 123 (พ.ศ. 2447) โรงเรียนมัธยมวัดราชบูรณะ
- รศ. 124 (พ.ศ. 2448) โรงเรียนฝึกหัดครูฝั่งตะวันตก
- รศ. (125) (พ.ศ. 2449) โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์
- รศ. (126) (พ.ศ. 2450) โรงเรียนราชวิทยาลัย
- รศ. (127) (พ.ศ. 2451) โรงเรียนราชวิทยาลัย
- รศ. (128) (พ.ศ. 2452) โรงเรียนราชแพทยาลัย

เนื่องจากโล่นี้ ไม่มีโรงเรียนใดได้ไว้เป็นกรรมสิทธิ์ จึงให้
เก็บรักษาไว้ที่สามัคยาจารย์ต่อไป สำหรับโล่แข่งขันในปี ร.ศ. 129 นี้ เป็นโล่เงินของ
นาย ว.ย. ยอนสัน ที่ปรึกษาของกระทรวงธรรมการ

และการแข่งขันในปี ร.ศ. 129 นี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
ท่านเห็นว่า การแข่งขันฟุตบอลนั้นบางครั้ง อาจจะมีการขาดเจ็บเนื่องจากการเล่นที่เกิดอุบัติเหตุ
ขึ้นมาบ้าง เป็นบางครั้งบางคราว ท่านเห็นว่าควรจะได้มีแพทย์มาประจำอยู่สนามใน เวลา เล่น
เพื่อจะได้ทำการปฐมพยาบาลและดูแลผู้บาดเจ็บ อันเนื่องมาจากการเล่นแข่งขันดังกล่าว ท่าน
จึงมีหนังสือลงวันที่ 3 กันยายน ร.ศ. 129 ถึงหลวงบำเหน็จจรญาณ อาจารย์ผู้ปกครอง
โรงเรียนราชแพทยาลัย ใจความว่า

ด้วยการเล่นฟุตบอล เคยมีอันตรายในเวลาเล่นบ่อย ๆ บางคราวก็ถึงแก่แขนหัก
กรมศึกษาธิการจึงเห็นว่า ควรมีแพทย์ประจำอยู่ในเวลาเล่นทุกคราวด้วย
เพราะฉะนั้นขอให้โรงเรียนแพทย์ช่วยในเรื่องนี้ คือ ขอให้จัดแพทย์ ที่สมควรพร้อมทั้ง
เครื่องมือไปประจำการเล่นทุกคราวตามกำหนดเวลาเล่น ซึ่งท่านทราบอยู่แล้ว เมื่อมี
เหตุอันเกิดขึ้น ก็ขอให้เป็นที่ระเหยหายาก แก้ไขให้เป็นการสำเร็จ ไปโดยความเรียบร้อย
ด้วย ถ้าวันเล่นที่สนามโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ก็ไม่ต้องมีแพทย์ไป เพราะแพทย์สำหรับ
โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์มีแล้ว . . . ("เรื่อง การกรรฐา ศก. 129 ค." หอจดหมายเหตุ
แห่งชาติ. ศธ 16/1. เลขที่ 29, 30)

สำหรับวิธีการจัดการแข่งขันในปีนี้ใช้วิธีการจัดการแข่งขันแบบ
แพ้คัดออกในรอบแรก ผู้ชนะเข้ามาเล่นในรอบสอง และในรอบสองนี้ใช้วิธีจัดการแข่งขันแบบพบ
กันหมด ทีมที่ได้คะแนนมากที่สุดในรอบสอง เป็นทีมชนะเลิศได้โล่เงินของนาย ว.ย. ยอนสัน ที่
ปรึกษากระทรวงธรรมการ

ในปี ร.ศ. 130 (พ.ศ. 2454) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
ซึ่งในขณะนั้นมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าให้
ดำรงตำแหน่งรั้งปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนชิงโล่เงินของกรมศึกษาธิการในปี
ร.ศ. 130 นี้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับผลของการแข่งขันอย่างหนึ่งคือ นอกจากจะนับ
คะแนน ตามวิธีการจัดการแข่งขันแบบพบกันหมดแล้ว ก็ยังมีการนับลูกได้ลูกเสีย เพิ่มขึ้นมาอีก
อย่างหนึ่ง ดังประกาศของกรมศึกษาธิการ เกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนชิงโล่เงินของ
กรมศึกษาธิการดังมีข้อความในตอนหนึ่งว่า

ถ้าได้คะแนน เท่ากันอยู่สองพวกหรือสามพวกก็ดี จะคิด เปอร์ เซ็นต์ตามจำนวนโกล์ที่เสีย เทียบกับโกล์ที่ได้ในรอบนี้ คือว่าพวกไหนเสียน้อย เปอร์ เซ็นต์ พวกนั้น เป็นผู้ชนะ ("รายงาน การแข่งขันฟุตบอลนักเรียน ศก 130, ร.ศ. 130 : 727)

นอกจากนี้ยังมีการ เพิ่ม เวลาแข่งขันออกไปอีก หลังจาก การ แข่งขันได้สิ้นสุดลง และผลเสมอกัน ดังข้อความในประกาศตอนหนึ่งว่า

ถ้าไม่แพ้ไม่ชนะกันภายในกำหนด ให้ผู้ตัดสิน จัดให้เล่นต่อไปอีก 20 นาที ("รายงาน การแข่งขันฟุตบอลนักเรียน ศก 130", ร.ศ. 130 : 680)

ในปี ร.ศ. 131 (2455) การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของ กรมศึกษาธิการได้มีการแบ่งรุ่นสำหรับที่จะเข้าแข่งขัน คือแบ่งออกเป็น 2 รุ่นด้วยกัน คือ รุ่น เล็ก กับรุ่นใหญ่ ดังแจ้งความของกรมศึกษาธิการ เรื่องการแข่งขันฟุตบอลครูและนักเรียนประจำ ร.ศ. 131 มีใจความว่า

ด้วยบัดนี้ คือเวลาที่ควรจะเริ่ม การแข่งขันฟุตบอล ครูและนักเรียนแล้ว จึงแจ้งความ ให้ทราบดังนี้คือ

1. การแข่งขันฟุตบอลครุนั้น ให้ครูในแขวงหนึ่ง ๆ รวมกันเข้าเป็นพวกหนึ่ง แล้ว แข่งขันกับครูอีกแขวงหนึ่ง ดังปรากฏในสมุดข้อมบังคับ การแข่งขันฟุตบอลนั้นแล้ว และตาม ข้อมบังคับนั้นได้อนุญาตให้โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์และโรงเรียนราชแพทยาลัย ซึ่งเป็น โรงเรียนชั้นสูงเข้าแข่งขันในจำพวกครูได้ใน ศก 131 นี้ ยอมให้โรงเรียนอื่น นอกจาก โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และโรงเรียนราชแพทยาลัย เข้าแข่งขันด้วย แต่จะต้องมีอายุ ความเขตรัดจะได้อีกต่อไป

2. การแข่งขันฟุตบอลนั้น ยอมให้โรงเรียนทั้งหมด ไม่ว่าโรงเรียนใดเข้าแข่งขัน ได้อย่างทุกปีมา

3. โรงเรียนหนึ่งจะเข้าแข่งขันทั้ง 2 แผนก คือ ทั้งแผนกครูและแผนกนักเรียน ด้วยก็ได้ แต่นักเรียนคนใดในโรงเรียนที่เข้าแข่งขันทั้ง 2 พวก และนักเรียนคนนั้น เข้า แข่งขันอยู่พวกหนึ่งแล้ว จะเข้าแข่งขันทั้ง 2 พวกก็ได้

4. ผู้ที่จะเข้าแข่งขัน แผนกฟุตบอลนักเรียนจะต้องมีอายุนับถึงวันที่ 30 มิถุนายน ร.ศ. 131 ไม่เกิน 16 ปีเต็ม ส่วนแผนกฟุตบอลครุนั้นไม่จำกัดอายุ

5. ครูแขวงใดและนักเรียนโรงเรียนใด จะเข้าแข่งขันขอให้ออกมาให้กรมศึกษาธิการ ทราบภายในวันที่ 30 มิถุนายน ร.ศ. 131 การบอกไม่จำเป็นต้องบอกชื่อผู้เล่นด้วย บอกแต่ว่าแขวงนั้นหรือ โรงเรียนนั้นจะเข้าแข่งขันด้วยเท่านั้น แต่เมื่อถึงเวลาเล่นแล้ว ข้าหลวงจัดการประจำแขวง และครูใหญ่โรงเรียนที่เข้าแข่งขัน ต้องรับผิดชอบว่า ผู้ที่ เข้าแข่งขันนั้น เป็นครูหรือเป็นนักเรียนในแขวงของตนจริง

6. ทุก ๆ พวกในเวลาเล่น ข้าหลวงจัดการหรือครูใหญ่ต้องจัดให้มีผู้กำกับคนหนึ่ง และหาผู้กำกับเส้นมาคนหนึ่ง และหาฟุตบอลมาด้วย ("แจ้งความกรมศึกษาธิการ", ร.ศ. 131 : 516 - 517)

จะเห็นได้ว่าการแข่งขันฟุตบอลในปี ร.ศ. 131 นี้ ได้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้นคือ ให้นักเรียนคนหนึ่งสามารถจะเล่นได้ทั้ง 2 รุ่นด้วยกัน และเป็นการกำหนดอายุของนักเรียนที่จะเข้าแข่งขันในรุ่น เล็กให้ต่ำลงมา นั่นก็หมายความว่า เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนที่มีอายุน้อยได้ร่วมในการแข่งขันมากยิ่งขึ้น อัน เป็นการแสดงให้เห็นว่าท่าน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ผู้ริเริ่มและสนับสนุนตลอดจน เป็นผู้ดำเนินการจัดการแข่งขันฟุตบอลของกรมศึกษานี้ได้มองเห็นการณ์ไกลในอันที่จะปลูกฝังให้เด็กได้มีความรักและสนใจในการเล่นฟุตบอล เพื่อที่จะพัฒนาการกีฬาของฟุตบอลไทยในกาลข้างหน้าให้เจริญขึ้นต่อไป

การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของกรมศึกษาธิการ โดยความคิดริเริ่มและดำเนินการโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้มีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง เพื่อให้เกิดการพัฒนาเรื่อยมา ในปี พ.ศ. 2457 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับทีมที่เข้าแข่งขัน คือ กำหนดให้มีการแข่งฟุตบอลที่จะเข้าแข่งขันออกเป็น 3 รุ่นคือ รุ่นใหญ่ รุ่นกลาง และรุ่นเล็ก (สวัสดิ์ เลขยานนท์, 2520 : 227)

ในปี พ.ศ. 2458 ขณะนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาธรรมศักดิ์มนตรี รุ่งตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ ได้ให้กรมศึกษาธิการออกคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของกรมศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ. 2458 โดยแบ่งออกเป็นแผนกต่าง ๆ ดังนี้คือ เจ้าของบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ตัดสิน ผู้กำกับเส้น ผู้จัดรายงาน ("การแข่งขันฟุตบอล ศก 2458," 2458 : 788-789) ซึ่งนับได้ว่าเป็นครั้งแรกในการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของกรมศึกษาธิการ (รายละเอียดของเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ อยู่ในภาคผนวก)

นอกจากมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่แผนกต่าง ๆ ให้ปฏิบัติงานในการแข่งขันให้ลุล่วงไปด้วยดีแล้ว ในการแข่งขันในปีนี้ ทางกรมศึกษาธิการยังมีแจ้งความไปยังโรงเรียนต่าง ๆ ให้ทราบถึงลักษณะของการเล่นที่รุนแรงหรือเล่นเฟล่าวที่ผู้เล่นในแต่ละทีมจะต้องเน้นเป็นพิเศษอีกด้วย ซึ่งเรียกว่าการทุจริตในเชิงเล่น (เฟล่าว) ที่จะปล่อยปะละเลยไม่ได้เป็นอันขาดอันประกอบไปด้วย

1. บัดมือชกด้วยมือหรือส่วนของแขน
2. ผลักอีกฝ่ายหนึ่งด้วยมือหรือตอกด้วยศอก
3. เตะแขนหรือขัดขาน เพื่อให้ฝ่ายหนึ่งล้ม

4. วิ่ง เข้าข้างหลังแล้วสอดขาขัดให้อีกฝ่ายหนึ่งล้ม
5. วิ่ง โคนข้างหลังของอีกฝ่ายหนึ่ง (ที่ไม่ใช่เวลาเขากับลูกบอล เมื่อจวนได้จวน เสียของเขา)
6. วิ่ง เข้าโคน เขาด้วยกิริยารุนแรง เกินควร
7. ก้มหรือสอดตัว เข้าไปหาอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เขาล้ม
8. กระโดดเตะสูง
9. กระโดดข้ามลูก ไปกระแทกอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อจะแย่งลูก
10. กระโดด เข้าไปในหมู่ที่เขากำลังขุมนเล่นกันอยู่
11. เกาะเกี่ยว และจุดรั้งกันด้วยกิริยารุนแรง เกินสมควร

เมื่อแย่งลูกกัน บางทีก็จำเป็นต้องกัดกันอีกฝ่ายหนึ่งไว้ แต่ห้ามใช้มือ หรือศอกถอง ใช้ได้แต่ไหล่เท่านั้น

ห้ามมิให้ผู้ เล่นปล่อยลูกบอล เพื่อประสงคริ่ง โคนอีกฝ่ายหนึ่ง
 ("การแข่งขันฟุตบอล สก' 2458" : 789-790)

นอกจากนั้นการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของกรมศึกษาธิการในปีนี้ได้กำหนดคบทลงโทษสำหรับทีมและการประท้วงไว้ด้วย โดยกรมศึกษาได้ทำหนังสือแจ้งให้โรงเรียนต่าง ๆ ทราบ (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก) ("การแข่งขันฟุตบอล สก' 2458" : 2458 : 790-791)

สำหรับการแข่งขันฟุตบอลนักเรียนชั้นมัธยมของกรมศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2459 นี้ ได้มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้เข้าแข่งขันในชุดต่าง ๆ ไว้ดังนี้คือ

- ชุดที่ 1. การแข่งขันรุ่นใหญ่ ได้แก่ครูแขวงหนึ่ง ๆ รวมกัน เป็นสำหรับหนึ่ง อย่างหนึ่ง หรือครูกับนักเรียนในโรงเรียนหนึ่ง ๆ รวมกันเป็นสำหรับหนึ่งอย่างหนึ่ง กับนักเรียนโรงเรียนหนึ่ง ๆ รวมกัน เป็นสำหรับหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง และการแข่งรุ่นนี้ไม่กำหนดอายุผู้เข้าแข่งขัน

ชุดที่ 2 การแข่งขันรุ่นกลาง ได้แก่โรงเรียนประถม และ
มัธยมทั่วไป ไม่กำหนดอายุเหมือนกัน

ชุดที่ 3 การแข่งขันรุ่นเล็ก ได้แก่โรงเรียนประถม และ
มัธยมมีกำหนดอายุไม่เกิน 14 ปีเต็ม

("เรื่อง การแข่งขันฟุตบอลครูและนักเรียนประจำ พ.ศ. 2459 ถ." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
ศธ 1613 เลขที่ 1)

ในวันที่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2459 ได้มีพระราชโองการ
โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ
(ตุรสุภา, 2501 : 30) และในสภเดียวกันนี้เอง การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนและครูของ
กรมศึกษาธิการ ที่ท่านได้เป็นผู้ริเริ่ม และจัดดำเนินการแข่งขัน ติดต่อกันมานั้น พอถึงในปี
(พ.ศ. 2459) คณะกรรมการจัดการแข่งขันได้ให้มีการ เก็บเงินค่าเข้าชมการแข่งขันฟุตบอล
ในปีนี้ด้วย ดังรายละเอียดได้มี แจงอยู่ในข่าวการแข่งขันฟุตบอลของกรมศึกษาธิการ ประจำปี
พ.ศ. 2459 มีใจความว่า

จะมีการเก็บค่าเข้าดูการแข่งขันฟุตบอลชิงโล่ของกรมศึกษาธิการ สำหรับสนาม
โรงเรียนสวนกุหลาบ ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน เป็นต้นไป อัตราที่จะเก็บมีดังนี้

1. ลูกเสือ นักเรียน ที่แต่งเครื่องแต่งตัว พลทหารบก ทหารเรือ พลตำรวจภูธร
และตำรวจนครบาล เก็บคนละ 1 สตางค์

2. นอกจากข้อ 1 เก็บคนละ 10 สตางค์

เงินที่เก็บได้เท่าใดแบ่งเป็น 4 ส่วน ให้แก่โรงเรียนที่เข้าแข่งขัน โรงเรียนละส่วน
ให้แก่สนามส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งบำรุงกองลูกเสือ กรุงเทพมหานคร. ("เรื่องการแข่งขัน
ฟุตบอลครูและนักเรียนประจำ พ.ศ. 2459" ข. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/3.
เลขที่ 200.)

ในปี พ.ศ. 2460 กระทรวงธรรมการโดยท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวง ได้ให้มีการแก้ไขข้อบังคับ การแข่งขันฟุตบอลสำหรับโล่ของกรมศึกษาธิการ เสียใหม่
ทั้งนี้ข้อบังคับที่ใช้อยู่ยังไม่สมบูรณ์และกระจัดกระจายดังความเห็นของเจ้าหน้าที่ ที่ได้แจ้งให้
เสนาบดีกระทรวงธรรมการทราบมีใจความในตอนหนึ่งว่า

ข้อบังคับของ การแข่งขันฟุตบอลที่มีมาแล้วยังกระจัดกระจายรวมไม่คิด และยังบกพร่อง
จึงให้เก็บรวบรวมขึ้นใหม่ ให้เหมาะกับเวลา

ข้อบังคับการแข่งขันฟุตบอลสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาธิการ ตั้งขึ้น
โดยอนุมัติของกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2460 นี้ ได้ตั้งความหมาย โดยต้องการเพื่อขัด
เกลาล้านดานให้เกิดคุณความดี 4 ประการด้วยกันคือ

1. ใจนักเลง ต่อสู้ซึ่งหน้า ไม่ลอบ ไม่แฉ่ง ถึงแท้ก็ไม่อาฆาต
ถึงชนะก็ไม่เยาะเย้ย
2. สามัคคี หมายถึงเอานะด้วยการรวมกำลังทั้งพวก
ไม่อวดดี หรือคิดเอานะลำพังตน
3. อัจฉาญ การที่ได้ทันหน้าเข้าสู่อันตรายอยู่บ้าง ย่อมกำจัด
เสีย ซึ่งความพลาด
4. ขันติ ความเพื่องพละ แต่ต้นมือไม่ควร เป็น เหตุให้
ท้อแท้ใจถึงแก่ปราชัยปลายมือ

สำหรับข้อบังคับของการแข่งขันฟุตบอลของกรมศึกษาธิการ
ในปี พ.ศ. 2460 นี้ มีทั้งหมด 25 ข้อด้วยกัน ("เรื่องข้อบังคับการแข่งขันฟุตบอลของ
กรมศึกษาธิการ" ข. (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ 16/6. เลขที่ 2, 3, 4, 5, 6, 7,
8, 9, 10) (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก)

การแข่งขันฟุตบอลชิงโล่ของกรมศึกษาธิการได้ดำเนินต่อมา
ในปี พ.ศ. 2463 การแข่งขันก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็นการแข่งขันฟุตบอลชิงโล่ของกระทรวงศึกษาธิการ
(ในปี พ.ศ. 2462 กระทรวงธรรมการได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นกระทรวงศึกษาธิการ)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2464 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดี
กระทรวงศึกษาธิการได้ออกคำสั่ง ลงวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2464 ว่าด้วยการแข่งขัน
ฟุตบอลชิงโล่ของกระทรวงศึกษาธิการ โดยให้มีพนักงานตรวจแข่งไปตรวจตรา ดูแลการ
แข่งขันด้วยทุกครั้ง เพื่อช่วยครูผู้ควบคุมนักเรียนได้ดูแลนักเรียนให้อยู่ในระเบียบเรียบร้อย ขณะ
ชมการแข่งขัน ("ขบใจกรมการจัดการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ และเจ้าหน้าที่
กองบ็องกันเทศ", 2465 : 136).

และในปีเดียวกันนี้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์ เสนาบดีกระทรวง
ศึกษาธิการ ก็ได้มีคำสั่งให้ กรมมหาวิทยาลัย ได้จัดแพทย์จากศิริราชพยาบาลให้ไปประจำสนาม
ในเวลาที่มีการแข่งขัน คนหนึ่งด้วยทุกคราวไป เพื่อว่ามีอุบัติเหตุอันต้องการความช่วยเหลือจาก
แพทย์โดยทันด้วย และการแข่งขันในปีนี้ นักเรียนเล่นได้ดีและมีความเรียบร้อยมากกว่าปีผ่าน ๆ มา
(คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ 19/2064, 2464 : 867)

ในปี พ.ศ. 2465 การแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ
ได้มีการแก้ไขข้อบังคับอีกครั้งหนึ่ง เพราะข้อบังคับในปี พ.ศ. 2460 นั้น ยังมีข้อบกพร่องอยู่
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการจึงได้ให้มีการแก้ไข เพื่อให้การแข่งขัน
มีความสนุกสนาน มีความยุติธรรมในระหว่างชุดที่เข้าแข่งขันมากยิ่งขึ้น ข้อบังคับที่เปลี่ยนแปลง
และแก้ไขใหม่ ในปี พ.ศ. 2465 นี้ มีรายละเอียดที่แตกต่าง ๆ ไปจากปี พ.ศ. 2460 บ้าง
ดังนี้คือ

การแบ่งรุ่นในการแข่งขัน ในปี พ.ศ. 2465 ได้กำหนดให้มี
การแบ่งรุ่นในการแข่งขันออกเป็น 3 รุ่นด้วยกันคือ

- (1) รุ่นเล็ก มีกำหนดส่วนสูงของผู้เล่นไม่เกิน 150 เซนติเมตร
- (2) รุ่นกลาง กำหนดส่วนสูงของผู้เล่นไม่เกิน 160 เซนติเมตร
- (3) รุ่นใหญ่ ไม่กำหนดส่วนสูงของผู้เล่น

ผู้เล่นที่จะเล่นในรุ่นเล็กและรุ่นกลาง ต้องเป็นผู้เล่นที่ยังไม่เคย
เข้าแข่งขันของคณะฟุตบอลแห่งสยามหรือคณะฟุตบอลเสือป่าในหลวงมาก่อน

นอกจากนี้วิธีการจัดการแข่งขันก็กำหนดวิธีการจัดการแข่งขัน
เสียใหม่ คือ ถ้ารุ่นใดมีโรงเรียนเข้าแข่งขันไม่เกิน 5 ทีม จัดการแข่งขันด้วยวิธีพบกันหมด และ
จัดแข่งขันกันใหม่ ถ้าการแข่งขันเสร็จสิ้นลงแล้ว มีคะแนนเท่ากันสองทีมขึ้นไป โดยเอาทีมที่มี
คะแนนเท่ากันมาแข่งขันกันจนกว่าจะมีคะแนนที่มากที่สุดเพียงทีมเดียว

ในกรณีที่มิได้มีทีมที่เข้าแข่งขันเกิน 5 ทีมขึ้นไป การแข่งขัน
ก็จะจัดแบบแพ้คัดออก ก่อนจนเหลือ 5 ทีม แล้วจึงจัดการแข่งขันแบ่งพบกันหมด ("ข้อบังคับการ
แข่งขันฟุตบอล", 2464-2465 : 964-971)

สำหรับการแข่งขันในปี พ.ศ. 2465 นี้ คณะกรรมการจัดการแข่งขันได้บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับ การแข่งขันที่น่าสนใจไว้ในตอนหนึ่งว่า

โรงเรียนที่ติดข้อบังคับคือโรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ส่งผู้เล่นที่ไม่มีชื่อในบัญชีตามที่วางระเบียบไว้ ในวันเล่นแข่งขันกับโรงเรียนบพิตรพิบูลย์ โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ชนะแต่ถูกปรับให้แพ้. . . ("รายงานการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465", 2465 : 50)

ในปี พ.ศ. 2466 การแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อบังคับจากปี พ.ศ. 2465 อีกครั้งหนึ่งในเรื่องของการกำหนดอายุ และ ส่วนสูงของผู้เล่น คือ

รุ่นเล็ก มีกำหนดส่วนสูงของผู้เล่นไม่เกิน 150 เซนติเมตร และอายุไม่เกิน 16 ปีเต็ม นับถึงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2466

รุ่นกลาง กำหนดส่วนสูงของผู้เล่นไม่เกิน 160 เซนติเมตร และอายุไม่เกินกว่า 18 ปี เต็มนับถึงวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2466

รุ่นใหญ่ ไม่กำหนดส่วนสูงและอายุของผู้เล่น

นอกจากนี้ยังกำหนดไว้ว่า ผู้ที่จะเล่นรุ่นใหญ่ ต้องไม่เป็นผู้ที่เคยเข้าเล่นให้คณะหรือสโมสรในปีที่ได้รับถ้วยของคณะแห่งฟุตบอลสยาม หรือของคณะฟุตบอลเสือป่าในหลวง เลยแม้แต่ครั้งเดียว

ส่วนในเรื่องของการแข่งขัน ได้กำหนดไว้ว่า ถ้ามีทีมเข้าแข่งขันเกิน 4 ทีม ก็ให้จัดการแข่งขันแบบแพ้คัดออกก่อนจนเหลือ 4 ทีมสุดท้าย แล้วจึงจัดการแข่งขันแบบพบกันหมด ("ข้อบังคับการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466", 2466 : 916-926)

และในการแข่งขันในปีนี้ นาย โอ โกรนแมนน์ ได้ให้ถ้วยแก่กระทรวงศึกษาธิการสำหรับการแข่งขันฟุตบอลถ้วยหนึ่ง กรรมการจึงให้มีการเพิ่มขึ้นอีกรุ่นหนึ่ง เรียกว่า "รุ่นพิเศษ" ผู้เล่นในรุ่นพิเศษ ไม่จำกัดส่วนสูง และอายุ หรือได้เคยเล่นที่ใด ๆ มาแล้ว แต่จำกัดว่าต้องเป็นนักเรียนในโรงเรียนนั้น ๆ มาก่อนวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2466 ถ้าโรงเรียนใดได้ถ้วย 2 ปี ติดต่อกัน หรือ 3 ปีไม่ติดต่อกันก็จะได้ด้วยได้เป็นสิทธิ ("แจ้งความการจัดการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ", 2466 : 147 - 148)

และในการแข่งขันในปี พ.ศ. 2466 นี้ ได้มีบันทึกเกี่ยวกับ
ความเห็นของคณะกรรมการในเรื่องของการคัดตัวของผู้เล่น เข้าแข่งขัน ซึ่งมีข้อความที่น่าสนใจ
ในตอนหนึ่งว่า

การเล่นฟุตบอลตามที่สังเกตเห็น โรงเรียนที่ส่งนักเรียนเข้าเล่น ควรจะคิดคำนึงถึง
เรื่องที่จะฝึกหัดเด็กให้เป็นนักกีฬาให้มากขึ้นจะดี ไม่ควรแต่เอาชนะเท่านั้น เช่น นักเรียนที่มี
ฝีมือในเชิงเล่น แต่เล่นเกเรด้วย โรงเรียนไม่ควรเอาเข้าเล่นเลยเป็นอันขาด โรงเรียน
ควรจะคิดว่านักเรียนของตัวเอง เล่น เกเรนั้นยอมขายหน้า และเสื่อมเสียเกียรติยศ มากกว่า
ที่จะเล่นแพ้เขาโดยเชิงกีฬาแท้ ข้อนี้ต้องพยายามให้โรงเรียนทั้งหลายเข้าใจให้แจ่มแจ้ง
และประพฤติกฎต้องจริง ๆ ("รายงานกรรมการจัดการแข่งขันฟุตบอล" 2466 -
2467 : 525)

ในปี พ.ศ. 2467 การแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ
ก็ได้มีการแข่งขันตามปกติ โดยใช้ข้อบังคับของการแข่งขันในปี พ.ศ. 2466 โดยทำการแข่งขัน
กันที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยและโรงเรียนเทพศิรินทร์ ตามเคย และในการแข่งขันฟุตบอล
ของกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2467 นี้ ได้มีบันทึกของคณะกรรมการที่ได้แสดงให้เห็น
ถึงพัฒนาการของฟุตบอลนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการที่น่าสนใจดังนี้

(1) ฝีมือเล่น พวกที่ได้รับโล่หรือถ้วยในปีนี้ ไม่ใช่แต่จะเป็นพวกที่เล่นเก่งกว่าพวกอื่น ๆ
ที่เข้าแข่งขันเท่านั้น เป็นพวกที่มีฝีมือในเชิงเล่นจริง ๆ ด้วยนับได้ว่าเชิงเล่นของทั้ง 4
รุ่น นี้ ถ้าจะไม่ดีกว่า ก็ดีเท่ากับปีก่อน ๆ แน่นอน

(2) ความนิยมของผู้ดู มีคนนิยมชมชอบดูการแข่งขันฟุตบอลมากขึ้น ผู้ดูที่เป็นนักเรียน
ของกระทรวงศึกษาธิการความประพฤติดีขึ้นมากทีเดียว คือ ไม่ค่อยจะได้นินเสียงที่
หยาบคาย ต่อว่าเสียศีลกัน หรือยุยงให้ผู้เล่นกระทำการทุจริตต่าง ๆ เหมือนกับที่เคยเป็นมา
ในปีก่อน ๆ

(3) ความประพฤติกของผู้เล่น ความประพฤติกของผู้เล่นก็ดีกว่าปีก่อน ๆ มากดังหลาย
สิบเท่า การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ากรรมการจัดการแข่งขันฟุตบอล ได้พยายามเลือกผู้ตัดสิน แต่
ที่ดี ๆ มาตัดสิน กับทั้งได้คอยเอาใจใส่มาควบคุมการแข่งขัน เสมอทุกคราวมิได้ขาดเลย
และคอยตักเตือนผู้ตัดสินอยู่เสมอให้ตัดสินอย่างกวัดจัน ไม่ปล่อยให้ผู้เล่นมีโอกาสกระทำทุจริต
ซึ่งกันและกันได้ถนัด

(4) ผู้ช่วยเหลือต่าง ๆ คือสารวัตรทหาร และสารวัตรในพระราชสำนัก กับแพทย์
โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งได้มาช่วยควบคุมและประจำทุก ๆ วันแข่งขัน คณะกรรมการจัดการ
แข่งขันฟุตบอลนักเรียน จะเว้นขอบใจเสียมิได้เลย ทั้งขอขอบใจเจ้าพนักงาน ตรวจการ
ศึกษาแขวงต่าง ๆ ทุกคนที่ได้อุทิศส่ำหาลัดเวรกันมาควบคุมการแข่งขันฟุตบอลด้วย ("รายงาน
การแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี พ.ศ. 2467", 2467: 518-519)

ในปี พ.ศ. 2468 การแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ จัดขึ้นตามปกติในปีนี้ ในรุ่นถ้วยพิเศษ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชนะเลิศ 3 ปี จึงได้ด้วยของ นาย โอ. โครแมนต์ ไปครอง เป็นกรรมสิทธิ์ และในการแข่งขันในปีนี้คณะกรรมการได้บันทึกความเห็นเกี่ยวกับการแข่งขันฟุตบอลในรุ่นเล็ก มีใจความที่น่าสนใจในตอนหนึ่งว่า

การแข่งขันสำหรับรุ่นเล็ก ผลจะให้มีมากกว่าที่แจ้งมา ไม่ควรใช้วิธีแข่งขันชนิดคัดออก โดยเหตุที่ว่านักเรียนโรงเรียนที่แพ้ แล้วจะไม่มีโอกาสเล่นฟุตบอลอีก โรงเรียนเล็ก ๆ เมื่อถูกคัดออกแล้ว มักจะไม่เล่นต่อไปอีก สำหรับปีนั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นนักเรียนในโรงเรียนนั้น อาจได้เล่นฟุตบอลแค่เพียงเดือนเดียวเท่านั้น หรือน้อยกว่าเสียอีกในปีหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ความประสงค์ของกระทรวงศึกษาธิการ ("รายงานการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี 2468", 2468 : 824-825)

ในปี พ.ศ. 2469 กระทรวงศึกษาธิการได้เปลี่ยนชื่อกลับไปเป็นกระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเปลี่ยนชื่อมาเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2462 และในการแข่งขันฟุตบอลของกระทรวงธรรมการในปีนี้ได้จัดการแข่งขันโดยแบ่งออกเป็น 3 รุ่นคือ

รุ่นเล็ก กำหนดส่วนสูงไม่เกิน 150 เซนติเมตร ไม่กำหนดอายุ เป็นการแข่งขันชิงถ้วยรางวัลของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

รุ่นกลาง กำหนดส่วนสูงไม่เกิน 160 เซนติเมตร ไม่กำหนดอายุ เป็นการแข่งขันชิงโล่ของนาย ว.ย. ยอนสัน

รุ่นใหญ่ ไม่กำหนดส่วนสูงและอายุ เป็นการแข่งขันชิงโล่ของมหาเสวกโท พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัต ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ("เรื่อง การกีฬาของกระทรวงธรรมการ" ถ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 16/20 เลขที่ 11)

สำหรับ การแข่งขันในปีนี้ ทางคณะกรรมการจัดการแข่งขันได้เห็นความสำคัญของการแข่งขันในรุ่นเล็กเป็นอย่างมาก โดยได้ออกคำเตือนไปยังผู้ตัดสิน และผู้ฝึกหัดมีความว่า

กรรมการมีความประสงค์จะฝึกหัดนักกีฬารุ่นเล็กนี้ ให้เล่นถูกต้องตามกติกาของการเล่นฟุตบอลทุกประการ เพื่อจะทำให้เด็กมีนิสัยเป็นนักกีฬาแท้ ดิ้นตัวไปในภายหน้า ทั้งเมื่อถึงโอกาสเข้าเล่นในรุ่นกลาง รุ่นใหญ่ต่อไปด้วย เพราะฉะนั้น กรรมการจึงขอร้องให้ผู้ตัดสิน

ทั้งหลายในรุ่นนี้ กระทำหน้าที่ตัดสินในข้อที่ผู้เล่นกระทำผิดอย่างกวัดขັນที่สุด ดังเช่นที่ได้
เห็นอยู่โดยมากคือ ขอบกระโดดโคน ไข่เข้ากระแทก สอกถอง หรือมือผลักใสเหล่านี้ เป็นต้น
เมื่อผู้ใดกระทำผิดในข้อเหล่านี้ แม้ว่าจะเล็กน้อย ผู้ตัดสินควรทำโทษทันทีอย่าปล่อยละเลยให้
เคยตัวเป็นอันขาด

กรรมการถือตามสุภาษิตว่า "ไม้อ่อนดัดง่าย" เช่นนั้นจึงขอเตือน ครูผู้ฝึกหัด นักเรียน
รุ่นเล็กนี้ให้ เป็นนักกีฬาที่ดีแท้ และเล่นให้ถูกต้องตามกติกาเสมอ ไม้อ่อนดัดง่ายฉันใด ครูผู้
รู้จักใช้วิธีฝึกหัด เด็กให้ดีคงไม่ยากนัก ขอให้เชื่อเถิดว่าแรงของท่านที่ได้ลงไปในการฝึกหัดนี้
จะไม่เสียไปโดยไร้ประโยชน์ นอกจากได้ชื่อว่าท่านได้หัดให้พลเมืองของเรารู้จัก เป็นนักกีฬา
ที่ดีแล้ว ในปีหน้าท่านยังได้นักฟุตบอลที่ดีไว้สำหรับโรงเรียนท่านอีกด้วย และต่อไปโรงเรียน
ของท่าน ก็จะมีนักกีฬาในทางเล่นฟุตบอลนี้ อย่างดีทุกรุ่นไป ("เรื่อง การกีฬาของ
กระทรวงธรรมการ ข." หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/20 เลขที่ 36.)

ในปี พ.ศ. 2469 นี้เอง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ ได้กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2469
พร้อมกับพระยาโอวาทวรกิจ ซึ่งเป็นผู้ช่วยปลัดทูลฉลอง ด้วย (แน่งน้อย ติศศิรานนท์, 2518 :
222) การแข่งขันฟุตบอลนักเรียนของกรมศึกษาธิการที่ท่าน เป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการมาโดยตลอด
นั้น จากครั้งแรกในปี ร.ศ. 120 (พ.ศ. 2444) มาจนถึงในปี พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นปีที่ท่าน
ลาออกจากราชการรวมเป็นเวลาถึง 20 ปีเต็ม จากครั้งแรกที่เด็กนักเรียน เล่นกีฬาฟุตบอลไม่เป็น
เลย และถูกคัดค้านจากผู้ปกครองนักเรียน ตลอดจนครูบาอาจารย์จากโรงเรียนต่าง ๆ ที่ไม่เห็น
ด้วย ดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านกลับ เห็นการเล่นฟุตบอลนั้น เป็น
พลศึกษาส่วนหนึ่ง ที่จะช่วยให้เด็กนักเรียนมีความแข็งแรง มีน้ำใจ เป็นนักกีฬา มีความ เป็นสุภาพบุรุษ
ตลอดจน เป็นพลเมืองดีของชาติในวันข้างหน้า ท่านจึงได้เพียรพยายามทำเรื่องนี้มาจน เป็นผลสำเร็จ
จากเวลา 20 ปีเต็มที่ท่านได้กระทำมา กีฬาฟุตบอลได้เป็นส่วนหนึ่งของการพลศึกษา กีฬาฟุตบอล
ได้เป็นที่นิยม แพร่หลายกันไปอย่างกว้างขวาง นับได้ว่าท่าน เป็นบุคคลสำคัญอีกผู้หนึ่งที่ได้วางราก
ฐาน ทางด้านกีฬาฟุตบอล ให้กับประเทศไทย จน เป็นกีฬาที่แพร่หลายมากที่สุดในปัจจุบัน

2.2.2 การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกีฬามวยสากล

ในปี พ.ศ. 2463 เจ้าพระยาอรรคมุสิกคัมภีร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการได้จัดให้มีการแข่งขันกีฬามวยฝรั่ง (มวยสากล) ขึ้นเป็นครั้งแรกสำหรับนักเรียนและครูที่เรียนวิชามวยฝรั่ง อยู่ที่สโมสรกรีฑาของสมาคมอาจารย์สโมสร โดยมีผู้สอนคือ หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ (วิทยาจารย์, 2463 : 1069) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในวิชามวยฝรั่งเป็นอย่างมาก เมื่อได้จัดการเรียนการสอนมาเป็นเวลานานพอสมควรแล้วทางกระทรวงศึกษาจึงได้จัดให้มีการสอไล่วิชามวยฝรั่งขึ้น และการสอไล่นี้จัดสอในลักษณะให้ผู้เรียนได้ทำการแข่งขันกัน จึงนับได้ว่าเป็นการแข่งขันมวยฝรั่ง (สากล) สมัยแรกสำหรับครูและนักเรียนเป็นครั้งแรกของไทย ซึ่งการจัดการสอไล่วิชามวยฝรั่งในวิชานี้ ทางกระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศของกระทรวงศึกษาธิการเกี่ยวกับเรื่องนี้มีใจความตอนหนึ่งว่า

วิชามวยฝรั่ง ซึ่งได้เริ่มจัดการสอนแล้ว และถึงเวลาที่ควรที่จะจัดการสอไล่นี้จึงได้จัดให้มีการสอไล่นี้ เมื่อวันที่ 19, 20, 21 กันยายน พ.ศ. 2463 ที่สมาคมอาจารย์สโมสรสถาน การสอไล่นี้ได้จัดโดยใช้วิธีให้แข่งขันกัน และการแข่งขันนั้นใช้ข้อบังคับอนุโลมตามข้อบังคับของสโมสรมวยอังกฤษ และได้มีหม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ เป็นกรรมการชี้ขาด พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ กับหลวงเชษฐพลศิลปเป็นกรรมการ ("การสอไล่วิชามวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ," 2463 : 1671)

สำหรับการแข่งขันในครั้งนี้ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าได้ใช้ "ข้อบังคับของการแข่งขันมวยฝรั่งของสโมสรมวยอังกฤษ" ซึ่งมีทั้งหมด 14 ข้อด้วยกัน รายละเอียดของข้อบังคับดังกล่าวอยู่ในภาคผนวก

อนึ่งในการจัดการแข่งขันกีฬามวยฝรั่ง (สากล) ในปีแรกนี้ได้จัดให้การแข่งขันกันทั้งหมด 4 รุ่นด้วยกัน

1. รุ่นน้ำหนักน้อยที่สุด ไม่เกิน 7 สะโตน
2. รุ่นน้ำหนักกลาง 7 สะโตน 1 ปอนด์ถึง 8 สะโตน
3. รุ่นน้ำหนักน้อย 8 สะโตน 1 ปอนด์ถึง 9 สะโตน
4. รุ่นน้ำหนักเบา 9 สะโตน 1 ปอนด์ถึง 10 สะโตน

(การสอไล่วิชามวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ, 2463, 1671-1672)

ในปี พ.ศ. 2464 การสอบไล่วิชามวยฝรั่งโดยการแข่งขันกัน
ในระหว่างผู้เรียนก็ยังมีอยู่ตามปกติ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มการจัดดำเนินการแข่งขันมวยฝรั่ง
อย่างเป็นทางการที่แท้จริงในเวลาต่อมา (วิทยากรย์, 2464 : 267 - 268)

ในปี พ.ศ. 2465 กระทรวงศึกษาธิการโดยเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงได้ออกข้อบังคับการแข่งขันมวยฝรั่งสำหรับนักเรียนของกระทรวง
ศึกษาธิการขึ้นมา เพื่อใช้เป็นข้อบังคับของการจัดการแข่งขันมวยฝรั่ง สำหรับนักเรียนของ
กระทรวงศึกษาธิการในปีเดียวกัน (สำหรับข้อบังคับฉบับนี้ มีรายละเอียดอยู่ในภาคผนวก)

ในการแข่งขันมวยฝรั่งในปี พ.ศ. 2465 นี้ ได้จัดให้มีการ
แข่งขัน ทั้งหมด 4 รุ่นคือ

รุ่น ก น้ำหนักเกิน 9 สะโตน แต่ไม่เกิน 10 สะโตน

รุ่น ข น้ำหนักเกิน 8 สะโตน แต่ไม่เกิน 9 สะโตน

รุ่น ค น้ำหนักเกิน 7 สะโตน แต่ไม่เกิน 8 สะโตน

รุ่น 6 น้ำหนักไม่น้อยกว่า 6 สะโตน แต่ไม่เกิน 7 สะโตน

("ข้อบังคับการคัดคนส่วนห้อยโหน ญูญิตสู มวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465,"
2465 : 1342)

สำหรับการคัดคนให้รางวัลในปีนี้ จัดให้มีรางวัล 2 ประเภท
ด้วยกัน คือ

1. รางวัลเฉพาะตัวหรือเฉพาะบุคคล จะได้รับของหรือเหรียญ
เป็นที่ระลึก และให้เป็นสิทธิ์

2. รางวัลสำหรับโรงเรียน โดยให้เอาคะแนนของนักเรียน
ทั้ง 6 คน ในโรงเรียนหนึ่ง ๆ รวมกัน โรงเรียนใดได้คะแนนมากที่สุดให้ได้รับรางวัล รางวัล
สำหรับโรงเรียนนี้จะให้เป็นถ้วยหรือโล่ และให้รักษาไว้เป็นเกียรติยศเป็นเวลาหนึ่งปี ครบปี
แล้วต้องคืนกระทรวงศึกษาธิการ แต่ถ้าได้รางวัลครบ 3 ปี ที่จะได้รางวัลนี้ไปเป็นกรรมสิทธิ์
("ข้อบังคับการแข่งขัน คัดคนส่วนห้อยโหน, ญูญิตสู, มวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2465, 2465 : 1341)

สำหรับถ้วยรางวัล ซึ่งเป็นรางวัลสำหรับโรงเรียนได้มีผู้มอบ
ถ้วยให้เป็นเกียรติดังนี้ คือ

รุ่น ก ถ้วยของมหาอำมาตย์ตรีพระยาวิสูตรสาครดิษฐ์

รุ่น ข ถ้วยของพระยาเพ็ชรปรางค์

รุ่น ค ถ้วยของพระยาอรรถการบดี

รุ่น ง ถ้วยของ พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ("รายงานการ

แข่งขันมวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465, 2465-2466 : 271)

อนึ่งสำหรับการแข่งขันมวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการในปี
(พ.ศ. 2465) ได้มีคณะครู และนักเรียนพลศึกษาได้เข้าร่วมชกมวย ญูญิตสู และพันดาบให้
เข้าชมได้ชมด้วย คือ

นายทิม อติเปรมานนท์ ครูพลศึกษาโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
กับนายกำน นักเรียนครูมัธยมโรงเรียนสวนกุหลาบ ได้แสดงการต่อสู้ในเชิงญูญิตสูให้ชม

หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ ได้แสดงท่าทางลีดของญูญิตสูกับ
นายทิม อติเปรมานนท์ เป็นการแสดงท่าทางพร้อมทั้งอธิบายวิธีการประกอบไปด้วย

นายยิ้ม มีนะกรรม ครูโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร กับ
นายเอียน เจียเอียรสุน นักเรียนครูพลศึกษามณฑลจันทบุรีได้แสดงการพันดาบ

หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ กับนายวาสน์ ยิ้มละมัย ครูพลศึกษา
โรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส เข้าร่วมชกมวยฝรั่ง (สากล) ซึ่งทั้งหมดคงได้กล่าวมาแล้วเป็นที่
ชื่นชมกับคนดูเป็นอย่างมาก ("รายงานการแข่งขันมวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2465",
2465 : 272 - 273)

ในปี พ.ศ. 2466 การแข่งขันวิชามวยฝรั่งของกระทรวง
ศึกษาธิการก็ได้มีขึ้นอีกกันเป็นครั้งที่ 2 ที่เป็นทางการ การแข่งขันในปีนี้ ยังคงจัดตามข้อบังคับ
การแข่งขันมวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการที่ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2464 การแข่งขันใน
ปีนี้เริ่มการแข่งขันตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2466 เวลา 16.30 นาฬิกา ณ
สนามศุภชลาศัย และในปีนี้ทางกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์
เป็นกรรมการชี้ขาด นายตี ดูเปอร์ยอนสตัน นาย เอ วรอด เป็นกรรมการ

อนึ่งในการแข่งขันในปีนี้นักมวยที่ชกชนะได้รับเหรียญของ
กระทรวงศึกษาธิการ ไว้เป็นที่ระลึก และโรงเรียนได้ถวายไว้เป็นเกียรติยศแก่โรงเรียนแล้ว ใน
การแข่งขันในปีนี้ได้มีผู้พระราชทาน และให้รางวัลเป็นพิเศษคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ พระราชทานนาฬิกาข้อมือ 1 เรือน แก่นายชั้น พงษ์พยอม ผู้ชนะเลิศในรุ่น ค
และท่านอรรถราชทูตอเมริกันได้ให้ด้วยสำหรับรุ่น ง.ไว้เป็นเกียรติยศแก่โรงเรียน 1 ใบ โดย
ให้แก่โรงเรียนมัธยมวัดมพิศพิมุข ถ้วยนี้ต่อเมื่อโรงเรียนใดรักษาไว้ดี ๆ กัน 3 ปี จะให้เป็น
สิทธิ์แก่โรงเรียนนั้น ("รายงานการแข่งขันวิชามวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466,
2466-2467 : 57)

ในปี พ.ศ. 2467 เจ้าพระยาอรรคมหาคัมภีร์ เสนาบดีกระทรวง
ศึกษาธิการได้อนุมัติให้ตั้งข้อบังคับการด้อยมวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการขึ้นในวันที่ 24
พฤศจิกายน พ.ศ. 2467 ข้อบังคับที่กระทรวงศึกษาธิการอนุมัติให้ตั้งขึ้นใหม่ก็ดัดแปลงและแก้ไข
มาจากข้อบังคับของสโมสรมวยอังกฤษที่ใช้ในครั้งแรกนั่นเอง แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น
ขนาดของเวที การแต่งกายของผู้เข้าแข่งขันการกำหนดสีที่เด่นชัด เกี่ยวกับกำหนดเวลาของ
การแข่งขัน การกำหนดน้ำหนักของแต่ละรุ่น เป็นต้น (รายละเอียดของ ข้อบังคับ การด้อย
มวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการประจำปี 2467 นี้ อยู่ในภาคผนวก) ("ข้อบังคับการแข่งขัน
มวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2467, 2467 : 47-50)

การแข่งขันในปี พ.ศ. 2467 นี้ มีการกำหนดรุ่นที่เข้าแข่งขัน
เหมือนกับในปี พ.ศ. 2466 คือ มี 4 รุ่นเหมือนกัน และการแข่งขันเริ่มแข่งขันกันเมื่อวันที่ 6
ธันวาคม พ.ศ. 2467 เวลา 16.00 น. สามัคยาจารย์สโมสรสถาน โดยมีนาย คีคูเปอร์
ยอนสัน เป็นกรรมการผู้ชี้ขาด นาย เอ.ดี เทาเวลล์ และนายแอนเกย์ เป็นกรรมการ
("รายงานการแข่งขันวิชามวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2467, 2467 : 351)

ปีนี้ด้วยของ มองยีเออร์ ซีโปรดี อรรถราชทูตอเมริกัน ได้แก่
โรงเรียนหาพิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง เพราะนักเรียนชกดีที่สุด

นายคี คูเปอร์ยอนสัน กับนายเอช.ดี.วอนเนอร์ ได้ให้ด้วย
ใบหนึ่งสำหรับเป็นรางวัลส่วนตัวแก่ผู้ที่ชกดีที่สุด ได้แก่ นายชั้น บุรณะพิมุข รุ่น ค โรงเรียน
หาพิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง

อนึ่งในการแข่งขันในปีนี้ เมื่อการแข่งขันสิ้นสุดแล้วคณะครูและนักเรียนพลศึกษาได้แสดง ญูญิตสู เป็นพิเศษคือ นายมุ่ย มุรารักษ์ ครูพลศึกษาแขวงจังหวัดพระนครได้กับนายถนอม บัจฉิมบุญ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้แสดงวิธีการล้ม และต่อสู้ด้วยมีด ซึ่งก็เป็นที่ยินยอมของผู้เป็นอันมาก ("รายงานการแข่งขันวิชามวยฝรั่งของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2467, 2467 : 360)

การแข่งขันมวยฝรั่ง (สากล) นักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจัดและดำเนินการโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในฐานะเสนาบดีกระทรวงศึกษา ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนกีฬามวยฝรั่งได้เป็นที่นิยมแพร่หลายไปทั้งในหมู่เด็กนักเรียนและประชาชนทั่ว ๆ ไป จากการแข่งขันในปี พ.ศ. 2469 คณะกรรมการได้บันทึกไว้คอนหนึ่งซึ่งแสดงถึงความนิยมของคนดูในการแข่งขันมวยฝรั่งนี้ว่า

ความนิยมของคนดูจำนวนมากในวันหนึ่ง ๆ เกินกว่า 2,000 คน จากตัวที่จำหน่ายปรากฏว่า ผู้ดูที่เป็นคนนอก มีจำนวนถึง 1,000 กว่าคน จากจำนวนที่วานี้ เห็นได้ว่ามีผู้ดูนิยมนาน ถ้าส่งฝีมือดี ๆ และจัดสถานที่ให้เหมาะในปีต่อ ๆ ไป ความนิยมยิ่งเพิ่มขึ้นอีกมาก ("เรื่องการกีฬาของกระทรวงธรรมการ." ค. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 161:20 เลขที่ 181, 182)

ในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2469 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็ได้กราบถวายบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ งานริเริ่มและดำเนินการของท่านในการส่งเสริม และจัดการแข่งขันมวยสากล หรือมวยฝรั่งสมัครเล่นประเภทนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการนั้น ก็นับได้ว่าเป็นงานสำคัญที่ส่งเสริมและวางรากฐานการกีฬาของชาติทางด้านนี้ให้แพร่หลาย และเป็นปึกแผ่นในเวลาต่อมา ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลงานทางด้านการพลศึกษาและการกีฬาที่สำคัญอีกผลงานหนึ่งของท่าน ซึ่งต่อมาการแข่งขันมวยฝรั่งหรือมวยสากลสมัครเล่นนั้นก็ได้แพร่หลาย และเป็นที่นิยมกันทั่วไปในเวลาต่อมา

2.2.3 การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกีฬาญูญิตสู (ยูโด)

กีฬาญูญิตสูหรือยูโด ในปัจจุบันนี้นั้น ได้มีการเปิดสอนให้กับผู้ที่สนใจทั้งครูและนักเรียนที่สโมสรกายบริหารของสมาคมอาจารย์สมาคมก่อนเป็นครั้งแรก และต่อมาในปี ร.ศ. 131 (พ.ศ. 2455) กรมศึกษาธิการกระทรวงธรรมการ ซึ่งตอนนั้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลอง ก็ได้มีการบรรจุวิชาญูญิตสูเข้าไปในหลักสูตรครูประถมศึกษาและมัธยม จากนั้นมาก็กีฬาญูญิตสูหรือยูโด ก็เป็นที่แพร่หลายไปตามโรงเรียนต่าง ๆ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น เห็นว่าควรจะได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้วิชาญัตตสูนี้ ได้มีการพัฒนาและเจริญแพร่หลายยิ่ง ๆ ขึ้น ท่านจึงได้สั่งให้กรมศึกษาธิการจัดการแข่งขันวิชาญัตตสูขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นครั้งแรกสุดของประเทศไทยที่ได้มีการจัดการแข่งขันกีฬาญัตตสูหรือยูโดขึ้นมา โดยจุดมุ่งหมายของการจัดการแข่งขันวิชาญัตตสูขึ้นมานั้นปรากฏอยู่ในแจ้งความของกรมศึกษาธิการ เรื่อง การแข่งขันวิชาญัตตสูในคอนหนึ่งว่า

วิชาญัตตสู เป็นการศึกษาในส่วกายบริหารและป้องกันร่างกายอย่างหนึ่ง กรมศึกษาธิการต้องการจะบำรุงวิชานี้ให้แพร่หลาย จึงได้จัดให้มีการฝึกสอนในโรงเรียนที่สามารถจะจัดได้ และฝึกหัดครู ซึ่งจะเป็นผู้สอน เพื่อขยาย การสอนให้แพร่หลายต่อไปในภายภาคหน้าด้วยการฝึกหัดเท่าที่ได้จัดมาแล้ว พอหวังได้ว่าจะ เป็นประโยชน์สมควรมุ่งหมาย ด้วยมีผู้นิยมฝึกหัดมากขึ้นแล้ว สมควรจัดให้มีการแข่งขันในวิชานี้ เป็นการแข่งขันประจำปี และมีรางวัลให้แก่บุคคลที่มีความรู้ดี และโรงเรียนที่จัดการฝึกหัดดี เพื่อบำรุงให้วิชานี้แพร่หลาย และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น เหตุฉะนั้นจึงเริ่มจัดให้มีการแข่งขันตั้งแต่ พ.ศ. 2460 นี้ เป็นต้นไป (" เรื่องการแข่งขันวิชาญัตตสู และเจ้าพระยาธรรมราช ให้อภัยในวิชานี้." ก. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/8 เลขที่ 2.)

การแข่งขันญัตตสูหรือยูโด ซึ่งเป็นผลงานทางด้านการส่งเสริม และสนับสนุน พลศึกษาและการกีฬาของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็อย่างหนึ่งก็ได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2460 นี้เอง และต่อมาทางกรมศึกษาธิการก็ได้ออกระเบียบและกำหนดท่าในการแข่งขัน สำหรับท่าในการแข่งขันนั้นกำหนดเป็น 4 ชั้น ด้วยกันคือ

ท่าชั้นที่ 1

ต้องล้ม เป็นทั้ง 4 ท่าเสียก่อน แล้วจึงทำท่าต่อไป

1. บัดดาคุม
2. บัดหัวเข้า
3. เตชะพับข้างหลัง
4. ยืนเหยียดขาขวาข้าง ๆ
5. ลูกเข้าเหยียดขาขวาข้าง ๆ
6. เกี่ยวขาข้างใน
7. ทุ่มด้วยสะโพก

8. ทุ่มด้วยบ่า
9. เขยียดขาแล้วเหวี่ยงด้วยสะโพก
10. ถีบท้อง
11. เหวี่ยงด้วยท่างอ เข่างัด

ทำขั้นที่ 2

1. บิดคาคู่พร้อมกับ เวลานอนกระชากแขน
2. เตชะพับ ขาหลัง พร้อมกับ เวลานอนกระชากแขนให้
หงายหลัง
3. นิ่งลงชัน เข่าปะทะรั้งลงข้าง
4. กระโดดสองขาออก เข่า แล้วเหวี่ยงตัวลงข้าง
5. สองมือเหนี่ยวขาพับรั้งขึ้น พร้อมกับ เอาบ่าดันให้หงายหลัง
6. มือหนึ่งรั้งแขน กระชากพร้อมกับมือหนึ่งซ้อน เข้าไปไต่ขา
ยกทุ่มลงข้างหลัง
7. นิ่งลง เอามือเท้า พร้อมกับ ไขเท้าหนึ่ง เกี่ยวห่วงขาหลัง
และอีกเท้าหนึ่งถีบใต้หัวเข่าให้หงายหลัง
8. นิ่งลง เอามือเท้า พร้อมกับ ไขเท้าหนึ่ง ยันเหนือคาคู่
และอีกเท้าหนึ่ง เกี่ยวขาพับให้ล้มลงข้างหน้า
9. สองมือจับเข่าไว้ แล้วเอาเท้าขวาบิด เท้าซ้าย เข่า เอา
เท้าซ้ายถีบ เข่าขวารั้งลงข้าง
10. ทำให้ล้มด้วยท่าหมีกรรไกรทั้งข้างหน้าและข้างหลัง

ทำขั้นที่ 3

ต้องเรียนวิธีรั้งให้ อยู่ที่ 4 ท่าเสียก่อน

1. บีบคอข้างหลัง (2 วิธี)
2. บีบคอข้างหน้า เวลาเขานอนหงาย (มือเดียวและสองมือ)
3. หนีบด้วยแขนตัวครึ่ง (สองวิธี)
4. ทักแขนด้วยขาเวลานอนหงาย
5. ทักแขนข้างหน้า และข้างหลัง (ทั้งเวลายืนและนอน)

6. ทักแขนเวลาขึ้นด้วยวิธีรับ-ค่อย
7. ทักแขนด้วยขา เมื่อเวลาเขานอนหงาย (โดยใช้กำส้ง)
8. ทักแขนด้วยใช้มือกด ด้วยวิธีค่อย
9. ทักข้อมือเพื่อแกะของ
10. ทักมือ เมื่อเวลาเขาผลักอก
11. ทักขึ้นลง
12. ทักข้อเท้า เวลานอนคว่ำ
13. ทักหน้าแข้ง

ท่าชั้นที่ 4

รับค่อยตรง

1. รับด้วยวิธีติดแขนให้ทัก
2. รับด้วยวิธีจับแขนฟาดด้วยบ่า
3. รับด้วยวิธี จับแขนทุ่มด้วยบั้น เอง
4. รับด้วยวิธีปิดแขน
5. รับด้วยวิธีรั้งแขน แล้วเอามือสอดขายกขึ้นทุ่มไปข้างหลัง

รับค่อย เหวี่ยง

1. รับด้วยวิธีกดแขนให้ทัก
2. รับด้วยวิธี เคาะขาพับให้หงายหลัง

รับเตะ

1. รับเตะโดยหันหลังให้แล้วเอาเท้าเตะขาพับให้หงายหลัง
2. รับเตะโดยวิธีหันหน้ารับพร้อมด้วย เสือกมือ ผลักคอให้
หลายหลัง

รับมีด

1. รับแทงลง ทักแขนด้วยมือขวา
2. รับแทงลง ทักแขนด้วยมือซ้าย
3. รับแทงขึ้น ทักแขนด้วยมือขวา

4. รับแทงลง ทักแขนด้วยมือซ้าย
5. รับแทงตรง ๆ ด้วยวิธีปักแขนพร้อมกับ ตะขาพับให้หงายหลัง
6. รับแทงตรง ๆ ด้วยวิธีถีบ (" เรื่องการแข่งขันวิชาญูญิตสู และเจ้าพระยายมราชให้ถ้วยในวิชานี้." ข. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/8 เลขที่ 2, 3, 4, 5)

สำหรับระเบียบการแข่งขันวิชาญูญิตสูในครั้งแรกเริ่มนี้
ประกอบไปด้วย

1. โรงเรียนหนึ่งให้ส่งนักเรียนเข้าแข่งขัน ได้พวกหนึ่ง 4 คน นักเรียนที่จะส่งเข้าแข่งขัน ต้องเป็นผู้ที่ได้ฝึกหัดจนแล้วทุกท่าตามกำหนดชั้นของท่าทั้ง 4 ชั้น
2. การแข่งขันจะมีกรรมการอย่างน้อย 3 คน จะจัดให้แข่งขันทีละคู่และจะแข่งขันท่าอะไรบ้าง กรรมการจะเป็นผู้บอกให้ทำ แต่คงอยู่ในท่าทั้ง 4 ชั้น ตามที่กำหนดไว้
3. การตัดสิน ตัดสินด้วยคะแนนเรียงตัวเป็นคน ๆ และให้แก่บุคคล เรียกว่ารางวัลเฉพาะบุคคลอย่างหนึ่ง ก้ยให้แก่โรงเรียน เรียกว่า รางวัลสำหรับโรงเรียน อย่างหนึ่ง รางวัลเฉพาะบุคคลมีสองรางวัล คือ ที่ 1 และที่ 2 ให้สิ่งของเป็นรางวัล รางวัลสำหรับโรงเรียน มีแต่รางวัลที่ 1 รางวัลเดียว และให้ถ้วยเป็นรางวัล โรงเรียนใดได้รับจะได้จารึกชื่อโรงเรียน และมีที่ไว้ถ้วย แล้วมอบให้โรงเรียนนั้นรักษาไว้ เป็นเกียรติยศ ซึ่งปีหนึ่งแล้วส่งคืนกรมศึกษาธิการในวันที่ 15 ธันวาคม ทุก ๆ ปี ต่อได้ 3 ปี จึงให้เป็นสิทธิ์
4. วิธีคิดคะแนนให้รางวัลคือ
  - (1) รางวัลเฉพาะบุคคล เมื่อได้คะแนนรายตัวจากนักเรียนที่เข้าแข่งขันแล้วทุกคน จะได้สำรวจว่าคนใด ได้คะแนนมากที่สุด คนนั้นได้รับรางวัลที่ 1 คนที่ได้คะแนนถัดลงไม่ได้รางวัลที่ 2
  - (2) รางวัล สำหรับโรงเรียน เอาคะแนนของนักเรียนทั้ง 4 คนในโรงเรียน ที่เข้าแข่งขันรวมกันโรงเรียนใดคะแนนมากที่สุดนับ เป็นที่ 1 และได้รางวัลด้วย " เรื่องการแข่งขันวิชาญูญิตสูและเจ้าพระยายมราชให้ถ้วยในวิชานี้." ค. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/8 เลขที่ 5, 6)

ส่วนผลของการแข่งขันวิชาญัตตสูในปี พ.ศ. 2460 เริ่มแรกนี้ ซึ่งแข่งขันกันในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2460 รางวัลที่ 1 ประเภทโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้คะแนน 61.5 คะแนนได้ถ้วยของเจ้าพระยาบรมราชไ้วเป็นเกียรติยศและได้จารึกชื่อโรงเรียนไว้บนถ้วยเป็นโรงเรียนแรก ส่วนรางวัลเฉพาะบุคคล ได้แก่ นายช่วง (ช) นักเรียนโรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง ได้คะแนนมากที่สุดได้รางวัลที่ 1 นาย ทิม / อดิเปรมานนท์ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้คะแนนรองลงมาได้รางวัลที่ 2 ทั้งสองคนได้สิ่งของเป็นรางวัล (" เรื่องการแข่งขันวิชาญัตตสูและเจ้าพระยาบรมราชไ้วถ้วยในวิชานี้." ง. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/8. เลขที่ 24, 25, 26.)

การแข่งขันวิชาญัตตสู หรือยูโตได้ดำเนินต่อมาด้วยความราบรื่น และมีโรงเรียนตลอดจนนักเรียนต่าง ๆ ให้ความสนใจเพิ่มมากขึ้น และนักเรียนหรือผู้เข้าแข่งขันก็กระทำได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งคณะกรรมการจัดการแข่งขันในปี พ.ศ. 2463 ได้รายงานไว้ตอนหนึ่งว่า

ส่วนวิชาญัตตสูกรรมการชมความว่องไวว่าดี แต่การใช้กำลังยังไม่ถูกที่และเวลาที่ใช้อยู่บ้าง เป็นต้นว่ายังไม่ถึงเวลาที่ใช้กำลัง เปรียบเหมือนผลึกคนที่รู้ตัว กับผลึกคนที่ไม่รู้ตัว การผลึกจะต้องใช้กำลังผิดกัน' ("รายงานการแข่งขันวิชาดัดคน ส่วนท้อยโท กับวิชาญัตตสู", 2463 : 244)

ต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2465 การแข่งขันวิชาญัตตสูก็ได้มีการกำหนดข้อบังคับที่จะใช้ในการแข่งขันขึ้นมาเป็นระเบียบที่แน่นอนที่จะใช้ในการแข่งขันในครั้งต่อ ๆ ไป ระเบียบดังกล่าวนี้ใช้ร่วมกับระเบียบของการแข่งขันวิชาดัดคนส่วนท้อยโท และวิชามวยฝรั่ง ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ในช่วงของระเบียบการแข่งขันวิชามวยฝรั่ง ใน พ.ศ. 2465 ตั้งแต่ข้อ 1 ถึงข้อ 13 จะเป็นระเบียบและข้อบังคับที่ใช้ร่วมกัน

และในการแข่งขันในปี พ.ศ. 2465 นี้ กรรมการแข่งขันวิชาญัตตสูประกอบไปด้วย หม่อมเจ้าวินุสย์ สวัสดิ์วงศ์ เป็นประธานกรรมการ ขุนชาญพิทยกิจ เป็นกรรมการฝ่ายหนึ่ง และนายเตียน เหมะสกล เป็นกรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง โดยเริ่มการแข่งขันในวันที่ 21 ธันวาคม เวลา 14.00 น. และเสร็จสิ้นการแข่งขันเวลา 16.00 น. ใช้สถานที่แข่งขัน ณ สามัคยาจารย์ สโมสรสถาน ส่วนผลของการแข่งขันในปีนี้มีปรากฏว่า ส่วนโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้ถ้วยของจอมพล เจ้าพระยาบดินทร์เดชาอนุชิต ส่วนของนักเรียนปรากฏว่า นายก้าน สภานนท์ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบได้คะแนนมากที่สุดเป็นที่ 1

และนาย เชน ย้ง นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้คะแนนเป็นที่ 2 ("รายงานการ
แข่งขันวิชาคัดคน ส่วนย่อยโหมกับการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465",
2465-2466 : 387-391)

ในการแข่งขันในปี พ.ศ. 2466 นั้น กระทรวงศึกษา ได้ตั้ง
กรรมการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ มี หม่อมเจ้าวิบูลย์ สวัสดิ์วงศ์ ประธานกรรมการ หมอเบนโต เป็น
กรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง และนายชูชุกี เป็นกรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง การแข่งขันเริ่มในวันที่ 22 ธันวาคม
พ.ศ. 2466 เริ่มเวลา 16.00 น. และเสร็จสิ้นเวลา 19.00 น. ผลของกรรมการผู้สอบ
ผลของการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ในปีปรากฏว่า รางวัลสำหรับโรงเรียน โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
เป็นที่ 1 รางวัลสำหรับบุคคล นายย้ง นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นที่ 1 และนาย
เปลื้อง พันภัย นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เป็นที่ 2 ("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคน
ส่วนย่อยโหมกับการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466", 2466-2467 :
257-259)

สำหรับการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ในปี พ.ศ. 2467 นั้น ทาง
กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งกรรมการแข่งขันคือ นายช่วง อภัยวงศ์ ผู้ชี้ขาด หมอเบนโต และ
ขุนชอม พลเสารัฐ เป็นกรรมการ สำหรับผลของการแข่งขัน รางวัลสำหรับโรงเรียน ได้แก่
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย รางวัลสำหรับบุคคล นายก้าน สภานนท์ นักเรียนโรงเรียน
สวนกุหลาบ เป็นที่ 1 และนายเฉลย เจริญรัฐ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นที่ 2
("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนย่อยโหมกับการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ ของกระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2467", 2467 : 252 - 254)

ในปี พ.ศ. 2468 การแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ยังดำเนินมาเป็นปกติ
กระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งกรรมการผู้ตัดสินในปีนี้ คือ หลวงชาตพิทยกิจ เป็นผู้ชี้ขาด
นายนิยม ทองชิตร์ และนายยิ้ม มินะกรรณ เป็นกรรมการ เริ่มแข่งขันกันในวันที่ 27 มกราคม
พ.ศ. 2468 เวลา 14.00 น. เสร็จสิ้นเวลา 17.30 น. ผลโรงเรียนฝึกหัดพลศึกษากลาง
มริเวทโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ส่วนผลของการแข่งขันในปีปรากฏว่า ประเภทโรงเรียน
โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเป็นที่ 1 ประเภทบุคคล นายเทียม ผู้ กิมเจริญ นักเรียนโรงเรียน
สวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นที่ 1 นายบัญชา ณ นคร นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์เป็นที่ 2
("รายงานการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2468", 2468 : 449-450)

ในปี พ.ศ. 2469 อัน เป็นปีสุดท้ายในตำแหน่ง เสนาบดีกระทรวง
 ธรรมการ (ปีนี้มี การ เปลี่ยนชื่อกระทรวงจากศึกษาธิการมา เป็นกระทรวงธรรมการอีกครั้งหนึ่ง)
 ของ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ผู้ริเริ่มและจัดดำเนินการให้มีการแข่งขันวิชาญัตตสุ สำหรับ
 นักเรียนของกระทรวงธรรมการขึ้นมา

ในปีนี้ได้มีการแก้ไขข้อบังคับว่าด้วยการแข่งขันวิชาญัตตสุ
 ที่ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2465 บ้าง เป็นบางข้อ ที่สำคัญก็มี

วิธีการให้รางวัล

ก. รางวัลสำหรับบุคคล มี 2 รางวัล, ที่ 1 และที่ 2 แต่
 ผู้ที่จะได้รับรางวัลต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 75

ข. รางวัลสำหรับโรงเรียน เอาคะแนนทั้ง 4 คนในโรงเรียน
 หนึ่งรวมกัน โรงเรียนไหนได้คะแนนมากที่สุด และไม่น้อยกว่าร้อยละ 60 ใ้ได้รับรางวัล ถ้าปีใด
 ไม่มีโรงเรียนที่ได้คะแนนถึงร้อยละ 60 ก็เป็นอันว่า การให้รางวัลสำหรับโรงเรียนงดในปีนั้นด้วย
 ใ้รางวัลให้และใ้รางวัลนำมารักษาไว้ที่กระทรวงธรรมการ

ข้อบังคับอีกข้อที่สำคัญก็คือข้อที่เกี่ยวกับวิธีแข่งขัน ซึ่งตามข้อบังคับ
 ของการแข่งขันวิชาญัตตสุของกระทรวงธรรมการปี 2469 นี้ ได้ระบุไว้ว่า

1. ผู้ที่เข้าแข่งขันจะต้องสวมเสื้อญัตตสุ ที่เลขานุการเตรียม
 ไว้ให้
2. ผู้แข่งขันจะต้องต่อสู้กัน เป็นคู่ ๆ การจับคู่โดยวิธีจับสลาก
 เป็นชุด ๆ คัดเอาผู้ชนะไว้ เอาผู้ที่แพ้ ออก
3. วิธีต่อสู้ ให้ใช้แต่วิธีทำให้ล้มเท่านั้น ใ้ท่าล้มได้ทุกวิธี
 ไม่ใ้ใช้วิธีมัด (ล็อก)
4. เมื่อเสร็จการต่อสู้แล้ว กรรมการจะให้ผู้เข้าแข่งขัน
 แสดงวิธีมัดอย่างมิดจังหวะ (หรือวิธีทำซ้ำ) ด้วย (" เรื่องการกีฬาของกระทรวงธรรมการ" . ง.
 ทอจดหมายเทศแห่งชาติ. ศธ. 16/20 เลขที่ 145, 146, 147)

ผลของการแข่งขันในปีนี้ ปรากฏผลคือ รางวัลที่ 1 สำหรับ โรงเรียนไค่แก้ว โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ รางวัลประเภทบุคคลที่ 1 ได้แก่ นายฉวย อิศวนนท์ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ที่ 2 ได้แก่ นายทองสาย ผลพันธุ์นิน โรงเรียนมัธยม วัดเทพศิรินทร์ ("เรื่องการกีฬาของกระทรวงธรรมการ" จ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/20. เลขที่ 152)

การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันวิชาญูติศุสำหรับนักเรียน ของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงธรรมการ) ดังได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด ตั้งแต่เริ่มต้นครั้งแรก คือปี พ.ศ. 2460 จนถึงปี พ.ศ. 2469 นี้ นับได้ว่า เป็นผลงานทางด้านการพลศึกษาและการ กีฬาอีกอย่างหนึ่งของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี และ เป็นการวางพื้นฐานให้การกีฬาประเภทนี้ แม้ว่าท่านจะได้หันความรับผิดชอบไปแล้ว แต่การกีฬาประเภทนี้ก็ยังคงดำเนินต่อไป

2.2.4 การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนท้องถิ่น

วิชาคัดคนส่วนท้องถิ่น หรือปัจจุบันคือประเภทหนึ่งของกีฬายิมนาสติกส์นั้น ได้มีการเล่น และมีการเรียนการสอนกันมานานแล้ว (ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น) และมีผู้นิยมเล่น และฝึกหัดกันแพร่หลายขึ้นมาเป็นลำดับ ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. 2460 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น ท่านได้เห็นว่าถ้าได้มีการจัดการแข่งขันกีฬาประเภทนี้ขึ้นมาจะทำให้วิชานี้ หรือกีฬาประเภทนี้ได้เป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางและแพร่หลายขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพลศึกษาและการกีฬาของชาติในโอกาสต่อไป ดังนั้น ท่านจึงได้ให้กรมศึกษาธิการออกประกาศแจ้งความ เกี่ยวกับการจัดการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนท้องถิ่นขึ้น ซึ่งประกาศดังกล่าวลงวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2460 ซึ่งมีข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งว่า

วิชาคัดคน เป็นพลศึกษาในส่วนบริหารร่างกายอย่างหนึ่ง กรมศึกษาธิการ ต้องการจะ บำรุงวิชานี้ให้แพร่หลาย จึงได้จัดให้มีการสอนในโรงเรียนทั่วไป และฝึกหัดครู ซึ่งจะ เป็น ผู้สอนด้วย การฝึกหัดวิชานี้ก็ เจริญขึ้น เป็นลำดับ สมควรที่จะจัดให้มีการแข่งขันวิชานี้เป็น การ แข่งขันประจำปี และมีรางวัลให้แก่ บุคคลที่มีความรู้ดี และโรงเรียนที่มีการฝึกหัดดี เพื่อ บำรุงวิชานี้ให้แพร่หลาย และเจริญยิ่งขึ้น เหตุฉะนั้นจึงจะจัดให้มีการแข่งขันตั้งแต่ พ.ศ. 2460 นี้เป็นต้นไป ("เรื่องการแข่งขันคัดคน และเจ้าพระยawangษาญูประพันธ์ให้ถ้วยในวิชานี้". ก. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/5 เลขที่ 2.)

สำหรับการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนท้องถิ่นในครั้งแรกนี้มีถ้วยเป็นรางวัลสำหรับโรงเรียนที่มีคะแนนรวมชนะเลิศเป็นอันดับที่ 1 คือถ้วยของเจ้าพระยาวงษาณุประพัทธ์ โรงเรียนโคขนะเลิศก็จะได้รับการจารึกชื่อไว้บนถ้วยเป็นเกียรติยศ และอนุญาตให้โรงเรียนนำถ้วยไปเก็บรักษาไว้เป็นเกียรติยศหนึ่งปี ส่วนรางวัลสำหรับนักเรียนหรือรางวัลเฉพาะบุคคลนั้นมี 2 รางวัลด้วยกันคือรางวัลที่ 1 กับที่ 2 นักเรียนผู้ชนะเลิศทั้งที่ 1 และที่ 2 จะได้รับของเป็นรางวัลและได้ไปเป็นกรรมสิทธิ์

สำหรับท่าที่จะใช้ทำการแข่งขันนั้น มีท่าราวเดียว ราวคู่ ห่วง และม้า โดยจะมีผู้ทำเป็นตัวอย่างนำแล้วให้ผู้เข้าแข่งขันได้ทำตาม โรงเรียนหนึ่ง ๆ ส่งผู้เข้าแข่งขันได้พวกหนึ่งมีจำนวน 6 คน ("เรื่องการแข่งขันคัดคนและเจ้าพระยาวงษาณุประพัทธ์ ให้อถ้วยในวิชานี้". ข. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/5. เลขที่ 3.)

ในการแข่งขันครั้งแรกเริ่มเลยนี้ มีโรงเรียนที่ส่งเข้าร่วมแข่งขันทั้งหมด 4 โรงเรียนด้วยกันคือ

โรงเรียน สวนกุหลาบวิทยาลัย

โรงเรียน มัธยมวัดเทพศิรินทร์

โรงเรียน มัธยมวัดปทุมคงคา

โรงเรียนมัธยมวัดศรีสุทิมุข ("เรื่องการแข่งขันคัดคน และเจ้าพระยาวงษาณุประพัทธ์ ให้อถ้วยในวิชานี้". ศ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/5. เลขที่ 25.)

ส่วนผลของการแข่งขันในปีนี้ ซึ่งเริ่มแข่งขันกันวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2460 ณ โรงเรียนฝึกหัดวิชาคัดคนในบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ผลปรากฏดังนี้คือ

ส่วนของโรงเรียน คือคิดคะแนนรวมจากนักเรียนทั้ง 6 คนของโรงเรียนที่เข้าแข่งขัน ผลปรากฏว่าโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้คะแนนรวมมากที่สุดคือ 659 คะแนนได้เป็นที่ 1 ได้ถ้วยของเจ้าพระยาวงษาณุประพัทธ์ไปครอบครอง 1 ปี

ส่วนของบุคคล ปรากฏว่านายมี สุขุมวัฒนะ นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้คะแนนมากที่สุด คือ 141 คะแนน ได้เป็นที่ 1 และนายทองอยู่นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ ได้คะแนนรองลงมาคือ 133 คะแนน ได้เป็นที่ 2 ("เรื่องการแข่งขันคัดคนและเจ้าพระยาวงษาตูประพัทธ์ให้ด้วยในวิชานี้". ง. ทอจคทหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/5. เลขที่ 26.)

การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนหรือยิมสนาสติกลงได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว โดยความคิดริเริ่มและการดำเนินงานของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในฐานะเสนาบดีกระทรวงธรรมการในขณะนั้น การแข่งขันในการดำเนินการคัดคอกันมาและนักกีฬาที่เข้าแข่งขันก็มีการพัฒนาการเล่นขึ้นมาเรื่อยดังรายงานผล ของการแข่งขันในปี 2463 ในตอนหนึ่งได้กล่าวว่า

นักเรียนผู้เข้าแข่งขันได้ทำท่าทางด้วยความว่องไวดีมาก เว้นแต่ท่าที่ทำด้วยกำลังข้อยังห่อนยานความแข็งแรงไปสักหน่อย ("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคน ส่วนห้อยโหน กับวิชาญติศูของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2463", 2463 : 242)

สำหรับคะแนนการแข่งขันในปี พ.ศ.. 2463 นี้ จะเห็นได้ว่าการเล่นของนักกีฬาได้พัฒนาขึ้นไปกว่าเดิม คือ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ซึ่งได้รางวัล ส่วนโรงเรียนได้คะแนนถึง 753 คะแนน และคะแนนส่วนบุคคล คือ นายยัง นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ขณะที่ 1 ได้คะแนน 160 คะแนน ส่วนอันดับ 2 คือ นายทองอยู่ จารุภาค นักเรียนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยได้คะแนน 144 คะแนน

ในปี พ.ศ. 2465 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ เห็นว่าการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนเท่าที่ผ่านมา มาแล้ว ยังไม่มีกฎและข้อบังคับของการแข่งขันที่เป็นมาตรฐานสำหรับโรงเรียนที่จะส่งเข้าแข่งขันยึดถือ เป็นหลักปฏิบัติที่แน่นอนท่านจึงได้ ให้คณะกรรมการร่างกฎข้อบังคับของการแข่งวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนออกมาใช้ โดยกฎข้อบังคับที่ว่านี้ได้ใช้ร่วมกับข้อบังคับของการแข่งขัน มวยฝรั่ง และญูติศู ดังได้กล่าวมาแล้ว โดยประกาศใช้ข้อบังคับของการแข่งขันนี้ เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2465 ("ข้อบังคับการแข่งขันคัดคนส่วนห้อยโหน, ญูติศู มวยฝรั่ง ของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465", 2464-2465 : 1339-1343) การแข่งขันในปี พ.ศ. 2465 นี้ ก็ได้แต่งตั้งกรรมการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนประจำปี 2465 ขึ้นมา อันประกอบไปด้วย

หลวง เชษฐพลศิลป์ ประธานกรรมการ
 นายเตียน เหมาะสกล เป็นกรรมการฝ่ายหนึ่ง
 นายกิ่ง แก้วประสิทธิ์ เป็นกรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง ("รายงาน
 การแข่งขันวิชาคัดคน ส่วนห้อยโหนกับการแข่งขันวิชาญัตติสุขของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2465,
 2465,-2466 : 387)

ผลของการแข่งขันในปีนี้ ปรากฏดังนี้คือ

รางวัลสำหรับโรงเรียน โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร ได้คะแนน
 498 คะแนน จากคะแนนเต็ม 720 คะแนน ได้เป็นที่ 1

รางวัลส่วนบุคคล นายคำริห์ ไรทิตโยธิน นักเรียนโรงเรียน
 มัชฌิมวัดเบญจมบพิตร ได้คะแนน 110 คะแนนจากคะแนนเต็ม 120 คะแนน ได้เป็นที่ 1 และ
 นายเริ่ม ชำนาญผล จากโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร เช่นกันได้คะแนน 104 คะแนน เป็นที่ 2
 (วิทยากรย์ : 2465 : 390) การแข่งขันในครั้งนี ใช้สถานที่แข่งขันที่โรงพลศึกษากลาง
 บริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยแข่งขันกันเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม เริ่มเวลา 14.00 น.-
 17.37 น. ("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนกับการแข่งขันวิชาญัตติสุขของกระทรวง
 ศึกษาธิการ พ.ศ. 2465", 2465-2466 : 390-391)

การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนในสมัยของท่านเจ้าพระยา
 ธรรมศักดิ์มนตรี เป็น เสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการยังดำเนินสืบต่อกันมา ใน พ.ศ. 2466 กรรมการ
 แข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนในปีนี้เป็น

หลวง เชษฐพลศิลป์ ประธานกรรมการ

หลวงสรรสารกิจ เป็นกรรมการฝ่ายหนึ่ง

นายกิ่ง แก้วประสิทธิ์ เป็นกรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง ("รายงาน
 การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนกับการแข่งขันวิชาญัตติสุขของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2466,
 2466-2467 : 258)

การแข่งขันในปีนี้เป็น เริ่มแข่งขันวันที่ 17 ธันวาคม เวลา
 14.00 น.-19.00 น. ที่โรงฝึกหัดวิชาพลศึกษากลาง บริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

ส่วนประเภทบุคคล นายคำรต์ โรหิต โยธิน นักเรียนมัธยม
วัดเบญจมบพิตร ใต้ที่ 1 นายเริ่ม ชำนาญผล นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร ใต้ที่ 2
("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนดกับการแข่งขันวิชาญติสุขของกระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2466", 2466-2467 : 259)

ในปี พ.ศ. 2467 การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนดในปีนี้มี
มีกรรมการแข่งขัน คือ

หลวงเชษฐพลศิลป์ ประธานกรรมการ

นายกิ่ง แก้วประสิทธิ์ เป็นกรรมการฝ่ายหนึ่ง

นายช้ำ ศรีอารักษ์ เป็นกรรมการอีกฝ่ายหนึ่ง

การแข่งขันปีนี้มีเริ่มการแข่งขันวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2467
เวลา 13.40-16.40 น. ณ โรงเรียนหัดพลศึกษากลางบริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

ผลของการแข่งขัน ประเภทโรงเรียน โรงเรียนมัธยมวัด
เบญจมบพิตร ใต้ที่ 1

ประเภทบุคคล นายเริ่ม ชำนาญผล โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
เป็นที่ 1 ส่วนที่ 2 มีสองคน คือ นายบุตร พันธุรักษ์ นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร กับ
นายเบ้งเทียม ไชยพฤษ นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

ในปี พ.ศ. 2468 การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนดได้เริ่ม
ทำการแข่งขันกันเมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2468 เริ่มแข่งขันเวลา 13.00 น. เสร็จสิ้น
เวลา 16.30 น. ณ โรงเรียนหัดวิชาพลศึกษากลาง บริเวณโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
กรรมการแข่งขันในปีนี้มีประกอบไปด้วย

หลวงเชษฐพลศิลป์ ประธานกรรมการ

ขุนอารักษ์ครุฑพล กรรมการ

นายช้ำ ศรีอารักษ์ กรรมการ

นายหุ่น อรุณโรจน์ กรรมการ ("รายงานการ

แข่งขันวิชาคัดคนส่วนห้อยโหนดของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2468", 2468 : 364)

ผลของการแข่งขันในปีนี้คือ

สำหรับโรงเรียน โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร เป็นที่ 1

สำหรับบุคคล นายสนิท สุทธิบุตร นักเรียนโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร
เป็นที่ 1 นายบุญธรรม ภัทรนาวิกเป็นที่ 2 ("รายงานการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนน้อยโทนของ
กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2468", 2468 : 364-365)

ในปี พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในการดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงศึกษาธิการของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ การแข่งขันวิชาคัดคนส่วนน้อยโทนในปีนี้ได้มีการ
แก้ไขข้อบังคับจากข้อบังคับเดิม ที่ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2465 ซึ่งการแก้ไขในครั้งนี้มีการ
เปลี่ยนแปลงที่สำคัญก็คือเกี่ยวกับวิธีการให้รางวัล ซึ่งเปลี่ยนวิธีการให้รางวัลทั้งประเภทโรงเรียน
และประเภทบุคคล ซึ่งเนื้อหาโดยส่วนมากแล้วจะคล้ายคลึงกับข้อบังคับการแข่งขันวิชาคณิตศาสตร์
ดังได้กล่าวมาแล้ว

การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันวิชาคัดคนส่วนน้อยโทน,
ดังได้กล่าวมาแล้ว นับได้ว่าเป็นผลงานทางด้านพลศึกษา และการกีฬาอีกประเภทหนึ่งของ
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ที่ท่านได้เพียรพยายามในการริเริ่มส่งเสริม สนับสนุน และ
ดำเนินการจัดการแข่งขัน จนการกีฬาหรือวิชาคัดคนส่วนน้อยโทนได้มีการพัฒนาจนเจริญก้าวหน้า
มาจนถึงปัจจุบัน

2.2.5 การสนับสนุนและจัดการแข่งขันกีฬาเทนนิส

ในปี พ.ศ. 2467 กระทรวงศึกษาธิการโดยเจ้าพระยา
ธรรมศักดิ์มนตรี ได้เสนอให้คณะกรรมการ จัดการแข่งขันกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการจัดการ
แข่งขันกีฬาเทนนิสขึ้นอีกประเภทหนึ่ง เพื่อให้นักเรียนที่ได้ฝึกหัดเล่นกีฬาเทนนิสกันมาแล้ว ได้
แข่งขันกัน ซึ่งเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้มีหนังสือถึงคณะกรรมการจัดการแข่งขันกรีฑาของ
กระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467 ดังมีข้อความในตอนหนึ่งว่า

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ กับข้าพเจ้าให้ด้วยรางวัลแข่งขันเทนนิสโรงเรียน 2 ถ้วย
สำหรับคู่และเดี่ยว โรงเรียนโทนชนะ 3 ครั้ง ให้ได้เป็นสิทธิ์ ส่วนรางวัลแก่ตัวผู้เล่นชนะ
ขอกระทรวงให้เหรียญเป็นรางวัล เหมือนการกรีฑาอื่น ๆ

โรงเรียนที่เล่นเทนนิสอยู่แล้วเข้าใจว่ามีโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ราชวิทยาลัย
บ้านสมเด็จ คริสเตียนวิทยาลัย สวนกุหลาบ และมหาวิทยาลัย คงจะรวมได้สักครึ่งโหล
รายก็พอ

ขอมอบกรมการจัดวางข้อบังคับ ชักนำโรงเรียนให้เตรียมตัวหัดมอกให้ทราบแต่บัดนี้ไป และจัดการแข่งขันเมื่อถึงเวลา ("เรื่องการแข่งขันเทนนิสประจำปี พ.ศ. 2468" ก. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16 เลขที่ 2)

ต่อมาในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2467 กระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้พิมพ์ประกาศแจ้งความการแข่งขันเทนนิส แจกไปให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ดังข้อความที่เจ้าหน้าที่ ได้ทำหนังสือ แจ้งมายังนายเอน สัตตัน นายกสมาคมกริตาใจความว่า

ด้วยแจ้งความการแข่งขันเทนนิสระหว่างโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งท่านส่งไปเพื่อพิมพ์แจกจ่าย โรงเรียนต่าง ๆ นั้น เจ้าคุณเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก้ไขบ้างเล็กน้อย ดังได้จัดส่งมาให้ทราบ พร้อมด้วยจดหมายนี้ และจะได้พิมพ์แจกโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วไป ("เรื่องการแข่งขันเทนนิส ประจำปี พ.ศ. 2468" ข. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16. เลขที่ 7.)

และต่อมาในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 กระทรวงศึกษาธิการ ก็ได้แจ้งความเกี่ยวกับการแข่งขันเทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการประจำปี พ.ศ. 2468 ให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ได้ทราบ และกำหนดวันรับสมัคร ประกอบกับคุณสมบัติของนักกีฬา ตลอดจนประเภทของการแข่งขันให้กับโรงเรียนต่าง ๆ ทราบดังใจความในประกาศว่า

ด้วยจะมีการแข่งขันเทนนิสระหว่างโรงเรียนมัธยมต่าง ๆ ประจำปี พ.ศ. 2468 การแข่งขันจะได้เริ่มในเดือนมีนาคม โรงเรียนใดที่จะเข้าแข่งขันขอให้ส่งชื่อผู้เข้าแข่งขันตรงมายังเลขานุการที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ภายในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2468 การแข่งขันแบ่งออกเป็น 2 แผนก

1. การแข่งขันเดี่ยวไม่มีค้ำด้วยของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
2. การแข่งขันคู่ ไม่มีค้ำ ด้วยของพระราชวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

โรงเรียนที่ชนะจะได้รับถ้วยไว้เป็นเกียรติยศ 1 ปี ("เรื่องการแข่งขันเทนนิส ประจำปี พ.ศ. 2468" ค. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16. เลขที่ 14.)

สำหรับการแข่งขันเทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2468 นี้ ผู้เข้าแข่งขันจะต้องเป็นนักเรียนที่ยังคงเรียนอยู่ในโรงเรียน (นักเรียนสอนและนักเรียนที่ออกแล้วจะเล่นไม่ได้) และการแข่งขันในครั้งนี้จะจัดการแข่งขันแบบแพ้คัดออก (Knock-out) ("เรื่องการแข่งขันเทนนิสประจำปี พ.ศ. 2468" ง. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16. เลขที่ 12.)

คณะกรรมการจัดการแข่งขัน เทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการ
ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2468 นี้ ทางกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งคณะกรรมการมีรายชื่อดังนี้คือ

1. นายเอน สัตตัน	นายก
2. อำมาตย์เอกพระยาผดุงวิชาเสริม	กรรมการ
3. อำมาตย์เอกพระยาประมวญวิชาพูล	กรรมการ
4. นายเอที เซอร์ซิล	กรรมการ
5. นายเอน แอล เซลดี	กรรมการ
6. อำมาตย์โทพระพิชัยसारวิเทศ	กรรมการ
7. อำมาตย์โท หลวงเจริญวิศวกรรม	กรรมการ
8. หลวงปวโรฬารวิทยา	เลขานุการ

("เรื่องการแข่งขันเทนนิสประจำ พ.ศ. 2468" จ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16.
เลขที่ 8.)

และต่อมาในวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2468 เวลา 16.30

นาฬิกา การแข่งขันเทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. 2468 ซึ่งเป็นการจัดการแข่งขัน
ในครั้งแรกก็ได้เริ่มขึ้น ณ สนามเทนนิสของสโมสรกรีฑา สำนัคยาจารย์สมาคมในการแข่งขัน
ในครั้งแรกเริ่มนี้ มีโรงเรียนที่ส่งทีมเข้าแข่งขัน คือ

ประเภทเดี่ยว

1. โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
2. โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ
3. โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
4. โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน
5. โรงเรียนราชวิทยาลัย
6. โรงเรียนฝึกหัดครูบ้านสมเด็จ
7. โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์
8. โรงเรียนผดุงครุฑ ("เรื่องการแข่งขันเทนนิส ประจำ

พ.ศ. 2468" ฉ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16. เลขที่ 16)

ประเภทที่

1. โรงเรียนราชวิทยาลัย
2. โรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ
3. โรงเรียนสวนกุหลาบ
4. โรงเรียนเทพศิรินทร์
5. โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
6. โรงเรียนมัธยมบ้านสมเด็จ
7. โรงเรียนคริสเตียนวิทยาลัย ("เรื่องการแข่งขันเทนนิส

ประจำ พ.ศ. 2468". ช. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16. เลขที่ 21.)

ส่วนผลของการแข่งขันทั้ง 2 ประเภทปรากฏผลว่า ประเภทที่
นายเสนาะ วรธนาถ กับนายเมืองเริง วสันต์สิงห์ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ชนะเลิศ
ส่วนประเภทเดี่ยว นายเสนาะ วรธนาถ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ชนะเลิศ ("เรื่อง
การแข่งขันเทนนิส ประจำ พ.ศ. 2468". ช. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/16.
เลขที่ 30.)

ในปี พ.ศ. 2469 การแข่งขันเทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการ
ที่มี เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เป็นผู้ริเริ่มและให้มีการจัดดำเนินการ
แข่งขันมาแต่ปี พ.ศ. 2468 นั้น มาถึงปีนี้ก็จัดให้มีการแข่งขันขึ้นอีกตามปกติ โดยมีการแต่งตั้ง
คณะกรรมการจัดการแข่งขันดังนี้คือ

อำมาตย์โท หลวงเจริญวิสุทธรณ	เป็นประธานกรรมการ
รองอำมาตย์เอกหลวงพิทักษ์ศฤงคาร	เลขานุการ
อำมาตย์โท หลวงอนุศาสน์ยंत्रกรรม	กรรมการ
อำมาตย์โท หลวงบุญปกิติวิรัชศาสน์	กรรมการ

คณะกรรมการดังกล่าวได้เปิดประชุม และมีการตกลงกันใน
หลักการด้านต่าง ๆ โดยสรุปแล้วคือ

1. การแข่งขันนี้จะเปิดให้โรงเรียนมัธยมทั่ว ๆ ไป เข้า
ร่วมแข่งขัน

2. ประเภทของการแข่งขันมี 2 ประเภท คือ
  - ก. แข่งขันชนิดเดี่ยว
  - ข. แข่งขันชนิดคู่
3. โรงเรียนหนึ่งจะสมัคร แต่ประเภทเดี่ยวหรือทั้งสองประเภทก็ได้และผู้เล่นต้อง เป็นนักเรียนที่กำลังเล่าเรียนอยู่ในโรงเรียนนั้น
4. คนหนึ่งจะสมัคร เล่นทั้งสองประเภทก็ได้ แต่เมื่อส่งชื่อ เล่นประเภทหนึ่งประเภทใดแล้วจะ เปลี่ยนอีกไม่ได้
5. กติกาในการเล่นให้เป็นไปตามเดิม
6. การแข่งขันจะ เริ่มวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2469
7. โรงเรียนต้องส่งผู้เข้าแข่งขันก่อนสิ้น เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469
8. การแข่งขันใช้วิธีแพ้คัดออก
9. เพื่อช่วยเหลือในกีฬาประเภทนี้ อนุกรรมการเทนนิสได้

ขออนุญาตจากสโมสรกรีฑาของสมาคมฯ มาฝึกหัดได้ที่สนามซึ่งสโมสรกรีฑาได้จัดไว้ให้ทุกวันใน เดือนกุมภาพันธ์ ตั้งแต่เวลา 14.00-16.00 น. ("เรื่อง การกีฬาของกระทรวงธรรมการ" ฉ. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ศธ. 16/20 เลขที่ 114, 126, 127)

ส่วนผลของการแข่งขัน เทนนิสของกระทรวงศึกษาธิการใน พ.ศ. 2469 นี้ ปรากฏผลคือ

ประเภทเดี่ยว นายเสนาะ วรรณางกูร นักเรียนโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ชนะเลิศ

ประเภทคู่ นายเสนาะวรรณางกูร กับนายเมืองเริง วสันต์สิงห์ นักเรียนมัธยมโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ชนะเลิศ

ผู้ชนะได้เหรียญรางวัล โรงเรียนได้รับพระราชทานถ้วยเป็นรางวัล ("เรื่อง การกีฬาของกระทรวงธรรมการ". ช. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/20 เลขที่ 130.)

กีฬา เทนนิสนั้น เป็นกีฬาอีกประเภทหนึ่งที่ท่าน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านได้ให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้นักเรียนได้เล่นตามโรงเรียนต่าง ๆ เพื่อเป็นผลศึกษา ส่วนหนึ่ง และต่อมาท่านก็ได้ริเริ่มและดำเนินการจัดการแข่งขันกีฬาประเภทนี้ขึ้น ซึ่งก็นับได้ว่า ท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้วางพื้นฐานทางด้านของกีฬาเทนนิสนี้ ให้กับประเทศไทย ซึ่งจากการที่ท่าน ได้จัดการแข่งขัน เทนนิสนักเรียนขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2468 นั้น เป็นการวางแนวทางในการ แข่งขันและการเล่นในเวลาต่อมา ซึ่งในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าการเล่นและการแข่งขันเทนนิส ได้เจริญ รุดหน้า และพัฒนาขึ้นมา

2.2.6 การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกรีฑา

การจัดการแข่งขันกรีฑาของไทยนั้นได้ เริ่มจัดการแข่งขันขึ้นเป็น ครั้งแรก โดยกรมศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 11 มกราคม ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ณ ท้องสนามหลวง (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2525: 63) การจัดในครั้งนั้นเป็นการจัดเนื่องใน โอกาสในการถวายการต้อนรับเสด็จพระราชดำเนินกลับจากยุโรปของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และการแข่งขันก็ได้สำเร็จลุล่วงไปได้โดยดีและเรียบร้อยทุกประการ ซึ่งการ จัดการแข่งขันของกรมศึกษาธิการในครั้งนี้นับได้ว่าเป็นจุด เริ่มต้นของการจัดการแข่งขันกีฬาของ ไทยและเป็นแบบอย่างของการจัดการแข่งขันในเวลาต่อมา

ในปี ร.ศ. 117 (พ.ศ. 2441) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ได้กลับจากการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ และกลับเข้ามารับราชการ เมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2441 โดยเป็นครูสอนวิชาครูในโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงไพศาลศิลปศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2442 และในปี พ.ศ. 2443 รับหน้าที่เป็นผู้ช่วยหัวหน้า กองตรวจกรมศึกษาธิการ (คุรุสภา : 2501 : 29)

เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านได้มีส่วน เกี่ยวข้องกับการจัดการ แข่งขันกรีฑาของกรมศึกษาธิการมาตลอดระยะเวลาที่กรมศึกษาธิการได้จัดการแข่งขันกรีฑามา ทุก ๆ ครั้งหลังจากที่ท่านได้กลับมาจากการศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ จนกระทั่งท่านได้มีหน้าที่ รับผิดชอบโดยตรงในฐานะเสนาบดีกระทรวงธรรมการคือตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2459 เป็นต้นมาจนถึง ปี พ.ศ. 2469 อันเป็นปีสุดท้ายในตำแหน่งของเสนาบดีกระทรวงธรรมการ

ผลงานทางด้านการส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกรีฑาของ
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะในช่วงที่ท่านมีความรับผิดชอบโดยตรงคือตั้งแต่
ปี พ.ศ. 2459 ถึงปี พ.ศ. 2469 ซึ่งเป็นผลงานที่เด่นชัด ท่านได้มีการส่งเสริมและจัดการพัฒนา
การกรีฑาของชาติในหลาย ๆ ด้านด้วยกัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

ในปี พ.ศ. 2459 ซึ่งเป็นปีแรกที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงธรรมการ การจัดการแข่งขันกรีฑานักเรียนของกระทรวงธรรมการ ในปี พ.ศ. 2459
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีในฐานะเสนาบดีกระทรวงธรรมการ ได้ออกคำสั่งลงวันที่ 9 ธันวาคม
พ.ศ. 2459 แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการจัดแข่งขันกรีฑานักเรียนประจำปี พ.ศ. 2459 โดย
แบ่งหน้าที่ออกเป็นหมวดหมู่ตามหน้าที่รับผิดชอบต่าง ๆ กัน โดยที่ท่านในฐานะเสนาบดีเป็นผู้อำนวยความสะดวก
ทั่วไปในการจัดการแข่งขันนอกจากนั้น เจ้าหน้าที่ในหมวดหมู่ต่าง ๆ ก็มีหัวหน้าจัดการ ผู้ช่วยแผนก
กรีฑา กองจัดสถานที่ กองการแข่งขัน กองรักษาท้องที่ กองของรางวัล กองเลี้ยง และกอง
พยาบาล เจ้าหน้าที่ประจำกองต่าง ๆ ก็จะมีผ้าแพรสติดให้เห็นได้เด่นชัด ("เรื่องการกรีฑา
นักเรียนประจำปี พ.ศ. 2459". ก. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/4. เลขที่ 85-86)

การแข่งขันกรีฑานักเรียนของกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2459
นี้ ท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ท่านเห็นว่าควรจะได้มีการให้รางวัลสำหรับโรงเรียนที่ส่ง
นักเรียนเข้าแข่งขันและชนะเลิศหลาย ๆ ประเภทด้วยเพื่อเป็นเกียรติยศแก่โรงเรียนนั้น ๆ ดังข้อความ
ตอนหนึ่งที่ท่านเขียนติดต่อกับหัวหน้าหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อขอลงรางวัลมาให้ เป็นเกียรติยศในการ
แข่งขันกรีฑานักเรียนในครั้งนี่ว่า

ด้วยการแข่งขันกรีฑาของนักเรียน ซึ่งเคยมีเพียงในการเฉลิมพระชนม์พรรษาและ
เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานรางวัลด้วยนั้น แต่ครั้งนี้เป็นคืบไป จะมีการให้แต้ม เป็น
การแข่งขันระหว่างโรงเรียนอีกด้วยชั้นหนึ่ง คือ โรงเรียนไหนมีนักเรียนชนะเลิศเป็นที่หนึ่ง
ในการแข่งขันต่าง ๆ หลายอย่างได้แต้มมากที่สุด นับว่าโรงเรียนนั้นเป็นเก่ง ในการ
กรีฑาสำหรับศก จะให้ด้วยเงินจาริก ชื่อโรงเรียนไปรักษาไว้เป็นเกียรติยศที่โรงเรียน
ตลอดปี โรงเรียนใดได้ด้วยนี้ครบ 3 ครั้ง ก็เลยให้ด้วยเป็นสิทธิ์ ("เรื่องการกรีฑานักเรียน
ประจำปี พ.ศ. 2459". ข. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ. 16/4 เลขที่ 91.)

ในการแข่งขันกรีฑาในศกนี้ นับเป็นครั้งแรกที่มีการคิดคะแนน
แก่โรงเรียนที่เข้าแข่งขัน และมีการมอบด้วยรางวัลให้แก่โรงเรียนที่มีคะแนนเป็นอันดับที่ 1 ของใน
แต่ละหมวดไว้ เป็นเกียรติยศดังได้กล่าวมาแล้ว

สำหรับวิธีการคิดคะแนนนั้นคิดดังนี้คือ นักเรียนโรงเรียนใดได้ที่

1 ในการแข่งขันอย่างหนึ่งให้นับคะแนน 5 คะแนน ได้ที่ 2 ให้นับคะแนน 3 คะแนน เมื่อเสร็จการแข่งขันแล้ว รวมคะแนนทั้งหมดของนักเรียนที่ชนะเป็นโรงเรียน ๆ เฉพาะหมวดหนึ่ง ๆ โรงเรียนใดได้คะแนนมากที่สุดหนึ่งในหมวดใด ก็ได้ถ้วยสำหรับโรงเรียนในหมวดนั้น ("เรื่องการกรีฑานักเรียนประจำ พ.ศ.2459." ค.ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/4. เลขที่ 5.)

สำหรับการแข่งขันในปีนี้ แข่งขันกันในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2459 ณ สนามโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เริ่มเวลา 8 โมงเช้าเป็นต้นไป จนกว่าจะเสร็จ ("เรื่องการกรีฑานักเรียนประจำ พ.ศ.2459." ง.ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/4. เลขที่ 90.)

สำหรับรายการแข่งขันกรีฑานักเรียนในปี พ.ศ.2459 นี้มีการแข่งขันดังนี้

หมวดที่ 1 การแข่งขันตั้งแต่ักเรียนอายุ 12 ปีลงมา

1. วิ่งเร็วทาง 80 เมตร
2. วิ่งผลัด (สำหรับละ 6 คน ผู้แข่งขันยืนระยะห่างทอดกัน 80 เมตร)
3. วิ่งเก็บของ
4. วิ่ง 3 ขา (สำหรับละ 2 คน)
5. วิ่งสวมกระสอบ (เข้าแข่งขันได้แต่ผู้ที่ไม่ได้แข่งขันอย่างอื่นในหมวดนี้เลย)

หมวดที่ 2 แข่งขันระหว่างนักเรียนอายุ 16 ปีลงมา

1. วิ่งเร็วทาง 100 หลา
2. วิ่งทนทาง 400 เมตร
3. วิ่งผลัด (สำหรับละ 6 คน ผู้แข่งขันระยะห่างทอดกัน 80 เมตร)
4. วิ่งข้ามรั้วทาง 80 เมตร
5. วิ่งเปี้ยว (สำหรับละ 5 คน เส้าห่างกัน 10 เมตร)

6. ชักคะเย่อ (สำหรับละ 10 คน)

7. รุ่งทางลำบาก . (เข้าแข่งขันได้แต่ผู้ที่ไม่ได้
เข้าแข่งขันอย่างอื่นในหมวดนี้เลย)

หมวดที่ 3 ไม่กำหนดอายุผู้เข้าแข่งขัน เว้นแต่ช่องที่ 9

พิกัดอย่างต่ำ ยอดเยี่ยมตามสถิติ

1.	วิ่งเร็วทาง	-	$10\frac{3}{5}$ วินาที
	100 เมตร		
2.	วิ่งทนทาง	-	2 นาที $33\frac{3}{5}$ วินาที
	800 เมตร		
3.	วิ่งข้ามรั้วทาง	-	$12\frac{2}{3}$ วินาที
	80 เมตร		
4.	กระโดดไกล	5 เมตร	5.45 เมตร
5.	กระโดดสูง	1.5 เมตร	1.62 เมตร
6.	กระโดดค้ำ	2 เมตร	2.52 เมตร
7.	ขว้างไกล	70 เมตร	85.77 เมตร
8.	ทิ้งน้ำหนัก	-	9.95 เมตร
9.	ชักคะเย่อ (สำหรับละ 10 คน อายุ 20 ปีลงมา)		

("เรื่องการกรีฑานักเรียนประจำ พ.ศ.2459." จ.ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/4. เลขที่
6, 7.)

ถ้วยรางวัลสำหรับโรงเรียนในหมวดต่าง ๆ มีดังนี้คือ

หมวดที่ 3 ถ้วยรางวัลของมหาอำมาตย์เอก

เจ้าพระยาอภัยราชามาหาญดิธรรม

หมวดที่ 2 ถ้วยรางวัลของเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี

หมวดที่ 1 ถ้วยรางวัลของจางวางเอก พระยาประสิทธิ์สุภการ

("เรื่องการกรีฑานักเรียนประจำ พ.ศ.2459." ฉ.ทอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/4. เลขที่
163, 164, 165.)

ในปี พ.ศ.2460 การแข่งขันกรีฑานักเรียนของกระทรวงธรรมการ ในสมัยของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ก็ได้จัดให้มีการแข่งขันขึ้น เมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ.2460 ณ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยโดยเริ่มการแข่งขันตั้งแต่เวลา 13.00 น. เป็นต้นไป ("เรื่อง การกรีฑานักเรียน พ.ศ.2460." ก.หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.10/9. เลขที่ 155.) ต่าง ๆ คือ

หมวดที่ 3 ถ้วยของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา
มหาวิทยาลัยธรรม ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หมวดที่ 2 ถ้วยของมหาเสวกเอก เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี
ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดบวรนิเวศ

หมวดที่ 1 ถ้วยของจางวางเอก พระยาประสิทธิ์สุภการ ได้แก่
โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ ("เรื่อง การกรีฑานักเรียน
พ.ศ.2460." ข.หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.16/9. เลขที่ 160.)

การกรีฑาในช่วงปี พ.ศ.2461-2462 ของกระทรวงธรรมการยังมีการแข่งขันเป็นปกติ โดยในปี พ.ศ.2461 ได้จัดขึ้นในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2461 และในปี พ.ศ.2462 ได้จัดขึ้นในวันที่ 5 มกราคม พ.ศ.2462 และในปีนี้กระทรวงธรรมการก็ได้เปลี่ยนมาใช้ชื่อเป็นกระทรวงศึกษาธิการด้วย (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เทียร, 2525 : 129)

ในปี พ.ศ.2463 การกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการในศกนี้หนึ่งสื่อ
วิทยากรได้รายงานไว้ตอนหนึ่งว่า

การกรีฑาเป็นงานปีของกระทรวงศึกษาธิการนั้น ในพ.ศ.2463 นี้ จัดให้มีที่สนามสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อวันที่ 3 มกราคม เนื่องในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เริ่มแต่เวลาเที่ยงวัน กระทรวงศึกษาธิการได้เชิญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรและพระราชทานรางวัลด้วย

เวลา 4 ล.ท.เศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่ง ทางประตูถนนจักรเพ็ชร พอรถพระที่นั่งเข้าประตู ถูกเสียงกองเกียรติยศกระทำวันทยาธูธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการมีจางวางเอก เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีเป็นประธาน พร้อมด้วยจางวางโท พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ -ปลัดทูลฉลอง เฝ้ารับเสด็จที่เชิงบันได หน้าตึกสามัคยาจารย์สมาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับพระราชอาสน์บนตึกสามัคยาจารย์ชั้นบน ทอดพระเนตรการกรีฑาการแสดงวิชาดกนส่วนท้อยโหน วิชามวยไทย มวยฝรั่ง ญูญิตสู และวิชาลูกเสือ พอเสร็จการแสดงแล้ว เสด็จพระราชดำเนินประทับ พระราชอาสน์ที่ระเบียบตึกสามัคยาจารย์ชั้นล่าง พระราชทานเครื่องราช

อิศริยาภรณ์ และสัญญาบัตรแก่ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการเสร็จแล้ว จางวางโท พระยาไพศาลศิลปศาสตร์ ปลัดทูลฉลอง กรามมังคผล เบิกลูกเสือผู้สอบไล่ได้วิชาพิเศษเข้ารับพระราชทานเหรียญศิลปลูกเสือ และเบิกนักเรียนผู้ที่จะได้รางวัลเข้ารับพระราชทานรางวัล เมื่อพระราชทานรางวัลเสร็จแล้ว เสด็จกลับ พอรถพระที่นั่งเคลื่อน กองลูกเสือกระทำวันทยาอุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ("การกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2463", 2463 : 365-366)

สำหรับผลของการแข่งขันกรีฑาในปีที่ปรากฏว่าโรงเรียนที่ได้รับรางวัลตามหมวดต่าง ๆ มีดังนี้

- หมวดที่ 1 ถ้วยรางวัลของ จางวางเอก พระยาประสิทธิ์ศุภการ
ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม
- หมวดที่ 2 ถ้วยของมหาเสวกเอก เจ้าพระยาอรรฆราชดิศ^{อินดี}
ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
- หมวดที่ 3 ถ้วยของมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาอภัยราชา
มหายุติธรรม ได้แก่ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน
วิทยาลัย (ถนนวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2525 : 129)

การแข่งขันกรีฑา นักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการยังดำเนินต่อมาจนกระทั่งถึงในปี พ.ศ.2465 คณะกรรมการก็ได้มีการกำหนดส่วนสูงแทนอายุของผู้เข้าแข่งขัน ซึ่งใช้กันที่แล้ว ๆ มาโดยกำหนดส่วนสูงตามหมวดดังนี้คือ

- หมวดที่ 1 แข่งขันระหว่างนักเรียนซึ่งมีขนาดสูงไม่เกิน 1.43 เมตร
- หมวดที่ 2 แข่งขันกันระหว่างนักเรียนซึ่งมีขนาดสูงไม่เกิน 1.60
เมตร
- หมวดที่ 3 ไม่กำหนดขนาดของผู้เข้าแข่งขัน

สำหรับการให้คะแนนสำหรับโรงเรียนในปีนี้ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากปี พ.ศ.2459 บ้างเล็กน้อย คือ โรงเรียนชนะเลิศ 1 ให้ 5 คะแนน ที่ 2 ให้ 3 คะแนน ส่วนที่ 3 ให้ 1 คะแนน สำหรับโรงเรียนที่ได้ด้วยเงินในปีก็คือ

- หมวดที่ 1 ถ้วยของ ขางวางเอก เจ้าพระยารามราชนพ
ผู้สำเร็จราชการมหาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม

หมวดที่ 2 ถ้วยของมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร
ราชเลขาธิการ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

หมวดที่ 3 ถ้วยของนายพลเอก เจ้าพระยาบดินทร์ เดชาบุษิต
เสนาบดี กระทรวงกลาโหม ได้แก่ โรงเรียน
มัธยมวัดเทพศิรินทร์ ("การกรีฑาของกระทรวง
ศึกษาธิการ พ.ศ.2405", 2465-2466 : 402-473)

การจัดการกรีฑานักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งอยู่ในความ
รับผิดชอบของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในฐานะเสนาบดีกระทรวงได้มีการเปลี่ยนแปลงข้อบังคับ
และวิธีการจัดการแข่งขันอีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ.2466 โดยทางกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้ง
คณะกรรมการจัดการกรีฑานักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการปี พ.ศ.2466 ขึ้นมาชุดหนึ่งอันประกอบ
ไปด้วย

อำมาตย์เอก พระยาประมวญวิชาพูล	นายก
อำมาตย์โท พระพิชัยสารวิเทศ	เลขานุการ
นาย เอน สัตคันธ์	กรรมการ
อำมาตย์เอก พระยาผดุงวิชาเสริม	กรรมการ
นาย เอ ซี เซอร์ซิล	กรรมการ
นาย เอน แอล เซลลี	กรรมการ
อำมาตย์โท หลวงเจริญวิศวรรรม	กรรมการ
อำมาตย์ตรี หลวงนพนาทวิชาคุณ	ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมและได้มีการตกลงกันในที่ประชุมคือ

(ก) ร่างข้อบังคับสำหรับการกรีฑาใหม่ เรียกว่า "ข้อบังคับ
การกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการ พระพุทธศักราช 2466" ว่าด้วยการจัดการแข่งขันและกติกา
ในการแข่งขันกรีฑาทุกประเภทข้อบังคับนี้ เมื่อได้เสนอและรับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการแล้ว
ได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มแจกโรงเรียนต่าง ๆ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2466

(ข) การแข่งขันจัดเป็น 3 รุ่นคือ

1. รุ่นใหญ่ ไม่จำกัดส่วนสูงและอายุ
2. รุ่นกลาง สูงไม่เกิน 155 เซนติเมตร

อายุนับถึงวันที่ 1 มกราคม ไม่เกิน 16 ปีบริบูรณ์

3. รุ่นเล็ก สูงไม่เกิน 145 เซนติเมตร

อายุนับถึงวันที่ 1 มกราคม ไม่เกิน 13 ปีบริบูรณ์

การวัดส่วนสูง ต้องยืนตรงไม่งอเข้า สันเท้าทั้งสองชิดกัน และศีรษะติดฝ่ามือ คางตรงไม่เงยหน้าวัดแต่พื้นเท้าถึงศีรษะ

อายุถือตามทะเบียนของโรงเรียน ถ้ามีการแก้ไขได้รับ อนุญาตจากการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ก็ถืออายุที่มากสำหรับการนี้

(ค) นักเรียนที่จะเข้าแข่งขันกรีฑา ต้องเป็นนักเรียนซึ่งไม่เคย เข้าแข่งขัน หรือลงชื่อแข่งขันในการกรีฑา เพื่อรับเงินจ้างหรือรางวัลเป็นเงิน หรือ ณ สนามที่จัดให้ มีการพนัน ! ทั้งนี้เพื่อจะป้องกันไม่ให้นักเรียน มีนิสัยเห็นชอบไปในทางซึ่งเกี่ยวกับการพนัน ("รายงานการกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2466", 2466-2467 : 445-446)

และในปีนี้ได้มีการแต่งตั้งตำแหน่งหน้าที่ผู้จัดการแข่งขันกรีฑา โดยมีตำแหน่งหน้าที่ดังนี้คือ ผู้ชี้ขาด, ผู้ตัดสิน, ผู้จับเวลา, ผู้ปล่อยตัว, ผู้รับผู้แข่งขัน, นายสนาม, ผู้ส่งตัวผู้แข่งขัน, ผู้ประจำป้ายสัญญาณบอกผู้ชนะ และเลขานุการสนาม ("รายงานการกรีฑาของ กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2466", 2466-2467 : 448-449)

ส่วนการให้รางวัลสำหรับโรงเรียนสำหรับการแข่งขันกรีฑาของ กระทรวงศึกษาธิการในปีนี้ได้เปลี่ยนการนับคะแนนใหม่คือ

การแข่งขันที่เป็นสำหรับ ที่หนึ่งได้ 8 คะแนน ที่สองได้ 4 คะแนน ที่สามได้ 2 คะแนน

การแข่งขันเฉพาะตัว ที่หนึ่งให้ 5 คะแนน ที่สองให้ 3 คะแนน ที่สามให้ 2 คะแนน

วิ่งเหยี่ยวและชักคะเย่อ สำหรับที่แพ้ในรอบก่อนรอบท้ายรอบหนึ่งให้ หนึ่งคะแนน

สำหรับถ้วยรางวัลในปีนี้ได้แก่

รุ่นเล็ก ถ้วยของ จางวางเอก เจ้าพระยารายพ ผู้สำเร็จ

ราชการมหาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

รุ่นกลาง ถ้วยมหาเสวกเอกเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ
ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

รุ่นใหญ่ ถ้วยของนายพลเอก เจ้าพระยาบดินทร์ เดชาบุษิต
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้แก่ โรงเรียนราชวิทยาลัย ("รายงานการกรีฑาของกระทรวง
ศึกษาธิการ พ.ศ.2466", 2466-2467 : 454-455)

ในปี พ.ศ.2467 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวง
ศึกษาธิการท่านเห็นว่า การให้รางวัลสำหรับนักเรียนที่เข้าแข่งขันกรีฑาขณะนั้น ที่ผ่าน ๆ มามักจะ
เป็นสิ่งของและเครื่องใช้ต่าง ๆ ซึ่งผู้ได้รับรางวัลเมื่อได้รับแล้วก็นำไปใช้หมดไป ไม่เหลือไว้ให้
เป็นที่ระลึกเลย ท่านจึงเห็นว่ารางวัลดังกล่าวควรจะเปลี่ยนเป็นเหรียญรางวัลจะมีคุณค่ามากกว่า
ท่านจึงมีหนังสือถึงมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ เพื่อให้นำความขึ้นกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดั่งมีข้อความในหนังสือว่า

ด้วยรางวัลที่กระทรวงศึกษาธิการ จัดขึ้นสำหรับพระราชทานแก่นักเรียนผู้ชนะในการกรีฑา
โดยปกติเป็นสิ่งของ เครื่องใช้บ้าง เครื่องเรือนบ้าง ผู้ได้รับพระราชทานแล้วก็ใช้หมดไป
ไม่เหลือที่ระลึกอยู่ทั้งราคาก็ค่อนข้างแพง เพื่อการประหยัดและเพื่อผู้ได้รับพระราชทานได้เก็บ
ไว้เป็นที่ระลึก และประดับกาย เป็นเครื่องหมายความสามารถควรเปลี่ยนรางวัลที่เคยจัดเป็น
สิ่งของนั้นเป็นเหรียญ ส่วนเครื่องหมายในเหรียญ ควรเป็นรูปพระผู้เป็นเจ้าแห่งกำลัง เหมาะ
แก่รูปพระอินทร์ ซึ่งเป็นพระพลบดี และรูปพระอินทร์ทรงช้างที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วดีวงศ์ ทรงเขียนทูลเกล้าฯ ถวาย ดั่งขอประทานสอดมาในของนี้
จึงดงามถ้าเป็นเครื่องหมายแห่งเหรียญรางวัลกรีฑา ก็น่าจะเป็นที่ชื่นชมนัก นอกจากรูปพระอินทร์
ควรมีหนังสือจารึกข้างบนว่า "การกรีฑาของกระทรวงศึกษาธิการ" และด้านล่างจารึกชื่อของ
ผู้ได้รับชั้นของรางวัล และประเภทกีฬาทุกสภ ("เรื่องทำเหรียญรางวัลผู้ชนะในการกรีฑา."
หอบจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.6 ศ 1./48. เลขที่ 3.)

จากดังกล่าวแล้วการกรีฑานักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการในปี
พ.ศ. 2467 รางวัลส่วนตัวของนักเรียนที่แข่งขันได้ชนะก็ได้มีการรับ เหรียญรางวัลแทนสิ่งของรางวัล
ดังที่เคยได้รับมาในปีก่อน ๆ

การกำหนดเหรียญรางวัลในแต่ละรุ่นของการแข่งขันมีดังนี้

รุ่นเล็ก	ที่ 1	เหรียญเงิน
	ที่ 2	เหรียญทองแดง
	ที่ 1	เป็นสำหรับนอกจากวิ่งสามขา ได้เหรียญทองแดง

รุ่มกลาง ที่ 1 เหยี่ยงเงินลงยา

ที่ 2 เหยี่ยงเงิน

รุ่มใหญ่ ที่ 1 เหยี่ยงทอง

ที่ 2 เหยี่ยงเงินลงยา ("รายงานการกรีทาของ

กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2467", 2467 : 437)

การกำหนดส่วนสูงและอายุของการแข่งขันในปีนี้เปลี่ยนแปลงไป

จากเดิมคือ

1. รุ่มใหญ่ ไม่จำกัดส่วนสูง

2. รุ่มกลาง สูงไม่เกิน 157 เซนติเมตร

3. รุ่มเล็ก สูงไม่เกิน 145 เซนติเมตร

ทั้ง 3 รุ่มดังกล่าวมานี้ไม่มีการจำกัดอายุ ("รายงานการกรีทาของ

กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2467", 2467 : 428)

ส่วนผลของการแข่งขันกรีทานักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการใน

ปี พ.ศ.2467 นี้ ปรากฏผลดังนี้คือ

รุ่มเล็ก ถ้วยของ จางวางเอก เจ้าพระยารามราชนพ ผู้สำเร็จ
ราชการมหาดเล็ก ได้แก่ โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย

รุ่มกลาง ถ้วยของมหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ
ได้แก่ โรงเรียน กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย

รุ่มใหญ่ ถ้วยของนายพลเอก เจ้าพระยาบดินทร์ เดชานุชิต
เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้แก่ โรงเรียนราชวิทยาลัย ("รายงานการแข่งขันกรีทาของกระทรวง
ศึกษาธิการ พ.ศ.2467", 2467 : 478)

ในปี พ.ศ.2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จ
สวรรคต การกรีทานักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการต้องงดไปในปีนี้

ในปี พ.ศ.2469 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวง
ธรรมการของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี การกรีทาประจำปีนี้มีดำเนินไปตามปกติ และสำเร็จลุล่วง
ไปด้วยดี และในวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ.2469 เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็กราบถวายบังคมทูลลา
ออกจากตำแหน่งเสนาบดี งานรับผิดชอบในตำแหน่งที่เสนาบดีกระทรวงธรรมการของท่านก็ได้สิ้นสุดลง

การส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกรีฑานักเรียนนี้นับได้ว่าเป็นผลงานทางด้านพลศึกษา และการกีฬาอีกประเภทหนึ่งของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีที่ท่านได้พยายามเอาใจใส่สนับสนุน ปรับปรุง แก้ไข ในด้านต่าง ๆ จนทำให้การแข่งขันกรีฑาในช่วงสมัยที่ท่านเกี่ยวข้องและรับผิดชอบได้มีการพัฒนาขึ้นไปอย่างมาก และเป็นแบบอย่างของการจัดการแข่งขันกรีฑามาจนถึงสมัยปัจจุบัน จึงนับได้ว่าท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีส่วนในการวางรากฐานอันดีของการกรีฑาให้กับประเทศไทย

จากการที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดจะเห็นได้ว่าท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ให้ความสนใจให้การสนับสนุน ตลอดจนได้เข้ามาดำเนินงานทางด้านพลศึกษา และการกีฬาอย่างจริงจังไม่ว่าจะเป็นผลงานที่เกี่ยวข้องในด้านของการเรียนการสอนพลศึกษาและการกีฬา หรือผลงานทางด้านส่งเสริมและการจัดการแข่งขันกรีฑา ท่านได้เข้ามามีบทบาททั้งในด้านการดำเนินการและการบริหาร จนกระทั่งการพลศึกษาและการกีฬาในสมัยของท่านเจริญก้าวหน้าไปเป็นอย่างมาก นับได้ว่าท่านเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการวางรากฐานทางด้านพลศึกษาและการกีฬาให้ประเทศไทย จากรากฐานและแนวทางที่ท่านได้วางไว้ในสมัยนั้นก่อให้เกิดการพัฒนา และเจริญรุดหน้าแก่การศึกษาทางด้านพลศึกษาและการกีฬาของชาติมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้